

SÖTÉTSÉG

REGÉNY

ÍRTA

FÖLDI MIHÁLY

'BUDAPEST, 1918

FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR ÍROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

KIADÁSA

I.

A súlyos és homályos, ötemeletes bérház, melyben Hermann Rudolf az ifjúkorát töltötte, tompa ék-alakjával három út keresztezésénél állott. Egy friss város fejlődött e budai vidéken; ez a bérház volt az első nagyobb épület, melyet ide építettek. Még magában állott akkor, nehézkesen és komoran; egyik oldalát kifelé fordította az útnak, mutatta széles, sötét gyomrát, míg csúcsát, amint Rudolf mondta: a csőrét, felfektette a hegyre. Óránként nehéz robogással jött erre Budafok felől egy kettős villamos; kissé emelkedett itt a pálya s a kanyarodon, a ház előtt, hirtelen és hangos csikordulással .meglassubbodott a menete. Sárga gázláng égett itt unott életével, egy elhízott, lompos rendőr szokott .alatta ácsorogni esténként: fáradt lábát feltette Egy gránitkockára, kardját nekitámasztotta a lámpavasnak s kissé merész tartással felfelé fordítva .arcát belekezdett rendes esti alvásába. Az első . emeleten szürke erkély volt; dísztelenül, ritkán egymás mellé feszített vasrudak tartották fenn az •erős, budai levegőben. Senki se szokott tartózkodni az erkélyen s ha egy könnyed, ibolyakék ruhás gyerek kimerészkedett, ijedten rántotta vissza egy csupasz kar. Ide, erre az ónos, kietlen erkélyre meredt fel a rendőr katonásan kihúzott arca, fél éjszákán át bámult fel, mialatt a felhevült legények a

«nagy tónál» meg a «három-háznál» egymásba mártógathatták késüket; arca lassanként szétnyult, lefele húzott a csontról a nehéz nézésben, az alvásban komor és kínozott lett, szenvedő' és sápadt, mialatt egyre hízni látszott s kusza bajusza szétterült a száján, mint egy jerichói rózsa.

Hermann Rudolf úgy érezte, hogy ez az ötemeletes, túlsúfolt bérház rettenetes teher az ő szabad, sík levegőben otthonos idegéletének. Ők fent laktak ugyan az ötödik emeleten, kétszobás, sötét és kipusztíthatlan szennyű, udvari lakásban, tehát mái valamivel közelebb a «kék levegőhöz», de mikor beköltöztek a rosszul világított épületbe egy télvégi estén, az a magyarázhatatlan érzése volt az első perc óta, mintha egy halott és rothadó csillag zuhant volna finom és karcsú gondolataira, amelyek mint az elektromos vezeték dróttjai sűrűn voltak kifeszítve a kéklő budai hegyek csúcsaira. Így iktatta be ezt az érzését a többi élők eltemetése közé, ily kirajzóban és befejezetten, egy kissé talán cikornyásan is, ami az önszeretettől volt így.

Egy bérház ... Bér-ház, mondogatta az első napokban s erősen elválasztva, felfakadt utálattal suttogta a két szót. Mennyi undor, mennyi idegborzongató fürtelem van egy ily házban, berendezésében, — mesélte magának, eleinte sűrűn. Nemcsak azért, mert — elképzelése szerint — ma már elvégre minden ember nagyúrnak születnék, aki véreben csitítgatja egy kellemesebb élet jogait, legalább is egy saját tulajdonú, kerti házacskáig, hanem különösen neki volt jó ideig elviselhetetlen a levegője. Messziről, ha este hazamegy, eléje pislákol egy-két lámpa, míg legtöbb ablakra ráborul a

függöny. Egymáshoz simulnak a szűk kalitkák, melyeknek falain, a nedves likacsokon átárolog \$ szomszéd életek gőze. Egymás fölött és alatt, betolva a rekeszekbe, mint a meztelen, piszkos péknél a sárga gázon melegített kenyérsütő kemencék; szabadon bocsájtva szűk börtönökbe, mint sokvétkű bűnösök, — mind bűnösök és hitvány bolondok, bizonyára, hogy így összebújnak és egymás fejére hintik piszkukat; emberek és háziállatok, urak és cselédek élnek itt, házmesterrel és háziúrral: «mily teli — ez a világi üzlet.» Itt összeül a déltől maradt ételekhez a békés család és a cseléd elégedetten fogadja a lábasra ragadt vacsorát; a szomszédból most szaladt ki a fény Rudolf szemébe, itt kételkedve feszíti vitorláját egy férj az izzadt kéj rlé, míg a testes asszony nyögve tekeri le dagadt erű lábairól a kötést, a «fáslit», s az imént született gyermek éhesen felsír az estbe. Eggyel tovább mintha gyenge világ égne, egy sánta muzsikus meghatottan zenél a csellón; följebb, egy magányos szobában levelet ír egy nő, dús haja rózsaszín függönyére rajzolódik; valaki sír, valaki dalol, valaki ujjong; egy segéd ott mérget ivott a minap. A gyáros arrébb számláit nézi át, egy sarki szobában szeretőjére vár az utazó felesége s. ajkát pirosítja. Valaki a negyedik emelet sötét sarkából leköp, lent a lépcsőházban kétségbeesetten libeg egy burkolatlan gázláng; a kandúr fémesen sír a pincében, valahol egy cseléd ábrándosan énekel. A negyedik emeleten kigyuladt egy percre a lámpa; erre egy beteg virraszt és percekre osztja az estét. Többször elgondolta Rudolf: ha úgy leemelnék a tetőt ezekről a skatulyákról, mint

ahogy ő belát a csalékony falakon, mennyi féreg és dohos levegő szállna a csillagok felé.

A szomszédban egy férfi öltözködik, ruháit adogatja szennyes ingű hitvesének, tovább gyémántom mellgombot tűz ingébe egy úr, egy árva zongora panasza szűrődik át az átlátszó falakon a ház egyik sarkától a másikig, majd egy divatos keringőből ad ritmust a ház lomha életének, — az ötödik emelet egy udvari szobájának aszott, vörös díványán hallgatta Hermann Rudolf. Amint az ember betekint az ablakon, csak két messzire elnyújtott lábát látja: poros, fényüket vesztett cipők, a zsinór oldalt lecsüng, a nadrág felcsúszott s a rendetlenül felkapott harisnya lefelé gyűrődik, hogy felfedje a lábszár fakó csontjait. Ahogy így ott hevert és a díván hajdani, dús vörösére esett a pillantása, Rembrandt jutott az eszébe, aki legégetőbb szegénységében festette le magát aranyba, csillogó ércbe, ragyogó szövetekkel és drága kapcsokkal. Előtte is a jólét és a gondolatokat terebélyessé érlelő kényelem vonult el egy pillanatra, hogy azután fájdalmasabb sóvárgással élje át azokat a sorokat, melyeket imént olvasott az ő sajátosan lassú betűzgetésével Krapotkin emlékirataiból. Jobbkeze a szőnyegtelen padlóra csüngött, a balból két ujját mutatóul kél helyre a könyvbe szorítva, mellére emelte az iratokat.

Majd felemelte fejét a párnátlan heverőről és a magasan lógó lámpa felé fordította a könyvet. Fialat arca hosszú én csontos, most kissé hervadt bőr borítja; hegyes áll és sűrű, kuszáit haj; tizennyolc événél legfeljebb két-hárommal mutattak többé arcvonásai. Hosszú pillái szemérmes rejtéssel bo rultak nagy, szürke szemekre, melyek alatt mély

kékes árokra borult a bőr. Még közelebb emeli a lámpához a könyvet, a nyaka megnyúlik. Elsimítja haját a homlokáról és felteszi csiptetőjét

Újra olvasta mindkét helyet.

Az egyik helyi n Krapotkin az cd sanyjáról ír: «Magas, karcsú termete, gesztenyebarna hajának dús dísze, sötét szeme és kicsi szája mintha most is élne, úgy áll itt előttünk egy festményen ... Nagyon szerette a táncot s gyakran addig nézte erkélyéről a falubeliek körtáncát, azt a bájos, lassú ©rész táncot, míg le nem szállt közénk és ő is el nem keveredett soraikba . . . Mindenki szerette, aki csak ösmerte, szolgálai szentnek tartották emlékét.»
Ismét lejjebb: «Az emberek élete elmúlik anélkül, hogy meglátnák, az igazán jó ember emléke soha se múlik el.»

Kisujját azon a helyen szorította a könyvbe, ahol Sándor cár megöletését írja le az emlékiró. Ismét átölelte tekintete a sorokat, melyek emléket állítanak Emelianovnak, aki Rudolf számára az anarchista, «korunk angyala» volt már; élénk és új részletek teljességében látta a havas téli jelene-tet, mikor az ifjú férfi visszafut az éltét vesztett tetemhez és némi keserű meghatottsággal az élet felett, segített leplet borítani rá és egy könnyű kocsira emelni őt, az emléket, aki hosszabb útra indult most, mint amily hosszú utat maga a nagyúr megtett.

Most folytak befelé könnyei a gyönyörúségtől, oly megható és nyugodt boldogságra indító képek vonultak szemei elé. Tisztán tündökölni látta kopott szobájukban az anyát, mint a könnyedséget, magát a tisztaságot, a lenge táncot és a zavartalan

mosolyt, kiből az érzés mézes túlcsordulásában rügyezik ki az ő új léte; azt az egyetlen és emberi anyát, kinél elgondolásban melegedni ősi joga az újonnan jötteknek, mert elgondolni őt valami unosuntalan mozgatja a képzeletet; aki elveszítettem és boldog emlék, vér és gazdag gyümölcs, valami az aranykorszakból, az Édenkertből és Kánaánból, hol mintha mindnyájan éltünk volna, így gondolt most átmelegedő szemmel Hermann Rudolf a hiába vágyott anyára s míg éltető képzelete körülcsapongta és végigimádtá a boldogan rámosolygó, ifjú és táncba lengő anyát, gondolatai elnéztek a forradalmár felé, megkönnyezték Emeianov cselekedeteinek látszólagos ellentétét, a jószágot a forradalmár lelkében: a következő percben pedig már egybesimult szemei előtt az anya és az anarchista s így mintha ködös, de számára még kifejezőbb kép kelt életre: az emberi lélek tiszta és szelíd zuga, melynek jelenvoltát minden embernél vallja még; a kölcsönös jószágé, mely egyik mestere, Krapotkin szerint is, elvisz a halhatatlanság felé.

Az ablakot megrezzentette a szél. Rudolf arra fordult s egy kissé felemelkedett. Nyár eleje volt, de az idő, délelőtti zivatar után, hirtelen hűvösre vált. Az emberek kezüket dörzsölték az utcán és tréfálóztak egymással szemük miatt, melynek táját pirosra csípte az alattomos, hűs szél. Maga is becsukta már a kora délutáni órákban, mikor Gizellával volt megbeszélése után szobájába tért, az ablakot, melyen akkor éles siko-lyokat sivitott el a folyosó légárama. Még így is hűsnek találta a levegőt. Felállt, valami kabátot

vagy takarót keresett s mert sehol nem látott meleg holmit, felgyűrte a kabát gallérját s vállait magasra húzva, kezeit majd könyökig sülyesztette nadrágzsebébe. így állt az ablakhoz s a keresztfára nyugtatta fejét.

Észrevette, hogy a szemközt', második emeleti ablakot éppen most nyitotta ki egy fekete férfi. Füst Suhant ki az ablakon, gőz csapódott le körülötte s az éles villanyfény alól felhangzott hozzá egy mulató társaság kacagása. Vonzotta Rudolfot az erős fény, a jókedv, felnyitotta az ablakot. Valakire ittak lent, hosszan éltették, integettek és kapkodtak; összedőltek az asztalnál, férfiak és asszonyok s kipirultan, lázas szemmel, egymás arcába nevettek. Rudolf érezte, mily sűrű ott a villany alatt a levegő: legszívesebben elhánynák ruháikat az emberek, — asztalt, mindent felborítani, egymáson lehűteni felkorbácsolt testüket.

A nyitott ablakon egy kislány kapaszkodott fel a szobából. Vég csak sáfránvörös, göndör haja látszott, majd öregesen kövér, szabálytalan arca is felbukkant a szófián erőlködésben. Bentről csak ükkor kezdtek rá ügyelni, amikor egyik lába már felerőlködött az ablakpolcra. Ekkor néhányan a mámoros vacsorázók közül, köztük bizonyára anyja is, érte siettek és arcukon a rémület sápadtságával, visszarángatták a szobába a kövér leánykát. Majd, mikor ez nem használt, cirógatták, formátlan arcát tenyerükbe simították és sápítózó hangon kérve-kérték, álljon el szándékától. Kínálták borral, édességgel, nehéz ételekkel és gyerekeknek tiltott, súlyos csillogású likőrökkel; a kislánynak meg se rebbent az arca, se a kérésre, se a parancsra és

a sok csábításra; tépték ruháját: erejükre nagyobb erőlködéssel felelt. Rudolf úgy látta: a melléből jött a gyerek erőlködése, arca meg se rándult, kövér sápadtságái nem változott egy árnyalatnyit. Egy sovány és beteges hölgy, nyilván anyja a gyerekeknek, a szemével adta tudtára ösmerőseinek a rémületét, — mert szó már nem hallatszott, néma volt minden, — hogy mily közel van a folyosó korlátja: azután változatlan, nyomott kedéllyel tért vissza az asztalhoz a tántorgó, nehézkesen ülő és némán nevető iddogálók közé.

A kislány végre elérte célját, kiült az ablakba. Azt lehetett volna sejteni, hogy talán a hús levegő tesz jót elhízott testének, azonban arcán nem látzott semmi elégedettség, a szeme mereven, mint a halé, kinézett fejből és a karjai lelógtak. Csak fejét fordította el a szobától és lefelé nézett az udvarra.

Rudolf úgy látta, hogy a kislány teste sajátságosan puffadt. *Úgy látta*, hogy a gyerek teste lassanként átalakulóban van azzá a zsírrá, mely húsát és csontvázát valóban oly bőven borította. Úgy látta, hogy még homlokát is a bőr alatt sajátosan vastag zsírréteg fedi és hogy ez a szokatlan zsírréteg kész volt már körülbástyázni a fejet, hogy az elzsírosodás egy kései idejében mind összéb szorítsa az agy csontburkát és lefelé nyomulva a nyakra, fojtogatással fenyegetse a közömbös gyereket. Egy percben úgy tűnt föl neki, hogy a kislány felpillant rá és feltűnően kis szemében, melyben egyébként kifejezéstelen sötétség és komorság feküdt, a megérttetésnek valami gyenge öröme csillogott volna fel . . .

Hermann Rudolf előre hajolt és gondolatai megindultak.

Még érezte, mint vetíti gondolatait a gyerekekre és felvillant benne annak a hangulatának tudata, melyben *gondolatai a gyereket kiélik*. Láta még a túlhízott, sárgás arcot. Az idomtalan lábakat, melyek piros és szűk bőrcipőkbe voltak kényszerítve. Az idomtalan hasat és nehezen ziháló mellett, mely a piszok minden utálatosságára emlékeztette. A színtelen ruhát, melyet viselt, az öreges fáradtságot, mely az egész gyerekből kisírt és a temetőbe vágyott; valami irtózatot, kint es megvetést, kínzást és menekülést látott a gyerekből kiömleni . . . és már a múltban járt, a gyerek múltjában hajózott, látta az okokat, a régi dolgokat és figyelni vélte a bekövetkezőket.

Látta, mint hizlalta saját soványságán és betegségén kétségbeesésig búslakodó anyja a kisleányt, mint szélesedett az és zsírosodott és nem növekedett, mint élte így át a, zsír fojtó levegőjében évtizedek fájalmát, minden varázsuk és marasztaló kedvességük nélkül, mint sietett így hónapok alatt éveken át, míg elöntötte a melankólia és kétségbeesés. Ennyi verődött eddig szavakba Rudolf száguldó gondolataiból. Láta a gyereken, mint igyekezett kivergődni zsírja szorításából, míg közömbössé nem fásult s most nem először vonult el a dús étkü társaságtól, a zsíros fénytől, honnét valahová, valahová máshová vágyott. Vágyott a padlásszobák szegénységébe, az ötödik emeleték szürkességébe, honnét élete ellenére anyja aggódása kiültette, hogy nehéz zsírba fűrössze. Láta, mint vágyik vissza a csenevész szegény gyerekek közé,

ahol családja egészségesei hosszú évtizedek alatt világra jöttek és felkínlódták magukat az egészséges öregségbe, szegénységben, köves utakon, honjáiét őt, az utolsót, beteges anyja elragadta. Ide vágyott vissza önkéntelenül kitört sírásban, érthetetlen betegségben, szóltan bánatban, «rosszalkodásban.»

Rudolf boldogan érezte, mint tárják fel rohanó gondolatai a kislány életét.

Látta, hogy ezen az elnehezült vérű estén, mikor az asztról lecsöpög a mámoros, zöld likőr, a gyerek, túlterhelten ételtől, italtól, halálos unalommal és a bűdösség undorító érzésével, mindenki utálatával, mint fojtja magát az önkínzók kiszámíthatatlan ravaszágával a saját zsírjába. *Látja*, mint sikerült elvánszorognia nehéz testével az ablaktól az alacsony vaskorlátig és végre sikerül magát levetni az emeletről. Senki se látja, senki se hallja más, egy néma rémület már régóta minden. Elvonul Rudolf az ablaktól az asztrához, könyveiben forgat s e hűvösre fordult nyári estén *látja*: az elhízott kislány szétplattyan az udvar sárga kőkockáin, egy darab mindenen túlnőtt, súlyos, véres hájat lát, a zsír könnyed, ruganyos burkával.

Ott állt az asztránál, a homályos fényű lámpa alatt, könyveit rakosgatta s ahogy mindezt élő két szemével, mérgezett fantáziáján át látta, az életet rettenetesnek érezte és ez az érzés nála is ritka éberséggel meg borzongatta.

Még hosszú ideig lapozgatott ott álltában különböző könyvekben, Schopenhauernek kettős frankfurti kiadásánál hosszasabban megállapodott a tekintete és jóleső lelki nyugalommal szemlélte a könyv büszke jeligéjét: Μεγάλη ή αλήθεια και ύπερισχόει: nagy az igazság és diadalmaskodik. Ha most a tükörbe néz, amit magát fürkészsze sokszor megtett, egy kissé elcsodálkozott volna. Hangtalan szótagolással ismételte a nemes görög szavakat és szélesen előmlő vizükön méltóságosan látta úszni az igazságot, melyet egynek és öröknek tartott. Látta a tragikus mélyű görög tengert karcsú ívben boltosuló egével, amint finom derűben csillog s lelkét elbocsátotta ide fürdeni. Míg benseje e mindentől megkönnyebbítő érzésben sütkérezett és tárgult, húsos, piros száját egy bizonyára örvendező mosoly torzan szétnyitotta. Arca egyébként szabályos és csinos volt; ha szemeit, mint sűrűn tette, lesütötte, az ifjúság pirosas hamva reszketett arcbőrén, mely ilyenkor a nyári barack bársonyos bőrére emlékeztetett; szemei is, bár néha kocsonyásán zavarosak és határozatlan tekintetűekké váltak, legtöbbszörre üdék és gyors mozgásúak voltak. De ahogy most ez a mosoly egy pillanat alatt elterpeszkedett ajkain és lomha kanyarodással szétnyúlt az arcán, torz és rút lett. Ha tükörbe néz, azt mondta volna, hogy vigyorog.

Még némi nyomával e gondolatait meghazudtoló mosolynak, hátrafordította fejét. Mintha valami zajt hallott volna, nem is először; mintha a konyhaajtó

felől indult volna ki a zaj, talán. Homályosan valami lármát, nevetést, ijedt fut kározást is vélt hallani. Nem elemezte a zajt, nem nézett utána. Gondolatai ezalatt már megindultak Schopenhauer értekezésének eszméin, sajátos módjukon; már a sor elején érezte a befejezést és gondolatainak egy része már mint enyhe oázisban pihent az értekezés végét enyhítő misztikus hangulatban, az «intelligibilis akarat tételénél. Közben ismét az ablakhoz ment, lassú léptekkel és leengedte a rolettát. Az ablakot bekattantotta rozsdás fogójába., a roletta fityegő kapcsát rátolta a szögére. Mindezt vontatottan és tökéletes öntudatlansággal végezte, gondolatai nyugodtan szálltostak előre az értekezésen.

Egy kéz félre vonta a rolettát, egy rendesre fésült leányfej benézett a hasítékon.

— Egyedül van, fiatalúr? — kérdezte halk izgatottsággal. Rudolf bólintott. — Bejöjtek? Itt az ablakon át? — S meg se várva Rudolf szótlán beleegyezését, ügyesen átkúszott az ablakon.

— Itt vagyok, ragyogok! No, mért nem szól egy szót se hozzám? Kimenjek?

— Maradj itt, — felelt vontatottan.

Gizella volt a leány, a szomszédos lakásban szolgált mint gyermekleány, egy beteg fiúnál. Anyja ott szakácskodott, ugyanannál a családnál.

— Eljön hát a multságba? Maga is ott lesz, mondja? Ügyi, elgyön, hiszen megígérte. Nem váltsa be a szavát! — Rémület látszott az arcán, majd pirultan elmosolyodott. — Akkor ám maga nem becsületes férfi ...

— Nem, — felelte Rudolf kurtán, határozottan.

Fejét fel se emelte az asztalról. Neki magának is feltűnt becsületességének ez a határozott tagadása.

A lány kedvesen, hosszan felnevetett.

— Maga nem becsületes ember? — Hirtelen le-tompította nevetését hízelgő bugássá, hogy meg ne hallják. — Akkor én magával ám nem állok szóba. Szóba se állok biz' én! Ki maga akkor? Maga nem becsületes?

Rudolf mintha felingerült volna. Felvetette fejét S szemeit belemélyesztette a leány arcába.

— Nem! Hát aztán? Hát aztán miért baj az, ha én nem vagyok becsületes ember ... ahogy te gondolod a becsületességet.

Gizella ijedt tanácsalansággal nézett rá.

— Hát te honnét tudod azt, hogy becsületes vagy? Hát én azt mondom neked, te se vagy becsületes. Ehhez mit szólsz?

A leány leb'ggyedt ajkkal, édesen felnevetett rá. — Már megént csak tréfál vélem, Rudolf úr. Mindég csak kicsúfol engem. Nem tettem én semmit se, Rudolf úr!

Rudolf ismét elfordította a fejét. Sajátságos, új gondolatai támadtak; hirtelen villantak fel és teljesen hatalmába kerítették. Nem tudott szabadulni tőlük.

Csak zenéjét hallotta a leány kedves hízelgésének. — Lássá, lássá, mindég kicsúfol, oszt bolondot üz belőlem és kinevet. Én jól tudom ám, hogy magában kinevet, oszt jót mulat rajtam. — Hogy nem kapott feleletet rá, elszontyolodott kissé és ügyetlenül szétnézett a szobában. Halkabban motyogott tovább: — Rég szerettem volna ám én is sok oskolát kijárni, csak meghalt a szegény apám.

Igaz, hogy az én anyám azt mondta akkor: «Isten nyugosztalja szegényt, annak jó, aki mán megholt. — Felvidult az arca és hangosat nevetett, hogy maga is megjíedt a hangjától. — Én is úgy voltam, tudja, Rudolf úr, hát figyeljen mán ide, mert volt a falunkban egy részeges ember, jaj, de goromba volt ám! Oszt az mindég azt mondta, négy oskolát kijártam, oszt az ötödikbe megholt a tanító úr. Hát én is úgy jártam ... De tréfán kívül... — Elkomolyodott. — Maga nem hallgat ide . . .

Benne is elvágódott a szó. Csönd Itt.

Mint aki örül, hogy ismét talál beszélőnivalót, élénken folytatta.

— Nem látta az édesapját, Rudolf úrfit? Jaj, borzasztó mérges ám megint, nem tudja?

— Nem.

— Nem is beszélt tán véle? — Szemei csodálkozó rémületet fejeztek ki.

— Nem én!

— Jaj, fiatalúr, rémítő dolgokat művel már megént. De hogy is lehet, hogy maga azt nem hallotta! Hisz itt zörgött, lótot-futott, botjával meg lábbal verte az ajtót, nem hallotta?

Rudolf vállat vont. — Valami kis zajt talán hallottam. Félfüllel. Nem is voltam biztos benne. Itt járt?

— Itt járt-e? — A leány szemei kidülledtek. — A szomszédokat mind felverte, nevettek rajta, erre leszidta, lepiszkolta őket, a földszintről felszóltak neki, ne csapjon olyan nagy lármát, erre lerohant, bezavarta őket. A házmestert meg akarta verni. Én csak azt csudáltam, hogy az ablakot itt be nem törte a konyhaajtón. Én amonnan néztem,

osztán tudtam ám, hogy itthon van, de nem mer-tem ám átszólni. Igazán nem hallotta?

Rudolf vállat vont.

— Hát én csak azt mondom, mán megint be-szeszeit, egy kicsit többet. Mán ne haragudjon érte, én csak megmondom, amit tudok. Mert borzasztó, amit az az ember művel a családjával. En csak egy szegény leány vagyok, tudja, de én ki nem tartanám .azt, amit a maga édesanyja eltűr. Meg azt a szegény kis leánykát is hogy' veri érte néha, a Gizuskát, ügyi? Maga miért hagyja ezt, mondja? Mért nem szól neki, mért nem fogja le a kezit neki? .Magát respektálja! Nem igaz?

Rudolf keveset figyelt oda, a végső szavakra bágyadtan elmosolyodott. A karja kimozdult, hogy megsimogassa, a lány naiv, piros arcát, de feleúton megállót s a kabátja gombján megakadt. Vékony gombok voltak a kabátján, három finom csontú. fekete gomb. Két ujja közé fogta a középsőt, a hüvelyk- és a mutatóujj közé, az ujjak megfeszültek, - e mozdulatokat ő maga érezte ily aprólékosan, a cérna roppant ás kiszaladt a lyukakból. Odanézett s közben mintha megelégedettséget érzett volna. Ahogy' azonban lógni látta a gombot, mind a két kezével odakapott s a cérna egy ki->húzott szálán ismét a helyére fűzte. Aggodalmasan megtapogatta, hogy helyén van-e.

, — Tudja - folytatta a leány - s közben azt hajtogatta: Egy tisztességes asszony tíz órakor ,már ágyba' van. Nem tudom már, na, de valahogy így mondta.

Ismét csönd lett; a leány nagyon csudálkozott, hogy mindez nem kelti fel Rudolf érdeklődését.

— Ezt a sok könyvet maga mind kitanulja? — kérdezte később hízelkedve. — Beleöszül, hallja-e... Meglátja, vén ember lesz magából akkorra, oszt az unokái a lába közt szaladgálnak.

Pajkosan nevetett, izgatott jókedve támadt, hajlíthatta a nevetés a derekát és karjait a lábai közé hányta. Szanaszét ugrált a szobában, körülröpdöste mind a homályos sarkokat és mindenhova elhintett egy foszlányt a nevetéséből. Rudolf úgy érezte, hogy egy pillanatra hirtelen kivirult. Fénytől világosodnak meg a kopott zugok; úgy érezte egy percre, hogy fekete szántóföldeknek egészséges, szűrös illata csap fid körülötte és piros és kék virágok nyílnak fel: valami ábrándos szomorúság ütötte meg a fejét. A leány megrángatta a kabátját, tréfásan belemosolygott az arcába s gyorsan elugrott tőle, körülfutkosta az asztalt és soha se hallott trillákat dúdolt, a könyvekről letépte a borítékot és galacsinokat gyúrt belőlük, fitosra hegyezte az orrát, hegyesre csücsörítette piros eperajkát és míg fekete bogárszeme szikrákat tüzesített ki jókedvéből, rá-rácélzott RudoÉ arcára és hosszú hahotával csapta el magát a divánon, ha egyik-másik eltalálta a homlokát. Rudolf ajkán ismét megjelent az ő torz és hazug mosolya, mely másról beszélt, mint ami bensejében olvadozott. Belülről langyos nyári szellő melegítette, kalászerdő hajtogatta felé a fejét és egy fekete erdő lassan integetett, az éjszaka egyre élesebben világított sötét ragyogásával s nyár volt belül, széles és végtelen nyár. A mosoly elhazudta a nyarat, béna, és erőtlen mozdulatokról beszélt, zavart haragot és nyugtalanságot fejezett ki, — a leány megszeppent tőle. Félénken

lebújt szája szögletébe a mosolya és lassan, aggódón odahúzódott Rudolphoz. Befurakodott az asztal és a fiatal férfi közé, lassan toltta magát előre, lassan, lassan, aggodalmasan, fekete szemei szétnyíltak és messzi bebámultak az ifjú emberbe, kutatva, remegően, biztosítást kerestek féelme ellen s nem találtak, a szemek egyre nagyobbodtak, mintha most tágultak volna először fénytől s a pillákat fájó láz zilálta össze.

- Ügyi, ügyi . fiatal úr . . . ügyi, megengedi, hogy mintha idebujnék magához . . .

Rudolf az ujját se mozdította, csak odasülyesztette csontos vállát a leány fejéhez és így maga után vonta hátra. A leány feje ment a váll után, míg rá nem dőlt.

— Ugyi, nem haragszik érte . . .

A jobbkezét rásimította állán át az arc erős, pihés bőrére és szemeivel a remegő szemeket kereste. Bánatos érzelmesség ömlött el rajta s maga se tudta, miért, furcsa szeretettel simogatta a leány arcát. Erzelmessége ködén- át hideg mosollyal számította, miért engedi magához ezt a gyanútlan leányt, nyugodtan megállapította magának, hogy valami ritka tisztaságot és érintetlenséget az élettől érez ki a leányból, sőt egy másodpercre az a szentimentálisnak ítélt érzése volt, hogy különösen a gondolatoktól és gondolkodástól való érintetlenségét a leánynak szereti. Ezt a benyomását gyorsan elűzte, hogy teljesen átengedje magát azoknak a szokatlanul tisztultabb impresszióknak, melyeket a leány közzelété kellett benne. Portól mentes, üde illatot szagolt, vére fehér ózonban égett és a mező, melyen lelke

elsétált, kék bársony volt, amely az égből folyt alá. Egy fehér falu felé indult s tele volt apró, fehér házakkal, fehér volt ott az út, a nap, a hatalmas kertek kerítése, fiúk és leányok köntöse és a lialat asszonyok hajszalaga. Fehér volt a malac, melyet a tűz fehér izzásán pirítottak, fehér volt a dal csendése, mellyel a lakomához ültek, fehéren vakítót! a serleg öble, melybe a bor csurgóit és fehéren villogott a kéz, mely a zeneszerszámokat, pengette. Fehéren füstölt a lakoma alatt a tűzhely kéménye, a béke és szeretet fehér zászlója lengett az örömtől, fehér volt az éhé, az öröm, a harc, a bú, és könnyű, fehér felhőben keringett el az egész falu.

Megsimította a leány arcát és sajnálatot érzett iránta. Bár minden kétely nélkül tudta volna elvenni a lányságát, mégis, gondolatai menetében szorosán benne látta a falusi leány egyszerű élelének az emlékét.

Megsimította a leány arcát és a szemét kereste. Nem rettent, vissza egy lépésnyit se attól, ami gondolt; hisz úgy vélekedett, gondolat volt, melyet önmagában végtelennek tartott, amely magában álló törvényei szerint megy az útján, előre vagy hátra. Nyugodt szavakba öntötte megtisztult ismereteit és felírta bensőjében. Ezeket: Bűnös és becsstelen vagyok, mert mindnyájan becsstelen bűnösök vagyunk s melyen vágyainkban hordozzuk a becsük vágyát. Igaz a keresztény iratok beszéde a világ bűnösségéről és igaz a bibliai rege mindnyájunk bűnben fogantatásáról; de mintha tovább is igaz volna a régi beszéd s e sáros föld a mindenség minden haldokló csillagával együtt valami bűnös jókedvben kibuggyant verejtéke egy irtózat

bűnnek, mely millió esztendőök óta vár és tervez egy nagyobb bűnt, melyben visszazippantsa kéje izzad ságát: valaki alkotott, hogy rombolhasson. A. gondolat még sejtő álomnak is bizarr, de mi lesz, ha e gondolat munkába fog, mily világok dűlnek *ott* össze, s — mégis kell valahol egy irtózatoss bűnnek leírni a világon, egy emberben, az egész életben, ha e gondolat bennem megfogamozhatott egyszer és nézem, nézem, mily csökönyösen ragaszódik hozzám.

A leány felpillantott rá.

— Ügyi, eljön a mulatságra? Ott van mindenki. Tudja, csak látni szeretném én az egészet és majd kiszökünk, Ügyi? Nincs ide messzi és a kertek ki vannak világítva és láttam égni a lámpiósos lámpákat és Budafokról is vannak ott, meg Kelenföldről is, sok kiránduló a városból és mindenki táncol osztán. ügyi, elgyön?

— El.

Valamely homályos bűn titkát érezte meg e percekben. határozatlan, rémes bűnt minden kikutathatlan titkával érzett meg a levegőben, a világok életében, a társadalomban, önmagában s ennek a rettenetes érzésnek a nyomása alatt apróbb, lényegtelen dolgokat kapcsolt össze az elásott, ősi bűnnel. Még arra gondolt, hogy nyilván elfajult ember lehet ő, akinek valamelyik ösmeretlen őse valószínűleg sajnálatos ösmeretségbe került a vérbajjal, fantáziája sietett előre s mindent, mit útjában talált, szükségszerűen vagy ok nélkül, besöpört le küzdhet len érzésébe.

El. Elmegyek veled, kislányom, oly öreg lettem, ahogy rád nézek, aki életre hoztad bennem

ezt a gondolatot... Temetőnk van, síremléket és szobrot emelünk és a lélegzetet, míg erős, ezer robottal terhéljük s a rémesen billegő hinta egyik oldalán nyugodtan figyeljük, mikor húzza le a robot a leheletet... Vérébajos barátunk melegen ápolja a barátságot és jóltáplált baktériumainak egy csipetjét félénken belénk szűrja s a kolerás beteg hűséges üdvözetét küldi... Félünk az ismeretlentől s izzadó arccal rejtegetjük filléreinket, az ajtókat beszögezzük és fürkésszük az újonnan jöttét, egy páni félelem az egész világ, csak a szabaddon, bűnös vágya szerint nyíltan élő nem fél semmitől. Szeretünk sírni és tragédiát bámulni, a gyenge gyönyörben várja, hogy az erős tönkretegye, bűnös és becstelen vagyok. Századokon át rakogatjuk össze a nagy civilizációt, kultúrája van az emberiségnek és színes zászlókra van cifrázva a világbéke álma s egy lelkes háborúban rajongva bombázzuk, míg az otthonmaradottak egetverő tapssal fogadják a romokról szóló híreket, a bűn a lelkünk lényege, érzem.»)

— Gyerünk, Rudolf úr, gyerünk. Egy sváb banda zenél és a csinnyadrassza messze hallatszik ám. Anyám egyedül nem erisztene, ő meg nem megy, láttam délután kigyuladni egy lámpiónt, csupa verekedés legény van ám ott és a törüket, olyan nagy kést, az asztalba döfik. Szeretőik vannak ám, oszt sikoltoznak, sírnak a mellükön nekik, és mégse félnek. Mikor megyünk mán, Rudolf úr?

— Megyünk. Megálmodjuk a fehér falut, hogy felhúzhassuk legotrombább cipőnket és sárral végigrondíthassuk fehér szalagjait. Szeretünk késő

rémülettel és csudálkozással fehér szoknyára piszkot hinteni, tiszta cipőre bocsánatkéréssel rálépni, összekúszálni a gondosan megfésült haját, mint a tiéd. Szeretjük a kabátgombot egy csavarintással letépni és kisgyerekekünk kezébe mosolyogva adjuk a lila léggömböt, hadd engedje el, hogy szétpukkanjon a magasban. A járda szélén letenni a gyereket a kocsiútra, nevelni és büntetni, szeretjük a gyöngét, gyámoltalant, elhagyottat, a naivat, az ügyetlent és alázatost jóindulatú szeretettel megmosolyogjuk, ó, mennyire megszaporodtak irtalmas intézeteink!») örülsz, hogy elmehetsz?

— Ó, mán alig várom, Rudolf úr. Azt beszélik, a nagysága mondta, hogy a mulatságon máma először egy új módi járja. Tudja-e, mi? Ügyi, hogy nem tudja! Találja ki, no, hamar, ha tudja! Ha tudná, ügyi! Hát tudja, lányok szolgálnak ki. Na, mennyi mindent hall mán az ember! Azt beszélik, én nem tudom, hogy az első lányra, amikor az első korszó sört kiszolgáltatta egy legénynek, az fogta a sört és örömben rálódította a lány újonatúj kötényire az egészet.'

Rudolf egyhangúan ismételte: Rálódította fehér kötényére az egészet.. .

— Mék előre, Rudolf úr, jó lesz? Lent várok a Kleinék kocsmája mögött, jó? Juj, alig bírom mán kivárni. *De* elgyön, ügyi, Rudolf úrfi? Megígérte, oszt nem becsületes ám az olyan ember, aki nem tartja meg a szavát!

Nevetett. — Nem, nem ...

Körülröpdöste még Rudolfot, az asztalt, az egész .Szobát, nevetett, dúdolt és érthetetlen hangokat csicsergőit, majd az ablakhoz perdült, felkészott

és halkán visszaszólt: — Oszk ne várásson ám sokáig, Rudolf úr.

Átsurrant. Kiemelte kék szoknyáját.

III.

Nekitámaszkodott a szekrénynek s észre se véve, hogy együtt dül hátra a három lábon álló szekrényvel, egy kissé lehülten már gondolatai zajlásától, átfutott rajtuk. Azt állapította meg magának, hogy gondolatnak ez az új szemlélete nem elég kitisztult még, de az ítélet lényegének igazságában nem kételkedett. Mi történt itt? kérdezte. Mit lehet ellene vetni? Az történt itt, hogy egy áldott szerencsés pillanatban sikerült a függöny mögé látnia, s mit látott? így vélekedett most, a lecsillapodás nyugodtságában: valami, ami az emberek cselekedeteit eddig s naég bizonyára sMo'r'g összetartja, az erkölcs, többé-kevésbé szigorúan betartott ítélettel, határozottan, kiközösített az «erkölcsi» társadalom cselekedetei közül egy sereget és ezeket a «bűn» pecsétjével látta el. S itt most az történt, hogy ő megszabadult ettől a felesleges ítélettől, mely szinte kettévágva az egyént, felosztotta erkölcsi és — mondjuk állati lényre és egy ismétелhetetlenül éles világítású percben meglátta, hogy nemcsak a bűnös, hanem minden embertől végrehajtható cselekedetet, szokást, mosolyt és önkívületet ugyanaz a rugó hajt, mint éppen azokat, melyeket a bűnös cselekedetek közé soroltak. Mi ez? Hisz ez így szinte áttetszően egyszerű! Tehát több, mint egy alapokból magyarázni minden emberi mozgulást, — több egy, teszi fel, körül-

írtam kifejezett «struggle for life»-nél — vagy talán a tökéletesedés felé való törekvés vágyánál, vagy bármi más megnevezésinél és egységesítő céljánál fogva lényegében egymáshoz hasonló körülírásánál á gondolkodók régi vágyának. Mindenesetre: egységesítő is ez a gondolat, hogyne; de még más is. Még mást is lát ebben a gondolatban. Szinte feleslegesen apró mozzanatokig bizonyítja önmagának éppen annak a kárörömnek, «állati vadság»-nek és elfajult kéj érzésnek a jelenlétét minden emberi cselekedetben, melyet épen a legmegbélyegzettebben illetnek a bűn átkával; kinyomozható ez mindegyikből S eltolódott érzésekből mindig kidugja boldog kárörvendéssel szőrös patáit, hogy egy utolsót még taposson áldozatán, ha az éppen önmaga is. Amint-hogy mindnyájan támadók és megtámadottak vagyunk a bűnben. Hogy így szadista és mazokista, tehát beteg minden ember? - nem fontos, mert az igazság nem beteg és egészséges emberekre osztja fel az emberiséget. Hogy ez egy beteg ember rémlátomása, melyet mindé» «egészséges» ember elutasít magától? - elvégre az igazság még nem kevésbbé lesz igazság azáltal, hogy beteg ember mondta s egyébként se szokták az igazságokat az egészség szempontjából osztályozni, aminthogy igazsággal nem is lehet az embereket egészségesekre és betegekre felosztani, hanem legfeljebb olyanokra, kikben kitenyésztett a betegségeknek mindenkiben adott lehetőség és akikben ez a folyamat nem ment végbe. Legfeljebb vannak emberek, akik az igazságokat végig merik gondolni és más k, akik ez elől meghátrálnak. Mosolyogva látja előre a békés újság-olvasót, aki felháborodva utasítja el ezt a megfigye-

lést és haraggal bizonyítja, hogy a bűn irtózatával, a szeretet nyugodtságában töltötte életét; ennek azonban talán elegendő, ha az ablaka alatt dúló háborúra figyelmezteti. Mosolygott. A megnyugvás kellemes érzése lepte meg.

Ő maga bizonyára csöndes megilletődésben fogja eltölteni néhány esztendejét és össze fog hordani az emberi kincstárnak akár anyagi, akár szellemi fiókjába annyit, amennyi csak befér egy életnyi markolásban a két kezébe. Elfelejtve is talán azokat a mindennapi aprólékos «elcsúszásait» a kezének, fogának, térdének, lelke egy-egy kevésbé figyelt húrjának, bizonyára a bűn minden gyanúja nélkül fogja befejezni pályáját. Hangosan felnevetett itt s élénken gesztikulált, mintha szónokolna: Ó de szent ártatlanság! Aliért öregbítettem az emberi kincstár vagyonát, veled és vele? mikor fogjuk édes, boldog mámorban a tengerbe guriigatni az aranyakat, ha te és én és ő nem, hát a fiad, az én feleségem, az ő unokája, - mikor fogjuk röhögő önkívületben meggyujtani a bankókat szeretőnk égő szoknyája mellett? Az ablak alatt elég hallhatóan bömböl a háború, mely az emberi szabadság és becsület oltalmára ontja a vért s a kultúra küzd azzal a mindig akadó «barbárral».

Homályos sejtelve támadt közben.

E gondolatnak talán irányító szerepe lesz, mégis, éveiben s talán balra fordít valamit, ami jobbra is fordulhatott volna. E homályos sejtéssel szemeiben, az e fölött támadt gyenge mosollyal ajakán, örvendett a megkönnyebbülésnek, melyet néki a gondolkodás mindig szerzett. Ellökte magát a szekrénytől, még egynehány gondolat vetődött fel benne: a természet

egy helyben áll elektromos pontjainak állandó számával, felépítődnek szinte önmaguktól városok és birodalmak, hogy ugyanaz a bűnös erő, amely mindig sarkal gyönyörre és tetterre, ismét ledöntse . . . Kifelé indult.

Tizennyolc éves volt ebben az időben Hermann Rudolf. Az ifjúság és férfikor határán így egy váratlanul jött, éles felvillanással sötétség borult a lelkére. Egy hangulat hatalmasodott el ekkor rajta, mellyel mindenben 'a bűn hangjait vélte hallani s megmaradt benne mindvégig az a hajlandóság, hogy mindenütt lássa azt a kezet, mely az ő világosságát eloltotta.

Nem történt vele semmi különös esemény és nem látszott meg rajta semmi változás; valami öntudatra ébredt, ami eddig is szervesen benne élt. S ő látta és állította azt, hogy az élet valóban és mindenütt oly kopár, ahogyan őbenne feketéllik.

IV.

Végig sietett a szűk folyosón, ujjait gyerekkorából megmaradt szokással végig húzta a piszkos korláton; némi jókedvvel füttyülésre húzódtak össze ajkai. A fordulónál, hol a lépcső kezdődött, megállott: az apja hangját hallotta. Valami kellemes nevetés gyűrűzött a szemei körül, mint mikor rég nem látott, kedves ismerősünket látjuk közeledni a távolból. Körülnézett. A lépcsőn Gizella számolta felfelé a lépcsőket: kipirultan, izgatottan jött, minden foknál megállott és aggodalmasan sóhajtott. Szinte beleütközött Rudolfba, aki türelmesen, nyugodtan állt a karfánál s megfogta a leány karját.

— Jesszusom — rezzent fel a leány. — A fiatal úr gyün mán!

— Ssz ... — csöndre intette.

— Ne haragudjon, Rudolf úrfi, nem mertem mán ott állani. Szél fűj . . . Oszt az az utálatos váltós gyerek se nyughatott mán, hogy a ragya verje ki . . .

Rudolf jókedvűen nézett a leány arcába és amint észrevette a szélben gyengén világító gázlámpát, pajkos nevetéssel alája állt. A szél belefűjt felülről, fűtyölt és sivített a gáz s nagyokat lobbant. Rudolf felágaskodott és lecsavarta a gázt.

— Mit csinál úrfi ... jaj, kikapunk a házmestertől. - Rudolf tréfásan meglökte és elégedetten kuncogott. A korláthoz húzódott. Épen most hallatszott fel értetőbben az apja hangja.

— Végrehajtok! Végrehajtok! -- Szólt a rekedt hang.

Rudolf lehajolt a korláton át. Két mélyen ülő szeme tüzelt, ajkai szétváltak és egész arca egy hosszú, kéjes ráncba látszott nyúlni, olyannyira kidomborodott az a hosszú, erős ránc, mely orrától az álla hegyéig átfogta az arcát. Az udvar lámpását eléggé megvédte a széltől az öt emelet s legalább egy imbolygó, köralakú területen lehetett tisztán látni. E fény kör kerülete súrolta most egy-egy percre apja tántorgó alakját, fellátszott a kockás, világos drappszínű ruha, a lecsapott, fekete kalap és a bot, a bot, amely mindig ellenkező irányba ütött, mint amelybe a gázláng imbolygó világában az udvar és vele az egész épület dűlni látszott. Vékony és csomós nád-pálca volt az, alkalmatlan ezüst fogantyúval, suhogós és fiatalos botocska, melyet Hermann

László mindig magával hordott és szinte hatalmi jelvényének lehetett tartani. Az egész ember száraz és rövid volt, az utóbbi években összement kissé s Rudolf mellett valóban nem látszott az apjának.

— Haragomat ki fogom tölteni! Fel-alá rohant az udvarban, a kaputól a házmester lakásáig, botjával össze-vissza suhogtatott s a botocska ezüstös fogantyúja meg-megvilkm, ..mint a lobogó gáz arra lógatta fényét. Végrehajtok!

Egy férfi, ingben, kinyitotta, lármára a z ablakot.

Uram, lisztéit uram, — szaladt hozzá Hermáim mit érdemel egy ilyen asszony! Kegyed, ügyebár, már ágyba készül, kegyeden hálóing van! Ez hálóing, nekem ne méLóztasson ellentmondani. Mi érdemel egy ilyen asszony, ez feleség? Erre tessék választ adni. Nekem ne tessék ellentmondani, egy szót se, de egy szót se! Egy szó nem sok, annyit se! Én tudom a magamét. Ez hálóing. Uram, tisztelt uram ez hálóing és én még nem vacsoráztam. En még nem vacsoráztam!

Aranyórája volt nehéz veretű ezüstláncon, azt rántotta sűrűn elő a mellényéből és a szeszélyesen táncoló fény felé tartotta.

— Féltíz van már! Féltíz. Mutassa a kegyed óráját, Keller úr!

Nekilódult a falnak, az ablakba akart kapaszkodni, de épp e pillanatban csukta be az állítólagos Keller úr az orra előtt az ablakot. Válla, mely valósággal külön eszével a falra támaszkodott, megóvta az eleséstől. Nehéz köhögés vett erőt rajta. Keller úr mégegyszer megjelent az ablakban és energikusan integetett kézfejjével, hogy távozzék el az ablak alól. Hermann visszaintett, minden újabb köhögési ro-

fámnál, mely előre döntötte, visszabólintott. Csuklóit, a feje lecsuklott, vastag könnyeket hullatott a fájdalmas erőlködésben. Sikerült ki köhögni: — Végrehajtók!

Amikor az ital egy erősebb csuklásnál ellenállhatta!! erővel lövelt ki a száján, a bábész, földszinti asszonyok irtózáttal parancsolták ágyba röhögő gyerekeiket s maguk is lemondóan biccentgetve egymás felé, becsapták és kétszeres kulcsra zárták ajtajukat, komor józansággal jelent meg a házmester s kivezette az utcára a végrehajtó urat. Hermann bólintott egyet a jóindulatú házmesterre és olyan mozdulatot tett, mintha meg akarná veregetni a derék ember vállát.

Rudolf messzire hajolt és kínos élvezettel szívta magába a jelenetet. Orra facsarodott; együtt tántorgott apjával, az ő homlokán is részegen lüktetett most a vér, ő is szédítő nyomást érzett az idegeiben. E jelenetek náluk legalább is hetirenden voltak s újabban valami fájdalmas kíváncsisággal figyelt c szavak minden zöreijére, e mozdulatok minden szomorúságára, melyek gúnyra és erőfeszítésre indították; az önkínzás örömeivel szeretett e jelenetekben vájkálni. Gizella reszketve, gyakran megrántotta a kabátját, de ő csendre intette.

Nemsokára visszatértek az utcáról. Hermann barátsággal simult a házmesterhez. Megálltak a házmester ajtajában; belülről a felesége szólogatta a házmestert és bosszúsan zárta el az ajtót. Hermann valamivel megkönnyebbültebben támaszkodott a poroló-állványhoz. A szél hatalmas süvítéssel lendült le a tetőről, a fény ide-oda libbent, a ház mindig mintha utána dült volna.

— Mondja, házmester, kegyed jól ismer engem. Hát olyan ember vagyok én?

Hallgattak.

— Mondja, házmester, magánál kegyed az úr? Erre feleljen nekem, mert én csak ezt az egyet akarom tudni. .

— Persze, hogy én vagyok, hát ki az isten volna más! — felelte teli tüdővel a házmester, bizonyos komolysággal.

— Látja kegyed tehát. Most már láthatja, mi az? Tehát kegyed az úr! Látja kegyed, úgyi, milyen intelligens emberrel van dolga. Nálam az asszony az úr!

Almosán, csuklódva belebámult a házmester arcába és hallgatott. Néma és szenvedő volt az arca. Egy nehéz percnyi hallgatás után azt várta, hogy Jé-szakad az ég. Elborít minden zavart, szomorúságot, mellőzést és fájdalmat, romhalmaz lesz a világ, csak ő lép a felhők fölé, diadalmasan, egyedül.

— Tehát kegyed az úr! Ezért táncolok én, mint egy örült sakál itt fel és alá, fel és alá. Mert ha kell, én kiadom a mérgemet és én nem bánom, akármi történik. Kegyed, úgyi, látja, intelligens emberrel van dolga. Mi? Ezt nem tudja letagadni.

— Kérem, — mondta komolyan a házmester.

— Tehát kegyed úr! De ami sok, az aztán sok és ha én kikerülök, azt megemlegetik. Ezért forr itt bennem a méreg, mintha megőrölne . . .

— Pardon, — vágott közbe komolyan a házmester, aki haragszik, annak nincs igaza.

— Kegyed az úr! — rivallt rá Hermann. — És pont! Pont, ha mondom. És én azt hiszem, ez a fej már nem bírja ki soká. Nem bírja, higgye el nekem kegyed, ezt a szomorú valóságot. Én belepusztulok.

Itt fáj... — mutatott a fejére és habozó kenyerével körül simogatta deresedé fejét. — Ha vasból volna, se bírná már ki soká.

Kalapja kihullott a kezéből és a szél messzi effajta. A poroló állvány aljában megállapodott, ott befurakodott és elbújt. Mind a ketten szótlanul néztek utána és egyik se mozdult. Néztek, néztek a kalap után és egyik se moccant. Most Rudolf, fent az ötödik emeleten, intett a leánynak, jöjjön utána. Egy emelettel lejjebb ment és ott is eloltotta a gázt. Az épület teteje sötétbe borult, csak az udvar lámpása vetett fel olykor valami kevés világosságot.

Hennann a kalap után nézett és így szólt:

— Ha vasból volna, se bírná már ki soká.

Bánatosan elballagott a hátsó lépcsőhöz, leült az első fokra, fejét felemelte és sírt. Hosszan és keservesen sírt. Zokogását el-elkapta a szél és egy-egy foszlányt felvitt Rudolffhoz a negyedik emeletre.

Lihegve és kiizzadtán sietett haza Rudolf anyja; Rudolf kis nővére, akit szintén Gizellának hívtak, vagy két lépisnyit előre futott. Az asszony zöld selyemruhában volt, az ünnepi ruhájában, fején bizonytalanul ült a kuszáit tollú, sárga kalap, keze öreg, fekete esernyőt szorongatott. Kövér, kistermetű asszony volt, elhízóban; az arca most vörös volt és dagadt, mély árkaiban összecsurgott a verejték. Izgatottan, mélyen lélegzett és határozatlanul nézett maga elé, mint aki fél, hogy mindjárt kőbe botlik.

A kis Gizella, amint meglátta apját a lépcsőn ülni, hátrafordult és egy szó nélkül könnyökre fakadt. Világoskék, édes finom ruha volt a kislányon, valami szelíd könnyedséggel simult sovány, szenvedő derekára. Finoman lépdelte és sóhajtván lélegzett; első

látásra nem is lehetett hinni, hogy ki tud ejteni egy hangos szót s a sírása is befelé folyt: ezek az emberek nem hallották meg sohasem és valami Ösztönszerű haragot éreztek iránta, miért nem sír hangosan, jajgatva, rendítő panasszal. Most megállt egy pillanatra, egyik ujját határozatlanul kinyújtotta, úgy látszik, szereteti volna megfogózni valamiben. Aztán lehajtotta a fejét, hogy ne lássák könnyeit és remegő ajkait s felsietett előre a lépcsőn.

Ekkor tört ki a két ember, egyszerre, szinte abban a pillanatban, hogy megérezték egymást.

— Aha! — egyenesedett fel az apa.

— Sose siess, Gizus, mit félsz! — kiáltott a kislány után az anya. — Sose ijedj meg, te számár, aki vagy. Tán mán egy fürdőbe se szabad kitenni a lábam, tán külön engedelmet kell rá kérni a nagyságos lirtól, na ja, azt szeretném én látni.

Az apa megragadta a leányka karját és visszarántotta.

— Hova futsz? Igyi, van miért félned, rigyi félted azt a haszontalan bőrdet! Hol voltatok? Ggyi, fürdőben voltatok, kávéztatok, vacsoráztatok és . . . Végrehajtok! Meglásd. — Önkívületbe esett. — Ringyóskodtatok, ügyi, bűdösek, parázna bestiák, házasságtipró nyavalyák. Mert meg van fertőzve az a faj, mely innét életre kel és átkozott bitang, aki közietek van, mind! Én mondom. És meglátjátok . . . meglátjátok . . . eljön az idő . . . meglátjátok . . . meglátjátok, ha mondom, meglátjátok ... - Rádült a korlátra, ketté görnyedt az árnyékánál és sírt. Zokogott az egész teste, visszazokogott a hangos jajveszékélésre minden fal, az egész ház, sírt és zokogott s az egész ház kicsődült.

Az anya odasúgott a halálra ijedt kisleánynak; egész testében remegett.

— Részeg, láthatod. Kimondhatatlan, milyen szerencsétlenek vagyunk. Most látod, ebből tanulhatsz, hogy mi az élet. Hívd, hátha jön. — De előbb ő maga szólt oda. — Ne csinálj itt, László, spektakulumot, az nem illik egy ilyen emberhez. Gondolj családodra, kérlek. Beszélj csendesen és gyere fel. — Most odaintett a leányának.

' A kislány mosolyogva hozzálépett és a karjához nyúlt: — Tessék feljönni, papa

Hermann felemelte a fejét és szétnézett. Záporként ömlöttek könnyei és rémesen felordított: — Ne nyúljatok hozzám piszkos karmotokkal, cédák, zsványok! El innen, el tőlem! Majd meglátjátok ... Meglátjátok!

S azzal elrohant.

A kisleány egy lépést tett előre, mintha utána akart volna sietni és még egyszer visszahívni. A házbeliek ingben vagy vasárnapi ruhában, gyertyával, kint állottak az udvaron és hangosan elégedetlenkedtek.

— Az ilyet le kell csukatni. — Nem való egy ilyen tisztességes házba. — Ez egy végrehajtó! Ha hozzám jön, lecsukom az orra előtt az ajtót, ilyen egy részeges disznó. — Rendőrt kell hívni. Ennek köll asszony? Megszöknék tőle az első nap, ha addig élek is. Hagyja el Stefánné, egyik tizenkilenc, a másik — egy híján húsz, azt mondom én magának. Én velem nem bánik így az uram, mert az tudja, kivel van dolga, no, tudom is én . . .

Meghallotta ezt Hermanné s a kalap megrázkódott a fején. Odaszaladt az udvar közepére s úgy gondolta, hogy bizony megadja a magáét; amit az imént el-

fojtott, annak most mind szabad utat engedett. Együtt dolgozott szája és esernyője. Stefánné és a szomszédasszony azonban becsapták előtte az ajtót és Hermanné kénytelen volt az egész ház nevetségére a csukott ajtóra szórni szitkait. Így folyt ez mindaddig, míg a házmester mindenki helyeslésére karonfogta Hermannét és a lépcsőhöz vezette. Nagy volt a derűtség, amikor udvarias' meghajlással, kedélyesen graciózus csuklómozdulattal rámutatott a lépcsőre, hogy tessék felsétálni. Hermanné elsírta magát dühében és csak könnyein át vette észre, hogy a kisleány ájultan hever az első lépcsőfokon. Gyorsan felloccsolták a szegény gyermeket, aki épp oly hamar tért magához, mint amily hirtelen esett ájulatba. Hermanné karjaira vette a hét éves leánykát s néma csöndben, melyet csak az ő szepegése szakított félbe, vitte felfelé a jelenet áldozatát.

Rudolf elfojtott lélegzettel húzódott földre Gizellával a kerti folyosóra. A jelenet, melyről tudta, hogy csak kezdete egy hosszú, éjszakai veszekedésnek, sűrű előfordulása miatt is, egyáltalán nem hozta ki sodrából, csak kis húga nehéz sorsa idegesítette most is, mint minden alkalommal.

Az anya felért a negyedik emeletre s megpihent a korlátnál. Babusgató hangon suttogott a gyerekének:

— Ne sírj fiacskám, drágám, semmi ez. Ez a mi sorsunk, megjegyvezheted magadnak. Így kínlódók én már, mióta eszemet bírom és a végén fel fogok fordulni, mert nem bírom tovább. Ezt én mondom. No, ne sírj. Ilyen a mi életünk és ebből te tanulhatsz. Megindult felfelé. A falhoz támasztotta álomba síró gyermekét s lábairól feltaszította kissé a

karjóra, honnét lecsúszott. Óvatosan botorkált felfelé. Néha nyöszörgőit és gyerekesen vékony hangon sírt. Még lehallatszott, — így beszélt a leánykához:

— Bőgj, ha akarsz. Mit tegyek mán veled. Mit sírsz? A velőmet akarod? Megkapod. Hát megkapod.. Hát megkapod azt is. Bőgj. Van okod rá.

Gizella a negyedik emeleten szájához emelte Rudolf kezét, és megcsókolta.

— Gyerünk mán.

Lent voltak a kapunál, amikor felülről egy éles kiáltás hallatszott s ok nélkül úgy tűnt fel, mintha, utánuk szólna a hang: Gizella! Gizella! Gizella megrázkódott: Anyára hí, nem tudja, hol vagyok. — Megállt, aztán gyors futásnak eredt és Rudolf nevetve követte.

Egy lámpa égett még csak a ház előtt; a sápadt rendőr támaszkodott hozzá és felfigyelve a néptelen erkélyre, mélyen aludt. Egy-egy elkésett kiránduló kocsi vágatott be Rest felé, álmos és fázó emberek ültek a kocsikon. A szél hidegre fordult és csipős volt a fuvása. Lentről dübörögve közeledett egy kettős villamos, a ház előtt, hol Restre fordult az út, csikorgva lassította álmos járását és hangosan csöngetett. Két vasutas meg egy cselédlány jött a tó felől, elnyújtott hangon daloltak és sandán pillantgattak egymásra: a leány szemlátomást érezte, hogy nem fognak tudni békességgel megosztzni rajta és félénken előre sietett.

. . . Rudolf meg Gizella messzi lent futottak már a város felé. Szótlatlanul futottak és a sivító szélből kapkodtak mély lélegzetet. Rudolf játszott a mámoros leánnyal. Jókedvű gyerekkora tűnt fel emlékezetében, szürke, borús délutánokra emlékezett, amikor

térdig érő nadrágban, lyukas trikóingben karikázott a lejtős úton és versenyzett a futásban kocsi-val, villamossal, a levegővel. Nem úgy emlékezett vissza erre az időre, mint bájos és boldog évekre, hanem a természet magában erős gondtalanságát látta gyerekkori életében: ez volt az a félig öntudatlan és egyéni kiszakítotttság nélkül való élet, amikor együtt hullámlzott ezzel az acélos budai levegővel, víz volt a Dunában, egy darab fekete föld ebben a porhanyós búzaföldben, benne szikrázott a napfényben és együtt pusztított a zivatarral, szél volt, eső volt, köd és pára, szürkület és hajnalhasadás és egyik hegy-csúcsról a másikra libbent.

Most üzte a sötét úton a pihegő parasztlányt s hol utat engedett neki, hol meg elkapta lobogó haját. *Nyakkendője* kibomlott, hajába belemarkolt a szél. A leány boldogan kacagott, ő eléje toppant egy kő-rakásnál és gáncsot vetett neki. A leány a kőrákásra esett, ő felemelte és ismét futásnak lódította. Eléje állt és visszatartotta, megfogta a nyakát és szorongatta, a leány fuldoklóit és nevetett; karjait kiforgatta, a csontok kötése felsírt és a leány nevetett: átszorította a derekát, néhány lépésre visszafelé vitte és egy lökéssel visszaüzte a ház felé, a leány kikerülte és kimerültén szorítva kezét a szívére, boldogan nevetett: Erisszen, erisszen!

... Az a kerti mulatóhely, hová Gizella egész este hívogatta Rudolfot, lankás rét szélén volt. Már csak helybeliek mulatgattak, danoltak a vizes asztaloknál, itt-ott eloltották máj a lámpát és a sváb rezesbanda jórésze részeg volt. Megálltak a kerítésnél és benéztek. Mámoros, duhaj társaság volt együtt, többnyire fiatalok, a korsó már kidült

a kezükből ég fejük gyengén állotta meg helyét. A kocsmajtó körül ült csak néhány szelíd öreg és bágyadtan szívták magukba az éjjeli levegővel a nehéz mámort. A rezesbanda tapogatózva kereste a német indulóhoz, melyet éppen játszott, a ritmust s fejvesztetten bukdácsolt a karmester trombitája után, mely minden átmenet nélkül magyaros csárdásba kezdett. Kemény, fekete kalapban ültek a zenészek s az előttük álló asztalokon rászáradt a korszókra a hab.

Egy legény felkurjantott, egy leány odaadón el-sikoltotta magát, részegség és szerelemvágý úszott a levegőben, Gizella izgatott nevetéssel szólt: — Úgy meginnám egy pohár sört! — a fejét szégyenlősen befúrta a kerítés közé. Rudolf elnevette magát és jókedvűen beszaladt a kocsmába egy pohár sörért. A leány nagyon boldog volt s nem ivott addig, míg előbb Rudolf meg nem ízlelte az italt. Duhaj jó-kedvbe esett a leány. Felhajtotta a sört, aztán hátra-vetette a fejét és kinyújtotta a derekát. Kisujjára forgatta a poharat és egyet perdített rajta. A pohár forgott a levegőben és messze tőlük leesett. Egy kő-darab lehetett arra: a pohár, csörömpölve, dara-bokra tört. A leány izgatottan súgta: — Fussunk, fussunk, amíg meg nem tudják! — s már rohant is felfelé a réten.

A rét dombnak emelkedett és magaslata sötét-ségbe nyúlt. Kaszálatlan, dús fű borította, olykor összecsavarodott a leány lábai körül és visszatartotta. Gizella nevetve sikoltott és gyorsan kiszabadította magát. Rudolf mosolyogva követte szemeivel, de egyszerre csak eltűnt előle. Hiába szólította, hiába kereste minden irányban, nem akadt rá. Már gyor-

sítani kezdte lépteit, amikor a magaslat felé belébotlott. A leányt ott feküdt a fűben, kimerültén terült el és nevetve lihegett.

— Vérzik a kezem, — mutatta — törött volt a pohár, oszt felsebezte. Lám, így büntet az Isten. A lábamba tüske ment, biztosan az anyám mérge fogott rajtam. Nem is tudja most, hova lettem. Jaj, ha megtudja, mi lesz, de kikapok, úrfi! Nagyon ám, ha valami rosszat teszek. A múltkor is nem úgy mostam el a tényérokat, ahogy neki tetszett, bizony három napig meglátszott az oldalamon, mert oda csapott ám bele. Ide ni!

— Ne mondd ...

Hirtelen másra fordította a beszédet: — Tudja-e, Rudolf úrfi, mit álmodtam az éjjel... Azért is szerettem volna úgy beszélni magával. Azt álmodtam, tudja, amire maga tanított engem tegnap, de mégis másképpen. Az vót, de valahogyan szebben és én nagyon féltem ám. Egész este törtem a fejem azon, amit nekem beszélt, a csengőrül, a villamosról, a lámpárul, ami a gazdagoknak van, meg a villamosságon, amint azt nekem elmesélte, meg minden, este, amikor anyámmal kint vacsoráztunk a konyhában, neki is elmondtam.

— Mit mondtál neki?

— Mit? Amit hát maga mesélt. Elmondtam neki a villamosságot, hogy az milyen.

— Hát milyen?

— Ej, már megént csak tréfálkozik velem. Hogy az világít, meg melegít és úgy folyik, akár csak a víz, csak sokkal sebesebben, oszt hogy olyan, mint a világoosság, csak nem lehet látni és dróton vezetik. Aztán azt mondtam anyámnak, hogy a villamosság

tóthatatlan, mire azt mondta, hogy hallgassak, mert a tudós emberek már látták, én erre azt mondtam, hogy senki se látta még, erre rám kiáltott, hogy hallgassak, buta vagyok és pofon akart ütni. Mérges volt, nem tudom, miért, én megijedtem, de tudja, egész éjjel arról álmodtam. Es rettenetes szép volt.

— Mit álmodtál?

— Mit is álmodtam . . . Jaj, attól félek, nem fogom tudni jól elmondani, oszt kinevet. Ügyi, nem fog kinevetni? Akkor elmondom. ígérje meg, hogy nem nevet ki.

— Retteneteset álmodtam, tudja. Félénken kereste Rudolf kezét és megszorította. Majd össze-rezzent, gyorsan elengedte és sebesen beszélni kezdett. — Azt álmodtam, tudja, hogy a nap, az egy nagy villamosság, olyan mint egy lámpa, de mégse lámpa, hanem villamosság és hogy ő az Isten. Maga azt mondta egyszer, hogy az Istent mindenki megláthatja és olyannak látja mindenki, ahogy' tudja. Láttam, hogy' fénylik, lelkek égtek benne és majd megvakultam. Attól féltem, tudja, hogy elégek. Oszt megszólított engem az Isten. Ügyi, nem nevet ki, mert én ezt csak álmodtam. Azt mondja nekem az Isten, hogy a nap, az az ő teste és a jó emberek lelkei benne sütkéreznek. A jó emberek lelkeit nem égeti meg a nap és a szemüket nem vakítja. Engem csak azért éget, mert rossz vagyok és én nem jutok a napba, mert a bűnös embereket lelökik a napból. Rettenetes sírásba kezdtem és akkor azt láttam, hogy ő nem is Isten, hanem ördög. És az ördög azt mondta nekem, hogy ő a világ ura, mert őtet teremtette meg először az isten és ő minden embert és az egész világot is hatalmába kerítette. Most ő

az úr és ő engem meg fog ölni, ha. elárulom őt, a titkot, de engem is beereszt a napba, ha híven szolgálom. Azt mondta nekem és úgy vigyorgott, hogy az ő alattvalója minden ember, ám én fellázadhatok ellene már, mert tudom a titkot és mindenkit fellázíthatok, ha elmondom ezt a titkot. Megmutatta a karjait és ezek a karok villamosságból voltak és kinyúltak a napból és minden ember fejében végződött egy és ezzel a karral mozgatta mind a sok embert a földön, csak úgy nyüzsögtek, tudja. Es erre megparancsolta nekem, hogy ő tőlem azt kívánja, hogy legyek rossz leány, nagyon bűnös, dobjam el a szemérmemet és . . . és . . .

— És? Mit hallgatsz el?

— Ügyi, megígérte, hogy nem fog kinevetni?

— Nem nevetlek ki, mondd csak.

— Es hogy a maga felesége legyek, de én tudom, hogy úgyse lehetek a magáé, én csak egy szegény leány vagyok és erre sírva fakadtam előtte és ekkor rám kiáltott az édesanyám, hogy miért nem hagyom éjjel aludni, de ekkor már egész reggel volt és én nem mertem többé elaludni, nagyon féltem és egész nap nem mertem magához átmenni, csak este vettem erőt magamon. De úgy félek . . . Maga annyit tud és mindent kitanul, ügyi, ez csak álom, oszt nem igaz?

Rudolf hangosan nevetett, és megveregette a leány arcát. — Álom, álom . . . Mást nem mondott neked az ördög vagy az Isten?

— Mást nem, csak éppen megmutatta, hogy' csá-bítsam el magát és ő közben mindíg nevetett, úgy, mint most maga.

— Mit mutatott?

Gizella elfordult. — Azt nem mondhatom el. Azt is mondta, hogy ha magát legelőször meglátom, csókoljam meg magát, de erre sírva fakadtam.

Rudolf nevetve csitította a leányt és kezét melegítette orcái pirulásán. Eldültek a fűben. A leány elkábult az érthetetlen szavaktól, melyeket R udolf suttogott: — Édes, édes föld, drága gyerekkorom. Olyan vagy leány, mint ez a sok fű, mint ez a sötét, hallgatag rét, ahogy észrevétlenül éli örök életét. Te öntudatlan, te buta, te ősi erő, te föld. Egy darab levegő vagy, egy marék meleg föld, víz a sós tengerből, egy darab kő a hegyekről, búza és kenyér vagy, hús és élet. Napfény és eső, szél és köd, együtt élsz még a természettel, a mindenséggel, nem vagy kiszakítva egyéni kárhozatra. Babonáid a sötétedő este, mítoszod a föld álma, rettegésed az erdő hajlongása a fekete zivatar előtt. Egy darab köd vagy még az ősködből, melyből minden csillag kiszakadt és egy darab pára vagy, mellyé minden szétbugyborékol. A Grálok szent füzéből vagy egy éltető szikra, az élet forrásából vagy egy korty, te végtelenség, természet, mindenség, te bőséges táplálék, öntudatlan élet, mily dús öröm belőled inni, füzedből meleget lopni, lélekzeni egyet, harapni egyet, örölni egyet belőled, babonáidban elbolyongani, rettegésedben eltévedni, mítoszodban álmodni, te életerő, te öntudatlan hatalom.

— Ne suttogjon olyan furcsán, félek

— Mondd, így mutatta neked a Lény: ha találkozol velem, tedd ajkamra az ajkadat és ne kérdezd, mi lesz?

— Így.

— Ne vess rám és ne kérdezd, mi lesz, így mondta a Lény?

— Így, így.

A lány kábultan engedelmeskedett és Rudolf, erejében gazdagodva, elvette a lányságát, mialatt gondolatai a végtelenséget látták. Késő éjjel indultak hazafelé. Gizellának eszébe jutott, hogy nem mehetnek be együtt a kapun, ezért Rudolf előre becsöngetett és Gizella még körülbelül tíz percet várt a sarkon. Tántorogva, kimerültén baktatott fel a leány a lépcsőn és nem tudott magáról. Gépiesen kapaszkodott be az ablakon a konyhába és rögtön mély álomba esett.

Rudolf felfelé menet eleinte az iménti dolgokon töprengett. Bizonyította magának, hogy nem dúskált a kéjben és az egész eset egyáltalán nem «testi aktus» volt számára. Inkább úgy érezte, hogy gondolkodása ellátogatott egy kissé azokhoz az ősi igazságokhoz, melyek minden emberi igazság és számunkra minden létezés *raison d'être*-jei, melyek benne élnek minden ésszerű szóban és gondolatban; melyeket senki nem alkotott meg és senki meg nem változtathat; gondolkodása felfrissült ettől a találkozástól. Izmait duzzasztotta, gerincét roppantotta. Daloló kedve támadt. A harmadik emeleten kidugta karját a korláton és a csendes csepegtető esővel játszott; szanaszét ütögetett a cseppek közt.

Az ablakon akart ő is belépni a szobába, de meg gondolta magát. Sírást, civakodást és ütést hallott a szobából. Az anyja rekedt hangja volt. — Hát mit gondolsz te! Mi vagyok én? Ki vagyok én? Te rongyos, te piszok, te ... — és egyéb lehetetlen nevekkal illette a kislányát. Ez már a szívéhez szólt Rudolfnak, a kis Gizus ösmert egy szűk ösvényt Rudolf érzéseihez. Halkan kinyitotta az ajtót és

belépett. Csak egy kissé elsápadt. Az asztalról ledobálták könyveit egy székre, az asztalon ételmaredek, tányérok voltak szerteszt. Anyja egy fűzőből kihozott halcsontot tartott a kezében, azzal hadonászott a kislány előtt.

— Te féreg, te vérszívó! Egy fűzőm van, azt is tönkreteszed? Nem megtiltottam, hogy a szekrényembe told azt a gonosz pofádat? Ilyesmit. Údonat-új fűzőm, nem kihúzott belőle egy csontot! A. sírba visztek, azt akarjátok. Kiloptátok a szememet, de én bosszút fogok állni, rémes bosszút. Egyszer már úgyis meglesz, az lesz a vége. Megmérgezek benneteket. A levestekbe mérget rakok.

A belső szobából is érthetetlen morgás hallatszott ki. Az asszony felrántotta az ajtót és bekiáltott az urának, aki félálomban hevert már az ágyban.

— Micsoda! Ki vagyok én, hogy így bántok velem? Az utcáról szedtél fel engem, a szemérről? Különb családbul származók, mint a te ^részegek fajtád.

Belül egy álmos hang tátogatott. A famíliámat ne zavard, az mindig volt olyan, mint a tied, az a tót! — kortyogott és bugyborékkolt a repedt hang.

— Ha tót, de becsületes! És az én fajtám nem ringyó, azt ne mondd nekem, mert végig mérgezek mindnyájatokat. A levesbe rakok mérget, a húsba is, hogy sorba dögöljeteK.

Csend lesz már, vagy . . .

Az asszony becsapta az ajtót és Gizushoz fordult, aki újból sírni kezdett. Ismerte már ezt a csendet kérő felszólítást.

— Mit sírsz te, te féreg, bújssz meg rögtön! Te kapod mindjárt a legjobbat, te se vagy különb. Most

varrhatom ezt a fűzöt. Együtt fogunk elpusztulni, meglátjátok. Már régen tervezem a mérget.

A gyerek elbújt a takarója alá s elfojtotta zokogását. Az asszony elővette a varróskatulyáját s kezdte helyére varrni a halcsontot, közben egyhangúan beszélt, a hangja fénytelenbé vált, szorongóvá és a szeméire homály borult. Ilyet tenni egy asszonynak . . . kelcsavarta a petróleumlámpát, de az, olaj híjján, már csak füstölögve pislogott. — Egy ilyen dolgos, jó asszonynak. Mindent tűrök, mindig hallgatok, az anyám hogy' nevelt engem. Más asszony. . . Egyszer teszem ki a lábam két hónapba, akkor is egy fürdőbe mék, hogy lemossam magamról a piszkot, hát kinek mosom le, minék . . . Egy ilyen asszonynak, hogy' tartja magát, más mán rég elsenyvedt annyi életbe'. Alivel érdemeltem ki ezt a sorsot ... A tű beszaladt az ujjába, a vér kibuggyant és ő hangos zokogásra fakadva az asztalra dűlt. A vér lecsurgott az ujjáról, kanyargósán szivárgott az izzadt fűzőre s mire bealudt a sebbe, az asszony zokogása is alábbhagyott. Elaludt az asztal sarkánál. Belülről is zavartalan horkolás halatszott ki.

.Rudolf a hűga ágyszélére ült és megsimogatta tüzes csuklóját. Szánalommal tekintett az anyjára és * várta, hogy eltávozzék a másik szobába. Ez nem sokára bekövetkezett. Az asszony feje lecsúszott a karjáról és odakoppant az asztalhoz. Felállt, egyet sóhajtott és bement a szobába. Az ajtónyikorgásra egy réműlt hang kiáltott: — Ki az? Ki az? — s az álmából riadt ember ijedt lihegése kihallatszott. Aztán csönd támadt bent. Rudolf megigazította hűga vánkosit és álomba csitítgatta. Simogatta, bubálta.

a kezeit, rájuk fűjt, hogy ne égjenek úgy. Vízet adott cserepedett ajkaira, a könnyet kitörülte szeme alól. Ringatta, csitította: — Megmérgeznek téged, kis húgom, no ne félj . . .

Amíg ott álomba ringatta szepegő hűgát, eszébe jutott egy történet a «Milindó király kérdéseiből» és azzal az élvezettel, mellyel először olvasta a mesét, ismét elmondta hűgának, aki félve szorongatta hüvelykujját. Rudolfnak ebből az ujjából a legfelső íz hiányzott, gyerekkorában vesztette el egy verekedésnél. A kislány sajtáságos gyöngédséggel szerte bátyjának ezt a béna ujját s valahányszor csak közel kerültek egymáshoz, mindig ezt az ujjat vette birtokába. Talán azért is szerette ezt az ujjat, mert sajtáságosán mozgékony volt, szinte együtt mozgott Rudolf gondolataival s most is, nem a mese, melyet nem tudott még megérteni, — hisz Rudolf csak a saját mulatságára mondta el — sem a mesélés egyhangú, álmodozó zenéje, hanem ez a tenyerét ritmikusan simogató ujj lopott álmodó szenvedő testére.

— Milindó király, édes húgom, aludj, húzd magadra a takarót, Milindó király meglátogatta a tisztas Nágoszénót, leereszkedő barátsággal üdvözölte és a szokásos távolságban tőle, helyet foglal). Nágoszénó tisztelettel viszonzta az üdvözlést és egyáltalán minden tiszteletet megadott a királynak. Fázol, kis húgom? No aludj hát ... Milindó király e szavakat intézte a tisztas Nágoszénóhoz: «Hogy hívnak, mi a neved, mester?» A bölcs így felelt, húgom: «Nágoszénónak neveznek, nagy király, a testvéreim így szólítanak. De ha az atya és anya nevet ad gyermekének és elnevezi, tegyük fel Szuraszénó, Tihoszénó, Nágoszénónak, vagy bármi más

nevet ad neki, nagy király, ez a Nágoszénó csupán egy név, csak egy elnevezés, egy megjelölés, csak egy kifejezés, egy puszta szó csak. Egy maradandó valakire, egy állandó emberre nem szabad gondolnod, nagy király». Ezekre a szavakra, hűgom, így válaszolt Milindó király: «Figyeljetek reám, derék ötszáz görögök és számtalan barátok. Ez a Nágoszénó azt állítja, hogy nem szabad a névnél egy emberre gondolni. Mit gondoltok, értelmes dolog ez?» És Milindó tovább folytatta: «Nágoszénó mester, mondd meg nekem, ki adja vájjon nektek a csuhátokat, a tápláléktokat, tanyátokat és gyógyfüveket a betegek számára és ki adja minden szükséges holmitokat, ki élvezi vájjon eme dolgokat, ki végzi vallásos gyakorlatait, ki adja át magát az elmélkedésnek, ki járja a nyolckrétű utat és ki élvezi a nirvánát, ennek az útnak a gyümölcsét? Ki hát a gyilkos, ki az, aki lop? Ki hazudik, ki a bűnös? Akkor hát nem volna semmi erénye nincs gonoszság, nincs senki, aki jó és nincs bűnös? Nincs hát jutalom és büntetés az egyes cselekedetekért? Tehát, Nágoszénó, az sem követ el gyilkosságot, aki téged megöl, tehát közietek sincs se tanító, se mester és nincs itt semmiféle rend. Ugyan ki az a Nágoszénó, akiről azt mondád: Nágoszénónak szólítanak, nagy király, a testvéreim? A fejed hajzata ez a Nágoszénó?» «0 nem», felelt a bölcs. «A tested szörzete az, Nágoszénó?» «Az sem, nagy király». «Talán a körmök, a fogak, a bőr, a hús, az inak, a csontok, a velőd, a tüdőd, a májad, a vastagbél, a 'vékonybél,'a gyomrod, epéd, véred, veritéked, a könnyed vagy az agyad ez a Nágoszénó?» «Nem, nagy király!» «Talán az érzékeid, Nágoszénó?» «Nem, nagy király.» «A formád talán az a Nágoszénó.»

«Nem, ó nagy király.» «Vagy talán a megismerés az a Nágoszénó?» «Nem, nagy király.» «Vagy akkor talán a testiség, az érzékek, a képzetek, alkat és megismerés az a Nágoszénó?» «Nem, nagy király.» «Bármiképpen kérdezősködjem, nem találok egy Nágoszénót. Kicsoda akkor itt a Nágoszénó? Valótlanságot állítasz, mester, és hazudsz: és nincs itt Nágoszénó?» A tisztos Nágoszénó így válaszolt Milindó királynak: «Nagy király, te fejedelmi pompához és dús kényelemhez szoktál s ha l e, nagy király, délben a forró talajon, a tüzes homokon jársz, a hegyes kövek, az éles kavicsok sértik lábadat, a láb bad fáj, a tested elbágyad, és benned a testi fájdalom érzete támad. Gyalog jöttél-e ide vagy szekéren, nagy király?» «Nem szoktam gyalog járn i, mester, szekéren jöttem.» «Ha te, ó nagy király, szekéren jöttél, úgy magyarázd meg, mi az a szekér? A lócs, ó nagy király, teszi ki a szekeret?» «Nem, mester.» «A tengely teszi ki a szekeret?» «Nem, mester.» «A kerekek?» «Nem, mester.» «A kas-e?» «Nem.» «A zászlótok teszi talán a szekeret?» «Nem, mester.» «Az iga-e?» «Nem.» «A zabola?» «Az sem.» «A rúd teszi ki talán?» «Nem, mester.» «Hogyan tehát, ó nagy király, talán a tengely, a rúd, a zabola, az iga, a zászló, a kerekek, a kas teszi ki a szekeret?» «Nem, mester.» «Vagy talán van a tengelyen, rúdon, zabolán, igan, a zászlón és kerekeken és kason kívül valami, ami a szekeret teszi?» «Nincs, mester.» «Tehát bár hogyan kérdezősködöm, nem találok egy szekeret. Mi itt hát a szekér? Csupas z szó az a szekér, nagy király. Valótlanságot beszélsz, nagy király, hazudsz, nincs szekér. Te vagy, nagy király, a legfőbb uralkodó Indiában: kitől félnél, h i hazudsz? Halljátok a

szót, nagyra becsült ötszáz görögök és számtalan bhikkhuk: Milindó király azt állította, hogy szekéren jött. Erre megkérdeztem tőle: ha te, nagy király, szekéren jöttél ide, úgy magyarázd meg nékem a szekeret.» Mikor az ötszáz görög tetszését nyilvánította Nágoszénó szavaira, Milindó király így szólt Nágoszénóhoz: «Nem hazudok én. Nágoszénó mester. A löcs, a tengely, a rúd, zabola, iga és zászló, meg kerék és kas csak az első indítékot, az iniciatívát adják a megnevezéshez, a «szekér» szóhoz.» «Helyesen értelmezted, nagy király, a szekeret. Épen úgy a hajzatom, agyam, testiségem, megösmérsom csak az első indítékot, az iniciatívát adják a névhez, a megjelöléshez, a csupasz Nágoszénó névhez. A legmagasabb szempontból tekintve nem látunk ebben egy embert.»

Rudolf arcát átfonta egy könnyű mosoly, amint alvó hűgára nézett s betakarta a nyakát, Befelé, magában még jó ideig folytatta az okoskodást: «Ugyanezt Vádzsa szerzetesnő Buddhó jelenlétében így fejezte ki: Amint a szekér alkatrészeinek összefüggéséből ez a szó: «szekér» létesül, éppen úgy, ahol az öt khandhó együtt van, egy személyt létesít a körülmény.» Felügyelt.

Belülről, a csöndbe, sugdosódó szavak töredezték ki. A férfi szerelemre hívta az asszonyt, bűgő hangok jöttek, szegényesek, kopottak, nagy csönd és kibékültek az ágyban. Az óra változatlanul ketygett az ajtó fölött.

A lámpa utolsót lobbant, le kell feküdni.

V.

Az érettségi bankettet egy hűvösvölgyi vendéglőben rendezték, déli két órára tették az ebédet. Félkettőre járt már az idő, amikor Rudolf az indulásra gondolt. Felöltötte a jobbik fekete ruháját s meglehetősen unalommal, gyalog nekivágott az útnak. Az éjszaka meghűlt egy kissé, hangja mély és rekedtté vált s fejében egy könnyű nátha bágyadt kábultsága zenélt. Volta képen nem gondolt semmire és semmit se tudott magáról, a most következő dolgokról semmiféle érzése nem volt. Mindamellet tudta, hogy mi ez a hangulat, melyet annyira szeretett. A gondolatnak, mert igaz, nincs egyénisége, ezt állapította meg; — az igazság a maga általánosító végtelenségével mindent megfoszt egyéni színétől, mindent kiemel egyénisége szögletes formájából és az összetartozás természetességével köti össze a jelenségeket. Neki nem tűnt fel sohase a kérdés, melyik az a gondolata, mely völgyet és hegyet, állatot és embert tiszta egészbe összevon, de állandó érzése szerint szeme sugarának a rebbenése együtt vibrált a «végtelen gondolat» hullámzásával s átérezte, hogy a gondolkodás az, mely ebbe a megnyugtató állapotba elvezet. Talán nem egy gondolatnak van ily varázshatalma, tette hozzá, hanem a gondolkodásnak, az elmélkedésnek, az elmerülésnek, ahogyan erről Buddha beszélt, aki megmutatta azt az utat, melyen az ember megszabadul a változástól, az egyéniségtől és a szenvedéstől... Lába egy kavicsal játszadozott, közben az árnyékát vizsgálta,

mely a déli napsütésben csöpp, púpos, fekete folt-
nak látszott,

A hidegkúti úton régi, kedves barátjával talál-
kozott össze. Egy céljuk volt, karonfogva men-
tek a vendéglő felé. Beszélgetés közben csakhamar
egy könyvre került a Szó, melyet barátja tegnap
este olvasott.

— Mondhatnám, lázas érdeklődéssel olvastam
egyfolytában mindvégig s nem sajnálom az időt,
amit ráadtam. Megerősített az egyéniségemben,
szilárd alapokat helyezett meggyőződéseim alá.
Barátom, végleg megnyugodtam a kételkedésben és
tagadásban, nincs semmi, amire azt mondanám,
hogy ez biztos tudásunk. Mily elragadtatás, bará-
tom, egy kételkedő mosollyal végigtekinteni mind-
azon, amit századok összehordtak és amiért századok
rajongtak! Mi már hasonlók vagyunk a kiegészített
kráterhez. Hogy úgy mondjam, legfontosabb az,
hogy nincs semmiféle biztos alapja a tudásunknak.

Rudolf kivonta a karját s kényszeredetten vála-
szolt. — No, nem mondanám. Vannak tények,
amelyekre mindig támaszkodhatunk a megismerés-
nél. Csak a tények ellent is mondhatnak egymásnak,
r de mindenesetre vannak. Hogy csak egyet említsek a
f sok közül például: bár az egyéniség nem állandó
valami, egy adott időben mégis biztosan állíthatjuk,
hogy én egyenlő vagyok önmagámmal s erre már
biztosan építhetjük a megismerést.

Barátja hangosan nevetett. — Igen elbizakodott
állításnak tartom ezt, barátom. Nem hiszem, hogy
kiállná a bizonyítást. Mindenesetre kapcsolatos ez
az állítás az örök élet vagy halhatatlanság hité-
vel, ami máris szubjektív hitté alacsonyítja ezt az állí-

tást. Én, a magam részéről kétkedem egy ilyen örök pozitívumban és . . .

Rudolf gyanakodva tekintett barátjára ekkor, mint akiből a bűn feketéllik ki s elhúzódott tőle, mint egy unott ösmerőstől.

Teli nyár volt mindenfelé. A tegnap éjjeli szél elállótóit, a nap széles nyugalommal áradt szét a mozdulatlan fákon, az országút csillogó porában.

Szóltanul mentek előre. Rudolf a lábaira nézett s a léptei ritmusáról visszaemlékezett egy berlini sétájára a National-Gallyé-ben, ahol ugyanilyen mozgású léptekkel haladt végig a termeken. Egy festményre emlékezett vissza, amelyen tél volt, vidám, erős tél, vastag párnájú hóval, kemény jéggel, szánokkal, korcsolyával; gyapjas bundákba bujt a mulatozó társaság, férfiak, hölgyek, kisasszonyok, akik piros kacagást hintettek egymásra. Itt vidám élet folyt ezen a képen, boldog nyugalom mindenfelé s amint Rudolf visszaidézte emlékébe ezt a képet, eltűnt mellőle az érett nyár minden gyümölcsével és ő télbe lépett, fagyott hóra, csilingelő szánok, kacagó kisasszonyok közé; felcsatolta a korcsolyát és hosszú ívekbe lendült a jégen; megveregette a szánba fogott két, toporzékoló ló hátát és mérföldeket röpültek be; gazdag vadászt örületekre rándult és dús zsákmánnyal ültek a párologó lakomához, melyen fűszeresebb volt az ételnél is a jókedv; késő éjjel indultak hazafelé és, fáklyákkal verték el a sötétséget.

A vendéglő kertjében eléje siettek a társai s kedveskedve kérték, hogy ő búcsúztassa el egy felköszöntővel a kormánybiztost, aki megígérte, az egész tanári karral együtt, az éléje jött. Vállát vonta,

bólintott, nem bánta. Később megkérdezte, hogy miről beszéljen és hogy egyáltalán miről szoktak ilyenkor beszélni. A fiúk kinevették és magára hagyták.

Az üvegtetővel fedett terrasza előtt, hol már telítettek, kisebb csoportok alakultak. A tanárok elővették legszeretettelőbb modorukat és maguk köré gyűjtötték a fiúkat, megpróbálván velük férfiasán és minden előítélet nélkül csevegni. Az érettségi feleletekről és dolgozatokról is esett egy-egy tréfás szó s Rudolfot többfelől emlegették. Az egyik tanár, fiatal ember, akit szerettek a fiúk, vígan mesélte el tanári vizsgájának intimitásait. Elegánsan öltözködött, fehér tennisz nadrág volt rajta, kék kabát; óvatosan megigazította most a nadrágja életét.

— Én a közepeszerű fiúkat szeretem az osztályban folytatta vallomásait — azoknak beszélek, az ő társaságukban érzem jól magam, az osztálynak úgynevezett kitűnőségeit nem szenvedhetem ...

Hangját szenvelgőn felemelte; a fa mögött egy kopaszodó fiú, aki papnak készült s tele volt szemtelenséggel, hangosan felsóhajtott: ah! — gúnyos nevetést fojtottak el a fák alatt. Az egyik pádon összegyűlt néhány fiú s megkönnyebbülten mustrálgatták a tanárokat. Jókedvűen emlékeztek meg a matematika tanárjáról, aki kutyafejű tatároknak nevezte tanítványait, a matematikát az egy gombóc meg még egy gombóc összeadásából vezette le és a köpöcsészét a katedra mellett sohasem ismerte; az irodalmak tanáraitól, akik soronkint adták fel leckére az irodalmat; a nyelvek tanáraitól, akik «tabellákba» foglalták a nyelvet; a természettan tanáráról, aki öreg volt és asztmatikus s megtört hangján sokat

beszélt a tudomány haladásáról, a szeme felcsillant ilyenkor, az arca kipirult és sokat, sokat köhögött, sokat, sokat lelkesített a «haladásra».

A bölcsészet tanára Rudolf után kérdezősködött. Ez magas, erős férfi volt, kissé már a hízás felé hajló, bátorlan és szemérmes természetű, az egész intézetben a legokosabb és legműveltebb ember, amellet pedig az egész intézet titkos gúnyja és nevetsége. Ügyetlen és akadozó viselkedésű; a beavatottak azt mondták rá, amikor tudálékosan összesúgtak, hogy valamilyen szexuális aberrációban szenved. Voltak ferde mozdulatai és nevetséges kiszólásai; sokszor érthetetlen volt. Tanítványai elől kitért az utcán s gyakran átment előlük a másik oldalra; egyiket-másikat különösebb kitüntetésben részesítette s ilyenkor valószínűnek lehetett tartani, hogy az illetőnek formás, símogatásra különösen alkalmas és tenyérhez illeszkedő feje az ok rá; majd látszólag minden különösebb ok nélkül megharagudott a fiúra és minden lehetséges alkalomnál éreztette vele haragját. Azt mondták rá, hogy a katedra mögött rendellenes dolgokat művel s a padokban összebúgtak, elnevelték magukat a fiúk.

Ahhoz sem férhetett kétség még az erős kritikája fiúk előtt sem, hogy Hermann Rudolffhoz valami tiszta, gyengédebb szeretet fűzi. Rudolf gyakran felkereste a könyvtárban könyvek végett s különösen megnyerte tetszését és jóindulatát a szanszkrit és páli, egyáltalán a keleti nyelvek és irodalmak iránt való érdeklődésével. A tanárnak is lelke mélyén ringatott^ öröm volt Andia irodalma s meglepődve kellett tapasztalnia, mennyire az alig tízenöt éves fiúból fakad Buddha legösszetettebb hangulata is.

A fiú koraérettsége, majd változatlan bölcséleti komolysága megragadták a tanárt s széles és alapos irodalmi és bölcséleti kiképzésben részesítette Rudolfot. Aztán itt is bekövetkezett az, ami majd mindenütt előáll s ahogy Rudolf egyszer tréfásan kifejezte, amint az már az Istennel is megesett: teremtette meg a világot s kevéssel rá vízözönt zúdított reá. Rudolf úgy érezte, hogy túlfejlődött tanárján s szakadás állott elő kettőjük között.

Most is a buddhista metafizika egy megfajlásáról beszélgettek, a Tipitakam nézeteiről, az elme és a test kapcsolatáról s Asvaghosa bölcsészről esett szó. Rudolf az indiai filozófia álláspontján volt, sőt azt még elmélyítette intenzív hangulataival.

Így szólt: — A gondolat minden, az anyag csak az általános gondolatnak egy kifejezése.

Emlékeztette a tanárt Asvaghosára, aki azt állította, hogy az érzés, az anyagi lét és a testetlenség: a káma lóka, a roka lóka és az arupa lóka birodalma mind a gondolat megnyilvánulási formája. Úgy látszik, ez a kérdés a lelke magvát feszegette. Ingerülten válaszolt minden ellenvetésre s ideges lett, ha szavát félreértette a tanár.

Ezt mondta: — A gondolkodásomtól függetlenül semmi sincs; mindazt, ami körülöttem van, csak a gondolkodás teremti; mindez csak gondolat, önnek nincs semmiféle néven nevezhető valóságos léte, ön az én számomra épp úgy egy gondolat, mint saját maga számára. Egy látszat, semmi más, s egy olyan látszat, mely percről-percre elváltozik s ismeretlen látszatok felé siet. Az ön halála sem más, mint egy látszat eltűnése s születése is csak egy látszat megjelenése volt, néhány ember számára.

A tanár elsápadt egy kissé; egyébként egészséges, piros arca volt. Feszélyezte a beszélgetés hangja.

— Tehát — vetette ellen — egyik látszat fel-tűnik a másik látszatban . . .

— Igen, mint ahogy egy tükör meglátszik a másikban!

— Meg, ha valaki látja. Hiszen így tagadja az öntudatot, Rudolf!

— Öntudat . . . Ami nincs is; ami nincs is, mint egy állandó, egységes, az éveken és napokon áthúzódó lény. Emlékeztetem önt Buddhának egy magyarázatára; véletlenül, azt hiszem, szóról-szóra tudom idézni, csak a napokban fordítottam le ezt a szöveget, most lefordítom magamnak azt az egész könyvet, melyet szíveskedett kiadni nekem. Az egyéniségtelenség, az «én», tehát az öntudat hiányára vonatkozik ez az idézet, azt hiszem, így vannak valahogy a Buddha szavai: Jobb volna, ha az ember a tudatlan testét tekintené énjének, mini szellemét. Meri ez a test, ez élhet egy évet, tíz évet, akár száz évet is, de az, a mit öntudatnak neveznek, az éjjel-nappal folytonos el-változásoknak, szüntelen átmenetnek van alá-vetve . . . Hiszen kétségtelen — tette hozzá - hogy Buddha túloz itt, mert mi tudjuk, hogy minden sejtünk is percről-percre átalakul, de . . .

A tanár mosolyogva vágott közbe: — De hiszen ez a tökéletes lemondás, barátom!

Egy kissé álmodozó tekintettel pillantott Rudolf a tanár arcába. — Csak az első percre látszik annak. Mily messze vagyok én a lemondástól! Meny-nyire felette állok már, győzelmesen, erősen. Főle emel a megismerés tökéletessége és a gondolat

végtelensége. Megismerni a dolgokat úgy, amint vannak és amennyit jelentenek, megismerni az igazat, az értelmet és értéket, a tiszta fényt s érezni, hogy minden gondolat korlátlan és határai a végtelenség határaitra esnek, ez nyugodttá, ez rendíthetlenné tesz. Ez a végtelenség mindenkié lehet, mindenki meríthet belőle minden nap, minden órában, csak fel kell ismernie tudatos erőfeszítéssel az utat. Azt hiszem . . .

Látszott, hogy eközben a tanár erősen gondolkodott valamin s mint aki megtalálta a megfejtést, hevesen félbeszakította Rudolfot.

— Bocsásson meg, Rudolf, hogy félbeszakítom, valamire szeretném figyelmeztetni. Aézze: a holdkóros kikel az ágyából és az ablakhoz lép, mert azt hiszi, hogy ablaka rácsánál van a hold és ő meg akarja fogni. Felkapaszkodik az ablakba, hogy elérje a holdat, utána nyúl, egy lépést tesz a levegőben és lezuhan, 'főnkre zúzta magát.

A tanár elvonta Rudolfot a fától, ahol eddig állottak és a kéklő hegyekre mutatott, mintha ott volna az ablak. Rudolf egy pillanatra úgy érezte, hogy látja a hegyekre lezuhanó árnyat és megrettent. Azután fölényesen elmosolyodott. — Mondja hát meg nekem: hol van a hold? Az ablakrácsnál-e, ahol a lunátikus látta, vagy az égen, ahol a többi emberek látják. Hol a hold?

Rudolf egy kissé zavartan felelt: — Hát kérem . . . Hol lehet a hold? A holdkórosnak kétségtelenül az ablakában van a hold, a többieknek kétségtelenül fent a levegőben van . . .

A tanár nevetett. Sajátságos hideg hangon tudott néha nevetni.

— De kérem, egész határozott bizonyossággal nevezze meg a helyet: hol a hold?

Ingerülten húzódtak össze Rudolf pillái:

— De egész határozottan: én nem tudok más feleletet adni erre a kérdésre. A lunátikus számára az ablakában van a hold.

A kormány biztos mosolygó kövérsége jelent meg a kis kertajtóban, melyet vadszőlő ágazott körül. Mindenki üdvözlésére sietett s a tanár is, akinek valaminő előmenetele függött a kormány biztos szeszélyes jóindulatától, szintén az alázatos üdvözlők felé indult. — Mindjárt, mindjárt, kedves Rudolf, — szólt izgatottan és ügyetlen pirulással s máris igazgatta a ruháját, begombolta a kabátját, a derekát kiegyenesítette: úgy látszik, röstelte hízását. Csak a kezével, húsos, piros két kezével nem tudott mit kezdeni; nevetséges tehetetlenséggel tette be, vette ki gyors egymásutánban a zsebeiből. Rudolf valami ijedt megvetést érzett e régebben hálával szeretett ember iránt. Mintha valaki belekiabált volna egy csendes házba. Mintha valaki bűnös hirtelenséggel álarcot ragasztott volna egy ifjú arcra s az álarc ráncokat és elmúlást fejezett ki. Mintha irtózatossá kerülne most ezt az álarcot lerántani a húsról és a sárba tiporni.

Eh, ezek a kétség hangulatai, a fiatalos ellanhadáséi. Az erőnek ingerlő, önmagát ingerlő játéka az egész. A fül zúg egy kissé, eldugul, hogy annál tisztábban fogja fel utána a hangokat. Mégis: még néhány percet eltartott az idegessége. Elindult a tanár felé, minden áron beszélni akart vele, de azt nem lehetett most kihozni a boldog hajjon-

gók közül. Beszélni szeretett volna, kibeszélni magát, hevesen és ellenmondást nem tűró hangon, — hiába. Magyarázatot kérni és adni, ez most mind, mint annyi más érzés és tény, feldolgozatlanul benne rekedt és még jó ideig fojtogatta.

Kezdek bevonulni az ebédhez, a kormánybiztos már az asztal közepén ült, a tanárok édeskészen mosolyogtak s az ajtóban udvariaskodták egymással és a fiúkkal. Néhány fiú Rudolfért jött, hogy ne feledkezzék meg a felköszöntőről. Igaz, a felköszöntő! Egy arra való szó sincs még az eszében. Nem baj; majd lesz valahogy. Megköszöntülte a torkát, a nátha fojtogatta egy kissé. Utolsó-nak belépett az ebédlőbe és helyét kereste. A kormánybiztossal szemben üres volt egy hely. A náthától, az izgatott vitától kábult volt a feje. Mosolyogva elfoglalta helyét a kormánybiztossal szemben.

VI.

Zavartan, a pincérek nagy lármája közben megindult az ebéd. Mindenki úgy gondolkodott, hogy nyolc esztendei képzelt fegyelem után most a legfesztelenebbül illik viselkedni. A tanárok bortöltöttek poharukba és nevetve biztatták borivásra a fiúkat. — Nem használ, de jó! — súgta, az egyik tanár a mellette ülő fiúnak s a fiú pirultan töltötte színig a poharát. A leves nagyon rossz volt, de mindenki igyekezett sokat venni a tányérjára.

Leves után az egyik sarokban cigányzenészek állottak fel és magyar nótákat játszottak. Az első húsétel alatt mindenki a zenét hallgatta és zavart

gondolataival foglalkozott. Az igazgató a mellette ülőt is megkérdezte, ki fogja felköszönteni a kormánybiztost. Bizalmasan, szeretettel hunyorított Rudolf felé. Rudolf a hús közben érdeklődött, hogy mikor szokás a pohárköszöntőt elkezdni s mert azt a felvilágosítást kapta, hogy az ebédnek körülbelül ennél a részénél, összerakta azokat a szavakat, melyek udvarias és tisztelgő bevezetését és befejezését adhatták búcsúztató beszédjének. A többivel nem törődött.

Megtöltötte poharát és felállt. A kormányképviselőre nézett, de egyre magán érezte a tanár tekintetét és már az udvarias megszólítás közben is világosan érezte, hogy nem tud majd beszédjében szabadulni az előbbi beszélgetés hatása alól. Csakugyan, mindenki meglepődésére, de igen ügyes fordulattal egyszerre áttért a buddhista vallásra és alapelveit kezdte rövid, találó szavakkal fejtegetni. N páli nyelv irodalmi emlékeiből vett idézetekkel díszítette beszédét, beszélt az anicsam, a dukkho és anattá fogalmáról, az örökös elváltozásról, a szenvedésről és az egyéniségtelenségről s levezette e három gondolatot egymásból. Idézte az Angutara Nikájóban a mese ősi egyszerűségével kifejezett felfogást: Fennáll a tény, függetlenül minden megjelent és ismeretlen Buddhától, minden létnek szükségszerű tulajdonsága az, hogy átmeneti és változó. Ugyanúgy szükségszerű tulajdonsága minden dolognak, hogy szenvedésnek van alávetve, hogy minden jelenség: szenvedés; s ugyancsak szükségszerű tulajdonsága minden létnek, hogy «én» nélkül való.

Itt belemelegedett a beszédbe, tüzelte az előbbi

beszélgetés. Az utolsó tételről hosszabban megemlékezett és ügyesen tudta idézni Buddhának egy beszélgetését tanítványaival. «Hogyan hihetnek az emberek annak, kérdezte a bölcs, aki azt tanítja: Bz a világ, ez a lélek, mellyé halálom után leszek, el nem múló és örök; változatlan és egyforma jelenséggé, valóban, ilyen, leszek és maradok? Úgy-e, mily lehetetlen beszéd ez, testvéreim. — S a testvének így feleltek: Hogyan lehetne más, mint bolond beszéd, Uram. — Mit gondoltok, testvéreim, a test mulandó-e, avagy nem mulandó? — Múlandó — felelték. Ami pedig mulandó, az jó-e, avagy fájdalmas? Fájdalmas, Uram. — Arról pedig, ami változó, mulandó és fájdalmas, mondhatjuk-e: ez az enyém, ez én vagyok, ez az én énem?

Nem mondhatjuk. ('ram, felelték a testvérek.

Erőltetett hasonlaltal rátért köszöntője tárgyára, megköszönte a kormánybiztosnak irántuk tanúsított jóindulatát és néhány udvarias szóval kérte, hogy emlékezzék rájuk szeretettel. Zavart csönd támadt a beszéd nyomán, a legtöbben nem tudták, hogy mit kezdjenek vele. Mindenki kíváncsian várta a kormánybiztos válaszát. A kormányképviselő megnézte a virágcsokron át, mely az asztal közepén díszeskedett, Rudolfot, azután ivott egy kevés bort és öntelt, zsíros arca kivörösödött. Szólásra emelkedett. A széket messze eltolta magától. Száját kiöblösítette. Nedves szemei elbújtak üregükben és ravaszul kipislogtak. Jó, debreceni cívis volt. A homlokán összegyűlt a verejték és néhány szál haja tócsákban úszott. Folyékonyan, hosszan tudott beszélni. Körülményesen kifejtette, hogy őt semmiféle elv nem vezeti a szere-

tétében, ő nem ösmer kivételt és ő nem ösmer ked-
 velteket. Minden ember, ha becsületes és munkás
 bírja az ő szeretetét. Az ő szeretete túl van minden
 előítéleten. Az ő szeme, ha hivatását teljesíti, nem
 lát párt különbsége két és nem vesz észre felekezeti
 határokat. Ennek a szegény országnak, három
 dologra van szüksége: munkára, munkára és mun-
 kára és ebben a közös, szent célban mindnyájunknak
 egyesülnünk kell párt és felekezeti különbség nél-
 kül. Ámbár, — itt mosolyba szélesedett az arca —
 ha már ily barátilag összegyűltek és víg lako-
 mánál egyesültek, hová ő, becsületére mondja,
 igaz szeretettel jött, bizalmasan kimondja, hogy
 hivatalos feladatán kívül, egyébként bizony nagyon
 sajnálja, hogy vannak nézeteltérések az isten
 felől és hogy különböző felekezetekre tagolódtak
 az emberek. Be a munka, az mindenben győzedel-
 meskedik és egyébként legyenek bizonyosak afelől,
 hogy mindnyájukat megőrzi szeretetében. — Rej-
 télyes mosollyal leült és homlokát törülte. Min-
 denki elmosolyodott a célzáson, a kormánykép-
 viselő diadalmasan körül nézett, s mindenki kelle-
 metlenül érezte magát, feszengett a helyén.

— Megragadom az alkalmat még egyszer, —
 szólalt fel a sovány, szakállas igazgató — hogy el-
 búcsúzzam tőletek. — Előadta véleményét a ta-
 karékosságról, melyet minden erények erényének
 tartott és kötelességtudóan hirdetett s mélyértelmű
 belátással kifejtette az összefüggést, mely a taka-
 rékosság és egyéb emberi erények, mint a tiszta-
 ság, őszinteség, becsületesség, nyílt lélek, köteles-
 ségtudás, munkaszeretet, stb., stb. között fennáll. —
 Az igazi munka csak ezután vár rátok, — emelte

fel a poharát — a nem győzte elég nyomatékosan takarékosagra buzdítani szeretett fiait.

Az ebéd is csak véget ért valahogy. Rudolfnak rosszul esett mindez az erőltettség és zavar, fájdalmasan érezte ki a diszharmoniót, amely majd minden hangból kirecsegett és várva várta már az ebéd végét. A cigány szaporábban játszott, az asztalok végén már felkerekedtek és énekeltek, az egyik fiú mámorában végigöntötte feketekávéval társát és az asztalt. Nevettek és úgy tettek, mintha búcsúzkodnának.

A késő délutáni órákban egészen szétoszlott a társaság, hogy az esti mulatságra ismét összejöjjenek. Brenner tanár, akivel Rudolf az előbbi, emlékezetes beszélgetést folytatta, miután a kormányképviselőt egy utolsó meghajlással lekísérte a villamosig, felkereste Rudolfot és meghívta egy hosszabb sétára a budai hegyek felé. Rudolf szíves udvariassággal csatlakozott, bár már semmi kedvet se érzett ahhoz, hogy a kérdésre visszatérjen.

Egy kedves erdei útra fordultak be, amikor a tanár váratlan indítvánnyal lepte meg volt tanítványát.

— Engedd meg, — mondta — hogy én mint idősebb ajánljam fel neked a pertut. Úgy gondolom, hogy így sokkal közvetlenebb lesz köztünk az érintkezés.

Rudolf mosolyogva rázta meg a kezét, de ettől kezdve még erőltetettebb lett köztük a társalgás. Rudolf csak nagy nehezen tudta eltakarni örömét, melyet azonban csak hiúsága érzett. Tudta, hogy mindenképen kicsinyesen viselkedik. Nem tartotta nagyra a tanárját s mindössze csak afőlött érzett

örömet, hogy őt, aki szegény, sötét családból származik, ily bizalmas viszonyra méltatja egy tanára.

Lassanként mégis belemelegedtek előbbi fejtegetéseikbe, a tanár egy kis katedrái fölényességgel, de odaadással, Budolf pedig szenvedélyesen taglalta a kérdést. Nem hoztak már fel semmi újat nézeteik mellett. Budolf többször elismételte fel fogását, a tanár többször felhozta példáját a lunatikusról. Hevesen, de kölcsönös kímélettel fordultak később egymás ellen s észre se vették, hogy merre járnak. Ez az út, amelyen most jár'ak, már előbb is gyanús volt kissé Budolf előtt, de nem tartotta szóra érdemesnek. Mindjárt inkább magánútnak látszott, mely a közforgalom elől el van zárva; most egyszerre csak, valóban teljesen észrevétlenül hatalmas vasajtó állotta el útjukat. Csodálkozva néztek egymásra és elmosolyodtak. Megfogták a kapu kilincset, zárva volt. Alit lehet itt tenni, forduljunk vissza és keressük meg az utat, mely ismét kivezet, szólta a tanú}. - A kivezető utat keressük meg, — s itt előbbi fejtegetéseikre célzott jókedvűen.

— Úgy látszik, eltévedtünk, — nézett körül i ludolf és a dolog láthatóan kellemetlenül érint ette. Legalább csak tudnám, tette hozzá, — hogy merre járunk. Talán valami gazdag úrnak a kertjében s még gyanúsításokban lesz részünk, amiért a tilosba tévedtünk.

Nem valami előkelő kert. Gondos és tiszta, de nem gazdag.

Megjártak néhány utat, mely ellipszis alakban ismét visszavezette őket a zárt kapuhoz. Most

zörögni kezdtek a kapun s egy pillanatra úgy rémiéit, hogy ez a kapu csak bemenete egy más kertnek s hogy talán majd onnét belülről fognak felvilágosítással szolgálni nekik. Budolf sajátságosan ingerült lett és egyet rúgott a kapun. Felzszissent az éles fájdalomra, mely a lábát érte. A kapu megrezgett kissé, cifrázata lengett egykettőt, egyébként szótlán maradt.

Fogva vagyunk, szólt a tanár. — No, mi ugyan jól állunk. Bosszant már a dolog. Ugyan, hol lehetünk?

Budolf egy mellékutat fedezett fel a kapu mellett. Az út dombnak vitt s amikor felkapaszkodtak, vörös épület tűnt a szemükbe. Mielőtt arra irányították lépteiket, körülnéztek: mindenfelől magas, fekete vasrács fogta körül a kertet s egyáltalában nem tudták felfedezni azt az irányt, amelyből ide tévedtek. Itt fönt sík volt a talaj. Az út másik végéről Lé: férfi közeledett lassú, imbolygó léptekkel: szürke vászon köpeny volt rajtuk, aminőt. betegek viselnek. Karonfógták egymást s mereven a földi! nézték; amíg erre jöttek, egy szót se szóltak egymáshoz.

— No, hál' Istennek, nevetett a tanár, — ezek most felvilágosítanak minket mindjárt. Ejnye, de furcsa egy pár! — Feléjük sietett s már köszönteni akarták őket, amikor azok kelten felkapták a fejüket és sápadt arcukat rájuk szegezték. Rémület és kétségbeesett erőfeszítés vonaglott arcukon. így álltak egy pillanatig, amikor az egyik megszólal furcsa, reszelés hangon:

— Hagyd őket, hagyd, barátom! s karonfogva barátját, elrántotta s gyors futásnak eredtek.

— Fussunk, fussunk, barátom! — rikácsolta a másik. Egy ideig futottak, majd hirtelen megállottak s többet hátra se nézve, nyugodtan mentek újukon tovább.

A tanár sápadtan állította meg Rudolfot és suttogóra tompított hangon mondta:

— Nekem úgy rémlik, hogy mi a Lipótmezőre tévedtünk. Az örültek házába. Hogy' lehet ez? Mit tegyünk most!

Rudolf egyszerre könnyedén elmosolyodott. — Majd csak kijutunk innét valahogy, — s nyugodtan megindult az épület felé.

A tanár izgatottan előre sietett. — Nem értem, igazán nem értem, hogy téged ilyen nyugodtan hagy ez az eset! Az ember egyszerre csak az örültek házában találja magát és sehogy se tud kijutni. Téged nem érdekel, te nem tudod, hol járunk, hogy ily nyugodtan mosolyogsz? Mondhatom, szép kis eset. Az ember beleőrüihet ebbe. Kérlek, legalább ne vedd ilyen könnyedén a dolgot!

Rudolf megrándította a vállát. — Hidd el, nem izgat fel. Miért? Majd csak kijutunk innét. Ha te nem volnál itt s izgatottsággal nem figyelmeztetnél mindegyre, talán rá se gondolnék. Hidd el nekem. Az örültek házában vagy az Andrassy-úton ... talán nem is olyan nagy a távolság s talán nem is különböznek annyira egymástól, hogy feltétlenül össze ne lehessen téveszteni a kettőt. Mindenesetre a te véleményed szerint is nem a helyben magában van a különbség, akkor pedig nincs ok a felindulásra.

— Ha elgondolom ... — hadarta a tanár.

A vörös épületnek egy kicsiny, csukott ablakán

kuszált arcú öregasszony bámult ki az esteledő levegőre. A tanár tanakodva állott meg az ablak előtt s önkéntelenül is elnézett azokra a fákra, melyeken az öregasszony tekintete ült. Ekkor az asszony, anélkül, hogy a szeme megrebbent volna, lassan felemelte az ujját és megfenyegette a tanárt. A tanár rémülten kapta le fejről a kalapot és elrohant az épület másik oldalára. Ott hangosan elkiáltotta magát: — Hahó! Kapus! — Senki nem jött, újra kiáltott —: Halló! Hahó! Hahó! Mért nem kiabál Ön is?

A ház túlsó oldaláról végre nyugodtan közeledett egy hosszú, szőkésbajszú férfi.

— Mit kiáltoznak itt? Mért nem mennek . . .

— Ön a kapus? — vágott közbe a tanár. — Nézze, kérem, mi a sétánk közben elbeszélgetve, nem vettük észre . . . nem vettük észre az utat, a kaput, amelyen át bizonyára . . . Mért nem jdzik észre-vehetően ezt a helyet? Legyen szíves, nyisson nekünk kaput.

A kapus gyanús szemmel végig mérte őket.

— Este hat óra után — szólt száraz, vontatott hangon — nem szoktak erre sétálni, kérem. Talán jelentést kell. . .

— Ugyan kérem, — nevetett erőltetetten a tanár — ne csináljon olyan sok teketóriát. Azt hiszi, hogy maga, mi, tréfás ember, azt képzei, hogy mi innét . . . Ugyan! Látja, hogy eltévedtünk. — Hoszszan, kínosan nevetett. — Csak meg tudja különböztetni az örültet a szabad embertől, mi? No, nézze édes barátom, itt van egy kis borraivaló a fáradságáért és elnézéséért és Isten velünk, öregem!

A kapus fejszóválva vezette le őket a nagy kapu-

hoz és kibocsájtotta őket. A tanár megtörülte a homlokát, szemei kidülledtek. — Phú, a kutyafáját, egész belé izzadtam. Ilyesmi, ilyesmi... No még ilyesmi se esett meg velem. Es még hogy' okoskodott ez a rongyos kapus itt. Még jelentést akart tenni a nyavalyás. Tudod, mit mondok én neked? megfogta Rudolf karját, megállította. Ez a szerencsétlen ember örülteknek nézett minket!

Lefelé indultak az úton s egy gyümölcsárustól pontosan megtudakolta az utat a város felé a tanár. Különböző dolgokról beszélgettek még s nemsokára elfelejtették sétájuknak ezt a kis epizódját.

— Milyen pályát is választottál? kérdezte később a tanár.

— Beiratkozom orvosnak.

— Igen; jó választás. Az embernek kell, hogy legyen valami kissé egyhangúbb foglalkozása, jó ez'pénzre és, üdülésre is, erőltetett munkák közben. Amellett szép és komoly pálya.

— Otthon, már amikor bölcsőben ringat ak, tudták, hogy orvos leszek.

- Ja, a szülők szeretnek határozgatni. Kétségtelen, hogy jórészt önzés vezeti őket. De azért kedvvel mégy, úgy-e?

— Meglehetősen. Tudod, nálam az úgy van, hogy engem szinte valami betegesen mohó vágy ragad mindenféle ismeretek felé. Voltaképpen nekem egy kissé mindegy a dolog. Én éppen úgy megtanulnám a matematikát vagy az államtudományt, ha tetszik a paedagógiát is, mint ahogy meg fogom tanulni a bonctant és a belgyógyászatot. Amellett, amivel foglalkozom, abban szívvel-lélekkel benne vagyok, lelkiismeretbeli kötelességemnek ismerem

el s minden mulasztás vagy kudarc a véremre megy.

— No, hiszen reméljük, erről szó sem lehet. De azt is remélem, hogy első szerelmedről, a filozófiáról sem fogsz megfeledkezni. Én, azt hiszem, meglehetősen ismerlek téged, te nem tartozol a változékony természetek közé, inkább kitartó és makacs vagy, viszont hidd el, vigyázni kell rád, hogy egyszer szét ne hányj mindent, mert könnyen lángra tudsz lobbanni.

A város felé villamosra szálltak s egy ideig szótlanul ültek a hangos beszélgetők közt. Kinéztek az ablakon, a villamos kifordult a Dunapartra. Elnézték a sötéten csillogó vizet, a parti lámpákat és a holdat, amint hideg sugarát hosszú sávban levetíti a vízre. Tiszta és hideg színű volt minden, amit innét látni lehetett; az emberek élénk szeműek, határozott mozdulatúak, a tárgyak tömörök és önállóak. Amikor leszálltak a villamosról, a tanár melegen megrázta Rudolf tétovázó kezét és meghívta egy közeli napra, mikor régóta készülő filozófiai értekezésének eddig hevégzetű fejezeteit fogja neki részletesen bemutatni. Egy kissé szemérmesen tette hozzá, hogy még senki se pillantott eddig ebbe az írásba.

VII.

Egy októberi délután gondolataiban elmerülve tért haza az egyetemről, ahol nagy csalódásokat élt át. Nem leküzdhetetlen vágy ragadta erre a pályára, a tudományos életnek ez a része még nem jelentette neki az egész emberi tudományt,

de mindenesetre tudományt várt s tülekedést, kicsinyes iskoláztatást talált, tökéletlenséget és értetlenséget a társai, alkalmazkodást a tanárai részéről. Csak az első percek sötétségében tartotta teljesnek ezt a véleményét; azonban a módosítások, melyeket nézetén tett, csak igen csekélyek voltak s ha kollégái részéről tiszta tudományos érdeklődést szerfölött ritkán talált, egy-egy tudományos előadás új és erősebb szomjúságot tudott benne kelteni.

Húgát, aki iránt egyedül érzett talán valami szeretetet, nehéz lázban találta e napon. Gizus a kopott díványon feküdt és hideg ruhákat rakosgatott tüzes homlokára. Elmondta, hogy anyjuk kora délután elment hazulról, hogy, a mint már napok óta tervezte, kondoláló látogatást tegyen egy családnál s rosszulletéről nem mert szólni anyjának, nehogy megzavarja útjában. A kisleány érezte, hogy minden ilyen látogatás valószínű kis esemény az anyja életében. Nehezen tudott beszélni a ^gyerek és száraz ajkait sűrűn végignyaldosta. Kérő kis szomorúság csillámlott a szemében, a homlokán, gyér hajszálai alatt gyenge felhő sötétlett, amint Rudolfra nézett: félt, hogy bajával terhére lesz valakinek. Rudolf maga is elcsodálkozott, mily sajátságos melegség bizserog a bőrében. Egyszerre nagy szeretetet és megértést érzett a szenvedő gyerek iránt. Lehajolt hozzá és ajkait végighúzta a forróságtól dagadó arcon. Ez a szerénység, ez az óvatosság, ez a koraérett okosság, ez fogta meg, ez emlékeztette önmagára és szeretete volna magába ölelni beteg kis testvérét.

A szobában szanaszét volt minden, az asztalon

még kávécsészék heverték. Gizusnak meg kellett innia szokott kávéját, mielőtt anyja elment hazulról, addig nem tudott távozni. A kislány öreges mosollyal magyarázta a rendetlenséget: alig hogy kittede anyjuk hazulról a lábát, a szolgálóleány kisurrant az ajtón és azóta nem tért vissza. Rudolf levetette a kabátját és dologhoz látott. A rolettákat leengedte, lámpát gyújtott a sötétedő szobában, a csészéket és egyéb holmikát kivitte a konyhába s szeretettel tűrte húga nevető gúnyolódását. Hamarosan rendbe hozta a szobát, ágyat vetett a díványon és lefektette a gyereket. Most megmosta a kezét, felöltözött és nyugalomra intve hűgát, orvosért sietett.

— Mindjárt itt leszek, kicsim, ugye nem félsz egyedül?

— Nem félek, hisz ég a lámpa, ügyi nem fogod eloltani?

— Nem oltom el. Talán félsz, kicsim, a sötétől? Miért félsz sötétben? Magad se tudod, úgye ...

— Nem tudom. De félek. Azt hiszem, a sötétben megjelennek a szellemek.

— Szellemek? Te bolond. Ne félj a szellemektől, olyanok nincsenek ... Jó meg rossz szellem ... — Voltaképpen az ellenkezőt akarta mondani a szellemek létezéséről, de megmaradt az öregebbek szokott megnyugtatójánál. Amikor kilépett az ajtón s mosolyogva integetett vissza, érezte, hogy e sötétben megjelenő szellemek miatt még jobban a szívéhez nő ez a gyerek. Mily kedves és okos, gondolta; még szellemekben hisz. Mély rokonságot sejtett, meg kis hűgával. Az orvost nem találta lakásán, meghagyta az inasnak, hogy telefonáljon

utána s ha így nem akadna rá, rögtön megérkezése után küldje el hozzájuk. Útközben hazafelé fenyőfa-illatot vásárolt cs egy csemege kereskedésben tejet; a tejet felforralta és langyosra hűtötte, az illatos folyadékkal felfrissítette az alacsony szoba levegőjét. Ezután megnyugodva leült az ágy szélére és leste a pihegő, fáradt álmat.

Ezalatt a szomszéd's lakásban, ahol Gizella szolgált, üzleti ügyeket intézett el egymás között két férfi. Úgy látszik, mindkettőjük meglegedésére kötötték meg az egyezséget: kivörösödött az arcuk, kiizzadt; felragyogtak fekete szemek » hangos nevetéssel csaptak egymás tenyerébe. Most a házigazda felkelt székéről, melynek nádja belapult a hosszú ültől és az ajtóhoz lépett. Kiszólt: — Anna, hé, Anna! Anna! — Gizella anyja megtörülte karjait, melyekkel a mosogatódézsában könyökig kotort az edények után és morcos arccal a szobába csoszogott. — Mi tetszik? — kérdezte szárazon, odavetón és nem nézett a gazdája arcába.

— Adjon nekünk'egy kis pálinkát, hallja. A szilvóriumból adjon, amit tegnapelőtt hoztam haza. Hallja, Heiman úr, nekem van egy pálinka, az valami ausgezeichnet. Prachtvoll, wenn ich's Ihnen sag. — A mutató— és hüvelykujját összecsípte és az ajkaihoz emelte. — Prachtvoll! Csak úgy melegsik az ember nála.

Anna előszedte az üveget, két stampellis poharat is állított az asztalra. Gazdája megfogta a kezét és ráütött zsíros karjára. Anna hatalmas, magas testű nő volt, az arca hímlőhelyes. Elkapta a karját, egész testét elrántotta az asztaltól és rá-mordult a férfire: — Na! A vendégnek már a füle

is lángba borult és erőltetetten nevetett. A gazda rákacsintott a vendégére s felállt; közelebb lépett a nőhöz.

— Maradhasson, vetette oda félvállról a nő és becsapta az ajtót.

Fáin falat, — rántotta fel a gazda a nadrágját és ragyogott merészségén az arca. Odahajolt vendégéhez és suttogta: Egyszer már kimentem hozzá, amikor a feleségem olyan nagy beteg volt nemrég. Abordált, szegény, mit lehet tenni? Élni muszáj.

Aztán? Aztán? sürgette ez.

— Aztán? fiát kimentem. No, és azt mondta, a lánya . . . Aztán, tudja, nem is merek. A Éhségein... Mg a házban. Mégis. Ér:i!

— Ugyan mit! Dobjon oda neki, Üngár úr, egy ötkoronást, majd meglátja.

Az ajtó felnyílt, csak annyira, hogy a nő bedughatta a Éjét. Jóízűen nevetett, arcán reszketett a hús az ingerkedő kacérságban.

Nem tetszik gondolni, hogy ez egy kissé kevés volna? Jól megnézett engem az úr? Tudja-e, hogy kivel, mivel van dolga? — Becsapta még egyszer az ajtót, a lámpa lángja meglobbant az asztalon. Nem hallgatózott tovább az ajtónál, nevetve visszament a konyhába. A két férfi egymásra bámult, majd a gazda, amint magához tért, rekedten utána kiáltott: — Menjen a mosogatáshoz és ne jártássá ... Ki szól magához, nézd csak!

Ezt már nem hallotta Anna, nevetve állított be a konyhába. Gizella öltözködött a sarokban, egy ingben állott és tiszta inget keresett ki magának. Anna egyre nevetett még, mindig újra kezdte, leült egy sámlira, úgy nevette ki magát. Egyszerre, amint végignézett a lánya lemeztelenített testén, összecsípte a szemeit.

— Te, gyere csak ide! — Maga elé rántotta a leányt és végignézte. Végigtapogatta. Végigütött a hátán. Az arcába ütött. — Mi van veled, te lány? Az én szemeim káprázik, vagy te vagy egy, te vagy egy... Mondd, mi ez? — A konyha közepére vonszolta a leányt, majd a stelázsi elé, a lámpához. A leány hasára lökött, azt mutatta. — Mi ez? Erre felelj.

A leány megszeppent. — Édis anyám, nekem semmi bajom. Mindig ilyen voltam én.

Anna magához tért e szelíd hangra, a karja lehanyatlott. — Nekem nem tetszel te mán egy hete. Gömbölyödöl, úgy látom. Meglestelek, amikor átjártál ahhoz a ahhoz a... nekem nem tetszik, te, az a sápadt bitang! Az az álmokóros!

A leány könnyes szemekkel sompolygott ruháihoz és nesztelenül magára szedte őket. Magában amiatt sopánkodott, hogy miért is öltözködött az anyja előtt, aztán meg azon, hogy a nagysága miatt vitte el hazulról máma a gyereket, mert ha mellette kellett volna lennie, nem lett volna ideje most mosakodásra.

— Én csak azt mondom néked, — suttogta az anyja — ha úgy leszel, én elűzlek. Meglásd, komisz, én még börtönbe jutok érted, de csak te lész az oka. Te! — A leány elé toppant. — Valld be, hogy voltál vele. Valld be, most még van idő. Tudni akarok mindent, te... — A leány hangos sírásra fakadt, Anna megijedt, hogy behallják a szobába s mérgét elfojtva, ismét a mosogatódézsához állott. Ezt a pillanatot felhasználta Gizella és kiszökött a konyhából. Átsurrant a folyosón és betekintett Rudolfék ablakán: el akarta mondani a most tör-

ténteket. Már kopogni akart az ablakon, amikor nehéz lihegés ütötte meg a fülét. Rudolf anyja kapaszkodott fel zöld selyemruhájában a lépcsőn, asztmásodó két tüdejére ráfeküdt a levegő. Erősen megfagózkodott a korlátban és mindig attól félt, hogy leszédül, vissza, arról a lépcsőfokról, melyre már felerőlködött.

Amint meglátta betegen a lányát, eltorzult arca a kétségbeeséstől, ernyőjét és kalapját lecsapta az asztalra s a fejét szorongatta két reszkető tenyerébe.

— Hogy engem mindig megver valami bajjal az Isten! — sóhajtotta. — Hogy én sohase élhetek békén! Az átok van az életemen.

Amikor az orvos, bár egyelőre nem tudott semmi határozottat se állítani a gyermek betegségéről, kijelentette, hogy leányának feltétlenül ágyban kell maradnia, ráborult az asztalra és hosszan zokogott.

— Milyen szerencsétlen egy asszony vagyok én...

Rudolf felvette a földről anyja elgurult kalapját, megigazította rajta a díszeskedő, sárga bársonyszalagokat és félrevonta a száját.

VIII.

— Reméljük a legjobbat, kedves barátom, — szólott az orvos és udvariasan megrázta Rudolf kezét. Az ajtóban álltak és az orvos még egy utolsó tekintetet vetett a beteg Gizusra. — Ami pedig a megnyugtatójukat illeti, legjobb lesz, ha még egyszer elhívják a professzort. Hiszen tudja...

Rudolf visszaült az ágy szélére és nézte kis betegét hosszan, elboruló szemmel. Napokig ott ült a betegágy mellett, ha egyedül voltak otthon, ott

tanult, olvasott és gondolkozott az ágy mellett. Nem testvéri szeretetről vagy emberi szánalomról van itt szó: így gondolta. A gondolkodás hangulata, egy gyenge ember felolvadása az életnek egy forró áradásában feküdt előtte pihegőn, elmúlón. Ez a hetekig tartó láz, amely vitte, vitte magával ezt a kis testet öntudatlan tájak felé, ez fogta meg, s nem hallotta meg ezalatt a sípoló lélegzést, a görcsös köhögést, nem látta a fulladás veszélyét; csak az erőlködésben szétmeredt szemet figyelte, a hasztalan tátongó száját s úgy nézte őt, mint aki szabadul valamitől és új horizontot érez. A gyerek nagyon keveset tudott magáról és környezetéről s mind mélyebben elmerült a betegségben, lázban, Rudolf annál erősebben csüngött így magyarázta magának — az egyéni életnek e megszűnésén, ezen a forró, erős hangulaton, mely az egyéniség és a semmitmondó «halál» között van; ezen az önkívületen, melyben valószínűleg már mindent tisztábban látnak: így remélte; ezen a mély és változatlan lázban, amely egy határozott irányba és nem a tiszta látás okos, megkülönböztető rendszertelenségébe szedi a dolgokat. Tudta, hogy nincs itt meg az a határozott irány, hogy ez az elsenyedő, kis beteg nem fűzi fel a gondolat kcsistályfűzésére a világot, de ösmerős volt ez az állapot. Ez az önkívület, ez a láz, felolvadás, ha ide eljut betegség és mérreg nélkül, csak a gondolkodás sík tükrére meresztve álomba eső szemeit ... ez a haldokló láz így találkozott a keleti bölcs köldöknéző Önkívületével, ez a sötétbe zuhanás így emlékeztette a hit boldog mámorosára, aki egy keskeny ablakon át néz a mindent megértés felé. Az ágy mellett hideg rendezéssel

készített néhány jegyzetet az öntudat és az egyéniség megszűnéséről s ennek gondolkodásbeli hasznáról, angolul kezdett tanulni, hogy a szanszkrit írást pontosabban tanulmányozhassa és az egyetemi tanrendben szanszkrit előadások után kutatót.

Néhány nappal ezelőtt még voltak világos percei a betegének. Ilyenkor kikérdezte a szellemei felől, akiket még élénkebben látott betegsége alatt. Tartózkodás nélkül beszélt már róluk.

— Hogy' hívják őket? A jó szellemet hogy' hívják, kedvesem?

— Ákos a neve.

— Miért hívják éppen Ákosnak?

— Mert ez olyan ritka név. A rossz szellemnek Pista a neve.

— Miért Pista?

— Csak.

— Hát még ki van ott, kincsem?

— Ott van Laura, ő a szobalány.

— Szobalány a szellemeknél? Minek?

— Csak. Minden nap más ruhába jár és zöld taftselymet hord. Lakk a cipője és fénylik. Tizenhat éves és menyasszony. Az Irma, ő a szakácsné.

— Ő milyen?

— Nagy.

— Mikor beszéltél velük, mondd?

— Tegnap este, kilenckor.

Rudolf nevetve csókolta meg a kezét: — Te édes, te okos ... — Anyjuk és apjuk lépett a szobába. Az asszony megfogyott egy kissé. A szoba közepéről egy pillantást vetett magára a tükörbe és ekkor szenvedő kifejezést öltött az arca. A férfi inkább hízott, csak a pirossága tűnt el. Az asszony elfor-

dúlt az ágytól és sírva fakadt, a férfi nevetni próbált és erősen dörzsölte a kezét. Sorra ropogtatta ujjait és minden egyes roppanásnál felvillant valami a szemében.

— Beszéltünk az utcán az orvossal, — sírta a asszony, — azt mondta, hogy talán mégis célszerű volna a tanárral megcsináltatni azt az operációt. Istenem, felvágják a nyakát, a torkát.

A férfi megroppantotta a középsőujját. — Fiam, ne légy olyan számár, térj észhez. Meg kell csinálni azt az operációt, mert megfullad a gyerek. Akarod, hogy megfulladjon? Hát én nem akarom, hogy az én gyerekem megfulladjon, na látod. Megcsináljuk az operációt, aztán megint minden jó lesz.

Az asszony leült az ágy szélére. — Találkoztam a Steinerével, olyan jó asszony az, szegény. Szegény, annak is kijut az életből. Annak is van egy ura, az is különb bet érdemelt volna. Együtt sírtunk, úgy sajnált engem, van is mit sajnálni rajtam, de a sírban már nem fáj semmi, igaza van a Steinerének. — Friss zsebkendőért ment a szekrényhez.

A férfi arca ráncokba szedődött. — Te nem fogsz velem kikezdeni máma, abba tévedsz. Mára nem, afelől biztosítlak. Rudolf! Te ma be fogsz menni, most délután, a tanárhoz. Itt van harminc korona, ez házbérpénz novemberre, de az Isten még mindig megsegített, ezután is meg fog segíteni. Azért viszel neki pénzt, mert a múltkor, az első vizitért még nem fizettünk neki, aztán még képes és nem jön el, tudod, pénz beszél máma mindenütt. Te okos fiú vagy, Rudolf, tudod mit, itt van még húsz korona, ez most már az egész házbér, de legalább így biztosan el fog jönni és add elő neki, hogy mégis

elszántuk magunkat az operációra és mindent megfizetünk, amit kér, a pénzre vigyázz, Rudolf. Egy kis emberség lesz benne, ha kap ötven koronát. Huszonöt forint, az sok pénz. Na! Így legalább minden megint jó lesz és csönd lesz és ha jössz haza, engem lent találsz a Kleinnál, a vendéglőben, gyere be és mondd meg nekem a feleletet, mert én nem bírom ki ezt a nyafogást.

Megindult az ajtó felé. Az asszony utána kiáltott: — Itt van! Már megy a kocsmába, te meg, kis lelkem felfordulhatsz. Így van az nálunk.

A férfinak vidám volt az arca, valósággal nevetett minden gyűrődés az arcán, amint visszaszólt az ajtóból: — A pénzre vigyázz, Rudolf. — «Jókedvűen, elégedetten megdörzsölte a kezeit és becsapta az ajtót. Rudolf eltette a pénzt. Megnézte az óráját, háromnegyed három. Háromkor várja őt Gizella a hídnál, ideje, hogy induljon.

Rudolf csakhamar rájött, hogy Gizella anyja pénzt akar szerezni tőle a lánya segítségével. A leány már régebben kért pénzt tőle és ilyenkor őszinte egyszerűséggel bevallotta, hogy anyjának akarja adni, aki — így mondta — nem engedi ingyen járni ahhoz a sápadt bitanghoz. A «sápadt bitang» kifejezés hihetetlenül tetszett Rudolfnak, többször elismételte magában és valósággal találónak ítélte. Jókedvűen jelentette ki, hogy a sápadt bitangnak pedig nincsen pénze. Ekkor kezdte Anna, egyelőre még minden alaposabb ok nélkül, áldott állapottal rémíteni leányát. A dolog nem igen ment, mert minden a Rudolf pillanatnyi kedvétől függött. Egyszer esett csak meg a szíve a szegény leányon s mind a pénzét, néhány koronát, melyet köny-

vekre akart költeni, odaadta; de már egy órával rá megsajnálta, hogy nem vehette meg Hume könyvét az értelemről. Ijesztgetés! alapon azonban már annyira ment a pénzkérés, hogy néhány jelet ügyelembevéve, Rudolf elhatározta, akár hasznos ez a lépés, akár nem, hiszen mást úgy sem tehet, igénybe veszi egy külvárosi bábaasszony tanácsát, segítségét. Egy újság apróhirdetéséből kereste ki a sok közül és éppen ma délutánra tűzték ki látogatásukat.

A hídnál már várta a leány. Piros ünneplő szoknya volt rajta és fekete selyem kendő, Rudolf megsejtette, hogy az anyja is tud útjukról. A leány sápadt volt és egész testében reszketett. Rudolf tréfásan rá nevetett, így akarta megnyugtatni. Villamosra ültek; a leány kint maradt a perionon: majdnem sírva lökte el magától a kalauz kezét és félénken pislogott be Rudolfra; félt, hogy Rudolf még azt találja hinni, hogy ő állt szóba a kalauzzal. Rudolf ellenben mindenről megfelejtkezve, amint megszokta a villamos zaját, kabátja zsebéből elővett egy kötet verset, megnézte a költő arc képeit, elmerült a könyvben és egy idegen érzés, melyben volt valami a csodálatból, mint a bizonytalan jövő, derengett fel benne egy pillanatra.

A bábaasszonyt otthon találták, az maga nyitott ajtót. Sietve jöhetett ki a belső szobából, annak ajtaja félig nyitva maradt s fiataléin berek víg csevegése, nevetése és pohárcsengés hallatszott ki. A bábaasszony világoskék, bő pongyolában volt, arcán a jókedvű pirosság csendes nyugalomba ment át; betelte az ajtót, kezeit összekulcsolta s még az előszobában megkérdezte őket, mi a célja jövetelüknek. Rudolf, hogy időt nyerjen a kellő szavak

megtalálására, zsebébe helyezte a verses könyvei s felfigyelve a belülről kiverődő zajra, megkérte, hogy nyugodtabb helyen beszélhessen vele. Erre egy, az előszobából nyíló szobába vezette őket az asszony; a szobában egy díván volt, széles, nagy díván, fehér ágy, világos sárga színű szekrény, kis asztalka székekkel; az ablakban virágcserepek dílseftek. Langyos, kellemes levegő hullámzott a szobában, békés és megnyugtató hangulat, mely elzsongatta Rudolf idegeit. A bábaasszony fiatal, jól élő asszonynak látszott; nyugodt mosollyal nézett a leányra és h Ily l kínálta meg őket. Rudolf leült a dívánra, Gizella az ajtóhoz húzódott és fék' te selyemkendőjét mélyen a szemére vonta. Rudolf alatt simulékonyan besüppedt a díván, a pompás, meleg szövet odaadón körülfogta, az ujjait: úgy érezte, hogy ebben a szobában lehetetlen meg nem oldani efféle apró kérdéseket.

A bábaasszony kiküldte. Rudolfot, hogy megvizsgálja a leányt. Később a leányt küldték ki. - Menjen csak ki, édes lelkem és no, ne vessen már egyet.

— Hajlandó vagyok az operációt végrehajtani, de, és ezt a maguk fiatalsága miatt hangsúlyozom különöbben, csak egy feltétel alatt: ha megfogadják nekem, hogy tökéletes titoktartásukra számíthatok. Tudják, hogy sokféle veszély fenyeget engem, de magukat is, azonban minden rendben megy, ha maguk nem szólják el magukat. Száz korona az ára. És ma, rögtön kell megcsinálnom, nem szólva arról, hogy a maguk érdeke is a gyors munka, de nekem holnap el kell utaznom falura és ...

Rudolf az ő szelíd bágyadt ságával végignézett rajta, minden sértődés nélkül rámosolygott s világosan látta, hogy nem az ő érdekük a «gyors munka» s hogy ő se utazik el holnap falura.

— Száz korona: sok pénz, mosolyogta, s úgy nézett maga elé, mint aki százkoronásokban szokott gondolkodni, ha pénzről van szó.

— Ezért a munkáért semmiféle pénz se sok, kérem.

Az asszony is leült és beszélgetni kezdtek. Az asszony bőbeszédűen mesélte el, hogy a múlt hét elején egy francia nevelőnőnek, aki szintén «a» fiatal úrtól lett *úgy*, tett hasonló szolgálatot és itt, «ezer eset közül »ok, ha egy», némi komplikációk állottak elő. Kórházba kellett szállítani s ott mindenki vallatta, hogy mondja ki azt, amit mindenki világosan látott, de ő oly felejthetetlenül bájo?⁵ volt és okos, ájultságában se szólta el magát egy szóval se: most már fent van és kilátásba helyezett egy új látogatást.

A világ megokosodott, kérem, — nevetett a bábaasszony és Rudolf térdére vert, megszorítván a két szé'ső ujjával nem igaz? Ugye, maga is így fog tenni, kis szentem? Oly üde és fiatal még, tette hozzá; Gizellára mutatott és Rudolfra hunyorított — még ha csípővassal akarnák kihúzni magából, akkor se szóljon. Mondja, hogy emelt valamit, hogy elesett, hogy megütötte magát, akármit. Ugye? Hát csinálunk-e üzletet? Sietek, gyerekek, az idő drága. Volt-e már gyereke, Ham? Kern? Ja, ja ...

Megalkudtak ötven koronában s az asszony kiment azzal, hogy vizet melegít.

— Mi lesz, úrfi, kérem? — kérdezte reszketve a leány, mikor magukra maradtak. — Fájni fog, amit ez a nagysága csinál rajtam? Úgy félek.

Rudolf megsimogatta s ahogy a leány kínosan felnevetett rá alulról és szemeit félénken feléje úsz-tatta, Rudolf úgy gondolta, hogy egy drága tehén szerelme búsul ki e nagy, csodálkozó szemekből. Egy üde falunak a szeretetét, a fehér faluét, egy rét minden üdeségét, a szántóföldek önkénytelen áldását, az őserdők buja termékenységét érezte ki ismét ebből a nézésből és sajnálta volna, ha valami kár esnék bennük. Jó negyedóraig ültek a szobá-ban, szótlantul, a kíváncsiság feszültségével. Rudolf elnyújtotta messze, kényelmesen a lábait, ujjai a díván bársonyos szövetével játszottak s közben egyszer se jutott eszébe, hogy azt az ötven koronát, melyet itt felületes felejtéssel ki fog fizetni egy óra múlva, beteg és melegen szeretett kis beteg-jéért az orvostanának küldték. Egy pillanatra át-suhant kábult, bágyadt idegein, hogy mi történik, ha itt megváltozik a sorrend: ha előbb ment volna e délutánon a tanárhoz és csak azután jön ide; akkor, húsz éves korára egy hivatlan gyermek ne-vetséges apja lehetne, míg így... Nem folytatta végig ezt a témát. Ez a langyos levegő, mely itt szinte a falakból párolgott ki, körülölelte és bele-ajtette abba az ő szomorú és bágyadt hangulatába, melyben minden árnyékká gyöngül és finomul és minden a gondolatba folyik össze. Könnyen el lehet képzelni bármi csekélységet, amely itt elő-adódhat, valami változást, újabb észrehevést, amely egy távolabb fekvő gondolatát kelti erősebb életre s ő el tudna távozni innét operáció nélkül,

köszöntés nélkül, felébredés nélkül, oly mélyen benne él ebben a hangulatban, más árnyak, más gondolatok felé; így érezte ezt most, amikor a bábaasszony az ajtónál nevetve kiáltott vissza vendégeinek:

Várjatok rám gyerekek, nekem egy kis dolgom van itt, a feketémet tartsátok melegen. A leányt lefektette a bábaasszony a divánra és Rudolfot küldte a szobából. Az ajtónál szék várt már rá, most készíthették oda neki. A lábait keresztbe vetette, a keze lehanyatlott. Ha most ez a szék megindul vele, ha ez a szék most azon a négyszögnyi kis területen, melyen elfér, elkezd zuhanni lefelé, röpdülni felfelé, száguldani, ha ellátogatnak Istenhez, ha a halál ragadja el a széket, ha minden, akármi történik vele, semmin se csodálkoznék és semmi se volna felébredés. Belülről apró, szaggatott nyögések hallatszanak ki, csak oly kicsinyek, mint egy veréb szívének a lüktetése, csitító szavak, felsírás, eszközök egymáshoz ütődése: minden szétporlik a levegőben, a néma változatlanóság ólmos futású karikáiban gördülnek tova a hangok s ő benne minden mindegy, ahogy volt.

Mikor körülbelül tíz perc múlva a bábaasszony beszólította, a leány elnyújtottan, erőtllenül és sápadtan, már teljesen felöltözve feküdt a divánon.

— Így la, még egy kis ideig várjanak, fiaim, hadd pihenje ki magát a szentünk, — nevette és szavaiban volt valami gúny. Eszközeit rendetlenül, mosatlanul betolta az ágy alá, kezeit megmosta s füttyörészett. Odaült a leány ágyához, tréfásan végighúzta tenyerét az arcán és mindenféle utasításokat adott neki. Egy kissé zavart volt Rudolf, amikor a pénzt oda-

adta az asszonynak. Az asszony mosolygott és magukra hagyta Őket.

— Még néhány percig fekdjön itt, kis szentem, aztán menjenek, az ajtót csak hagyják nyitva, úgyse jön ide be senki. Aztán, ha jól érzi magát, nézzen fel hozzám, jó?

— Nagyon fájt ám, — nyögte a leány.

— Ne félj, majd elmúlik, — felelte és oda se gondolt. Felültette a leányt egy villamosra s közben eszébe jutott: mit érezne akkor, ha a húga meghalna? Mit érezne . . . Szétnézett a téren az emberek között. Visszaemlékezett Gizella álmán . a napból láthatatlan villamos karok nyúlnak az em Derek tejébe s viszik útjukon észrevétlen. Olyan átlátszók ezek az emberek az Ő szemeknek, mintha nem volna más bennük, csak tiszta levegő. Imbolygó és határozatlan képek, furcsa folt, mely feltűnik és lebukik, kocsonyás szín, mely szétbomlik a levegőben; árva gondolat, mely szerényen besorakozik a többi közé és alárendelt kötelességét teljesíti. De a húga, nem, Ő mégsem fog meghalni.

Már majdnem túlhaladt az orvostanár házán. Sietve ment fel a lépcsőkön és mindjárt kétszer becsöngetett. Csönd ásított ki a barna ajtókból. Háromszor csöngetett és meglökte lába hegyével az ajtót. Idegei összerázkódtak erre a zajra. Rádült az ajtóra és megtámasztotta fejét a szögletben. Talán szédült is. Úgy rémlett, hogy az ajtó lassan-lassan befelé dül előtte és ő rajta csúszik be a lakásba, már a földön van a hosszú ajtószárny és csendes zökkenőkkel kúszik tova — az ajtók feltáruznak előtte és becsukódnak mögötte, az emberek elmaradnak, a tanár szeretettel fogadja, kis

fekete táskát vesz elő, mint a mozikban és autón röpködnek haza. a levegőben, a felhők között, egy szárnyas autón — nem, ez az ajtószárny mozdulatlan, ez az ajtó zárt, alulról felkiált már másodszer a házmaster: — Nincs itthon ilyenkor senki, kit tesszük keresni ott?

Igen, csakugyan, hiszen itt a tábla, csak négy óráig fogad a professzor. De mellette egy másik, fekete kis tábla, hosszú fehér kréta csüng le róla: fogd meg, két szegény ujjam, a hosszú fehér krétát, és írd fel a fekete kis táblára: Hermann László kéri a professzor urat, lakik ...

Sétára indult a fényesebb világítású utcákon. Egy ékszerbolt előtt egy gyászruhás ösmerősé-vel találkozott: régi jó ismerőse volt a karcsú, szőke, simára fésült fiatalember, aki igen kitüntető véleménnyel volt Rudolf tehetségei felől és némi becsülő tisztelettel is viseltetett régebben iránta. Rudolf számára egyike volt azoknak a «fess» fiúknak, akiket sima modoruk, tiszta arcuk, kifogástalan öltözékük, okos és felhőtlen fejük miatt szeretett. A fiatal-ember előadta, hogy a menyasszonyát gyászolja, aki szívbajban szenvedett már hosszú évek óta; az egyetlen ember volt, akit őszintén, a mások és maga ámitása nélkül szeretett. Csendesebb utcákba tértek és bensőbb beszélgetésbe elegyedtek a halál és egyéb ily kérdés felől.

— Nézze, Ferenc, én ma Walt Whitman verseit olvastam, igaz, hogy csak néhány futólagos percre. Igazán nem tudom, benne vannak-e e versekben azok a dolgok, melyek nekem olvasásuk közben eszembe jutottak. Elgondoltam egy tűnő percre: mi ez, mi célja lehet egy embernek, egy szegény, elvesző em-

bernek? Minek kell örülnie, mit félténie? S közben visszaemlékeztem két sorra a Faustból: «Was Henker! Freilich Hand' und Füsse und Kopf und H— — die sind dein!» Lábunk van, körmünk van és féltsük és ápoljuk őt, el ne törjön, fogunk, óvjuk, hogy meg ne szuvasodjon és szemünk, por ne fertőzze meg. A belünket szeressük, az izmunkat simogassuk és gondoljunk szeretettel a barna cukorra, mely a májunkat duzzasztja, a fejünket szeressük, mely megérzi az ellenséget és cselvet a csel ellen, a gerincünket szeressük a széteső csigolyákkal, mindent dédelgessünk, ami össze boruló családot teremt a szűkös évekre. Futólagos érzés, talán nem is gondolok rá többet.

A fiatalember begombolta a kabátját és Rudolfba karolt. Összeegyeztették a lépteiket és azontúl egyszerre koppant cipőjük a sötét aszfalton.

Halál . . . ügyetlen sejtés részünkről, Ferenc. Mi az, hogy valakit ölokra elvesztettem? Nem is igaz, hogy elvesztettem. Mi volt ő eddig a számomra? Kép, érzés, egy szebb kép, egy élénkebb érzés s a különbség az lesz, hogy ez a kép, ez az érzés nem frissülhet meg többé abból a forrásból *ő nála* akibe, ahová — hiszen nincs is — eddig ezt a képet, ezt az érzésemet, felfrissülésre eddig kivetítettem. Egy érzés, egy kép volt eddig is, egy emlék vagyunk mindig egymásnak s tűnő emlék ezutánra, hisz felejteni semmit se lehet, minden velünk marad elveszíthetetlenül, elpusztíthatatlanul. Minden velünk marad, minden velünk marad. Nem szép ez, nem is rettenetes, mert nem is fontos, hogy van-e szép és rettenetes: nem ez a kérdés: mit ér nekem az élet? hanem: mi az érteim-

az életnek? Az életünket nem kértük, úgy kaptuk; méltóságunkon aluli volna, ideje előtt megszabadulni tőle, úri kényességünk nem engedi, hogy elküldjük hivatlan útítársunkat és tőrjük őt. Úgyse tart sokáig.

Ezalatt állandóan a hűgára gondolt és látta holtan feküdni a padlón, az asztallábaknál. Az ő lábai az égnek álltak, az asztal lábai a földbe gyökereztek. Ő messze fent állott egy fán és integetett a búcsúzó leánykának. Rémes játék ez legyintett hagyjuk abba. Egy trafiknál megállották, a fiatalember gyűfát és cigarettát ment be venni. Sokan voltak a forgalmas dohány tőzsdében, várnia kellett. Kökben Rudolf lassan előre ment és elmerült ebb n «a rémes játékban». A szomszédos utcánál befordult, kitért a körútra, ezek a képek egyre jobban üldözték, el akarta hagyni őket, gyorsabban kezdett kilépni, belekerült egy kisebb embercsoportba egy újság kiadóhivatala előtt, ismét befordult egy sötétebb mi llékutcába: ösmerősét elhagyta, megfeledezett róla, mintha nem is találkozott volna vele.

Átment a hídon. Szél fűjt és fulladt meleg volt a levegő. Arra gondolt, hogy nincsenek barátai s akik régebben voltak is, hidegnek és a szeretetre képtelennek tartották; neki magának is megmondták. Van benne valami, állapította most meg a hídon. Egy gondolatban fejezett ki minden embert s «amennyire minden gondolatot végig lehet gondolni, de amennyire minden gondolat a végtelenbe ér, ennyire absztraháltam eddig minden embert s ez nem kedvez a szeretetnek», beszélte magában, mintha csak előbbi, kedves ismerősével beszélgetne tovább. «A világ ellen fogalmainkkal védekezünk», olvasta a mi nap egy érdekes könyvben s valóban, csak annyiban

és annyira fontos neki minden, amennyiben és amey-
 ayit valami jelent gondolatban. Mert mindennek
 van értelme — magyarázza és felemeli a kezét: —
 a hídnak, az ívlámpának, a víznek, ennek az ugató
 kutyának . . .

Leült egy padra, nem mert ezen az estén haza-
 menni. Valami várja őt otthon.

Nézte a sötét vizet. Még két öreg férfi is nézte a
 vizet innét, a budai partról; a vaskorlátra támasz-
 kodtak, egymáshoz könyököltek, úgy nézték a vizet
 s a szél tépett kabátjuk alá süvített. Azután sóhaj-
 tottak egyet és odébb álltak. A gázláng rájuk pis-
 logott.

Rudolf kitárta magát a szélnek, a szél keresztül-
 kasul fújta rajta.—

Ezen az éjszakán meghalt mellette a kedves, kis
 Gizus. Megfulladt. Rudolf nagyon mélyen aludhatott,
 nem hallott belőle semmit se. Reggel ott állt a
 drága, kis halottnak divánra vetett ágyánál és sokáig
 elnézte. Ez az eltorzult arc, ez a szederjes, kék színű
 száj, ezek a felfordult szemek — mily rémes játé-
 kokat játszik az emberrel. Anyja siratta a saját
 szerencsétlen életét, végrehajtó apjuk többször ki-
 fejezte megvetését az orvostanár fölött s egyszer
 rácsapva az asztalra, a halott mellett, azt is állí-
 totta, hogy a professzor, aki nem jött el, ölte meg a
 kislányát. Kijelentette egyszer, hogy nem fogja
 ennyiben hagyni ezt az esetet, mert ezt nem lehet
 ennyiben hagyni és mi civilizált államban élünk.

— Azt szeretném én látni! — mondotta han-
 gosan.

Néhány napra rá, mindössze négy nap telt el,
 meghalt Gizella is. Vérmérgezésnek esett áldozatul;

nem ápolhatta magát. A kis Gizus halálának reggelén a Gizella anyja. Anna, megleste Rudolfot a kapuban és pénzt kért tőle. Nem tudott neki adni, de megígérte, hogy fog adni, csak hallgasson. Délben felnyitotta anyja szekrényét, — anyja titokban félretett magának mindig egy kévei pénzt — s kivett néhány koronát, melyet hiánytalanul odaadott aznap este Annának. A következő délelőtt Gizella összeesett és kórházba szállították a mentők. Másodnapra meghalt. Rudolf nem kereste fel a leányt a kórházban, az anyjától, tudta meg halálát. Úgy tűnt fel neki, hogy egy egészséges, fehér virágba égő tűz esett, a virág elégett.

Anna pénzt kért és feljelentéssel fenyegetőzött. Rudolf értelmesen megmagyarázta neki a kapuban, hogy efféle szándékairól pedig legyen le a jövőben: Gizella semmit se árult el, ő semmit se mond a pusztán tényen kívül, semmiféle támasztandó részletet se, ő maga, Rudolf pedig mindent letagad. Nyugodjék meg tehát abban, hogy ily módon nem juthat pénzhez. A cselédasszony káromkodva és fenyegetőzve csoszogott be a kapun, papucsai, melyek szabadon hagyták széles, vastag bokáit, hangosan csapodták a földet, Rudolf utána nézett a kapuból, szemét összehúzta a léghez elöl s nem látta őt: arra gondolt, hogy az őserjú parasztnak édes, fehér falujába beesett egy darab tűz és minden elhamvadt egy szempillantás alatt.

IN.

— Felveszem, mormolta Rudolf és a kártyák után nyúlt. — Én játszom ki.

Reggel felé járt az idő, az előbb félnegyvet mondott kint valaki. Rudolf egy szombat és vasárnap közti éjszakán három ösmeretlen férfivel kártyázott egy zúgkávéház sötét kártyaszobájában. Éjfél felé vetődött be, mögéjük ült és elmerült játékukban; mikor az egyik kidült, a helyére ült. Nem ösmerték egymást ezelőtt. A többiek levetették gallérjukat, kabátjukat, az izzadság megiszaposodott arcukon és kócos mellükre sárgás, zöldes színt vetett az egyetlen gázláng. Csak a bemondások hallatszottak, a zsiros kártyák összeverődésének zaja, egyébként némák és mozdulatlanok voltak, gépiesen folyt a játék. Még egymásra se néztek; csak az egyik, császárszakállas férfi tekintett olykor mosolyogva Rudolfra, rendesen akkor, ha Rudolf szembetűnő ügyetlenséget követett el a játékban, ami sűrűn megesett vele. Már végére is járt a pénzének, melyet innen-onnan megtartott, ellopott, kis összeg volt, szerencséje mellett is hamar elúszott. Nagy pénzben folyt aránylag az egyszerű játék.

— Én osztok, mondta a császárszakállas és erőltetetten nevetett. — No, barátom, én igazán nem a pénzért játszom, azt láthatja, do magának nem szívesen keresném meg a kártyapénzt. Kissé könnyelműen bánik vele.

— Az istenit neki, jó lap volt, dörzsölte meg kezeit Rudolf átellenese, egy borotvátlan, sovány férfi.

Rudolf nem felelt; zsebébe nyúlt és az ujjaival kitapintotta, megszámolta a pénzét; már nem bírja sokáig. Felvette kártyáit és az ablakokra nézett. Porosak, piszkosak voltak az ablakok, a reggeli szürkesség átszivárgott rajtuk az udvarból.

— Ki játszik a pénzért, ki játszik itt közülünk a pénzért, — hadarta a sovány férfi és ádámcsutkája hevesen mozgott. — Az ember csak eljátszik egy kicsit. Szórakozás ..

— Nyerni úgyse lehet szólt sajátságos vékony hangon a kis púpos férfi Rudolf mellett: állítólag valami tehetséges hegedűtanár, — nyerni úgy se lehet.

A császárszakállas megkocogtatott gyűrűs ujjával egy vizéé poharat.

— Vizet, vizet!

Egy sápadt pikkoló csoszogott be, a szájából szivar lógott. A vizes tálcáról lehányta a hamut, a cigaretta— és szivarvégeket, gyufaszálakat, majd lecsavarta a gázt. A kártyázók felzúdultak.

Mórt oltod el a lámpát, csirkefogó, mamlasz, hagyod égni mindjárt!

A fiú rajok se hederített, kiment és kis idő múlva visszatért teli vizes poharakkal. Unottan mondta: — Takarítani kell már, urak, menjenek haza. Az ajtónál megállt és érthetetlen, szakadozott nevetéssel hallgatta a szitkokat és káromkodásokat, melyeket özönével szórtak utána. Befelé nevetett, éles, szúró hangon. — Menjenek haza, — nevette — — a feleségük seprűvel várja már.

Lassan kifelé ment, de egyre hangosabban felelt vissza és egyre élesebben nevetett.

— Nem szégyellik magukat, az egész éjszakát átkártyázzák itt, lumpok, gazemberek, maguk a csirkefogók...

Az egész fiú nem látszott többnek tizennégy évesnél, a kávéházi szolgálat erősen megviselte. Már valóssággal kiáltozott.

Naplopók. Az egyik egy koszos ügynök, lopott pénzből kártyázik. Az meg egy szegény kis uzsorás, szegény, hamiskártyás uzsorás, szegények nem tudják, miért nyer ő folyton. Mind tolvaj, gazember.

A kávéházban senki se volt az álmos kaszírosnőn és két billiárdozó pincéren kívül. Bent megakadt egy percre a játék, tanácstalanul néztek maguk elé, a poros két kezükre; egyik-másik a pénzét rakta rendbe, óvatos gondossággal alulra tette a forintost, erre a koronákat, majd a hatosokat, végül filléreket. A császárszakállas tért legelőször magához.

Kis bestia, mondta és összeszedte a kártyákat majd kitekerem a nyakát. Szétoszlott és a reggeli homályban közelebb hajoltak az asztalhoz.

Néhány perc múlva zuhanás hallatszott az ablakuk alatt és néhány gyenge nyögés. Rossz sejtelve támadt a kártyázó társaságnak, fejüket felémelték a kártyalap mögül s a kis púpos hegedűmester meg a sovány férfi az ablakhoz ment. Azonban nem tudták felnyitni az ablakot.

Én azt hiszem mondta a púpos férfi az ő vékony eunuchhangján s minden szót külön hangsúlyozott én azt hiszem, hogy itt ledobtak valamit az ablakra. Mit dobhattak le ilyenkor a mi ablakunkra? ¹

A sovány férfi hangosan nevetett: — Nézd csak! Azt mondja, a mi ablakunkra. Tudod mit, mondok neked egy okos dolgot, hegedűs. Azt mondom neked, ne törődj vele. És gyere, ülj ide le tovább.

A hegedűs is felvette a kártyáit, de most nem tudott szótlán maradni.

— Az is meglehet, hogy valaki ledobta magát az emeletről. Herrgott, csak legyen neki annyi esze,

hogy legalább is a harmadik emeletről ugrik le. Akkor legalább biztosan meghal, nem igaz?

— Igaz, igaz; mit dobsz rá? Tán megijedtél, púpos, vagy mi!

A hegedűtanár sipítóvá vékonyította a hangját, szemöldökeit magasra rántotta: Én! Megijedni. ..

Amikor körülbelül egy negyedóra múlva Rudolf kiment egy perezre az udvarba, az ablak alatt ott látta az éles nyelvű, pikkolós fiú testét. Elnyúlt a szemetes kőkockákon, mint egy fáradt, nevetséges béka, ez jutott Rudolf eszébe, amint rápillantott; a lábai összezsugorodtak és felrándultak az arcához, arcát odafektette a koré és nyitott száján, az összeszorított fogak közül álmosan, unottan szivárgott a vér. Karcsú fecskeszárnyú frakk simult a pikkolóra, enyhe és szelíd volt a levegő, világoskék színek úszkáltak csendes gomolygással benne.

Rudolf nem ment vissza a kártyaszobába. Egy mellékajton át eltávozott s kisietett az Andrássy-útra. A padokon néhány szállástalan aludt félrebukott fejjel. A fák utolsó levelei halkán zizegtek, hűvös lett. A budai hegyek felé rózsaszínbe olvadt a kék levegő, játszó kedvű, víg kis szél fujdogált onnét. Olyan kicsinyeknek látszottak most ezek a csukott szájú, alvó szemű házak, ahogy összebújtak melegegden biztos éjszakai nyugalomra egymáshoz; olyan törpe és jelentéktelen ez a két sor lefüggönyözött ház, olyan hosszúnak tetszett az ő kóválygó határozatlan alakja, olyan magasra nyúlt benne valami, hogy a fák legmesszibb ágait is túlágaskodja. Miért kellett kimennie az udvarra? kérdezte. Miért látta meg a halott pikkolót a kártyaszoba alatt? Miért nem ment be förtelmes, utált, éjszakai társai-

hoz, miért nem mondta el nekik, amit látott? Miért zárja magába? Mit akar, mi van vele, miért nem találja oly sok, erős munka közben szokott pihenését, nyugalmát? Gondolatai mért hagyták el néhány napja már, miért hagyták őt zavart bizonytalanságban magára, egyedül? Mit keres itt, miért nem rohan el innét; de meg hova menjen?

A sarkon megszólította egy leány és magához hívta. A szemekre nézett: pirosak, könnyesek voltak a héjak a hidegtől. Elment hozzá. Egy félóra múlva utálat émelygett benne s nem tudta megállani, hogy ne köpjön egyet a leány elé, aztán maga elé. Valósággal futott a szűk, visszhangos utcán át, ki a körútra; léptei nem csillapodtak addig, míg fuldokolni nem kezdett.

A körút felé észrevette, hogy egy rendőr feléje fordult és figyel. Megrettent. Megállt. A fülében hallotta erei kopogását. Elgondolta: mi lesz, ha a rendőr megállítja, igazolásra szólítja, kérdőre vonja gyanús viselkedéséért, — érzi, érzi ezt most átkozott, érthetetlen világossággal, nem tudja majd igazolni magát, nem fogja igazolni magát. S bekíséri a rendőr az őrszobára. Ő benne akkor, érzi, összeomlik ellenálló ereje, mely ezen a kúszált éjszakán a nyomtalanságig lecsökkent, — mily bódult, kínos éjszaka ez, rossz álom talán... de mikor volt ezzel ellentétben, ily túlvilági élenkséggel ébren, mikor aludt hát el és milyen lesz a felébredés? Hol itt a határ számára, a biztos elkülönülés?

Hirtelen, mint a kilőtt nyíl, fordult be egy mellékutcába, mely a körúttal párhuzamosan haladt: a rendőr megindult feléje a tér közepéről. Az utca végén lassan dőcögő szemetesekocsit

pillantott meg; már nyitogatták a kapukat és felöntözték a házak elejét. Amikor elérte a szemetes kocsit és mögéje húzódott, visszanézett: a rendőr ott állott a kis utca elején és kémlelte utána az utcát. A szemetes kocsi fedezete alatt kisietett most már a körútra, azon átvágott és kanyargós mellékutakra tért. Már nem látta többé a rendőrt; vagy nyomát tévesztette vagy nem törődött többé vele. Hiszen, maga is tudta, a rendőr, ha akarta, elfoghatta volna.

Gőzfürdőbe ment most. Még lihegett egy kissé, amikor belépett a forró vízbe. Eldült a hosszú kőlépcsőn és fáradtan pihegett, olykor görcsösen fellélegzett. Lassanként megszokta itt a környezetét: a két ívlámpát, melyet színes fényburok vett körül, az álmot és mámort, a lucskos, vasárnapi fürdőzőket, a csicsergő-csobogó vizet. Valahonnét szakadatlanul fröcskölt finom, csipkés sugárban a langyos, simogató víz, szeretetet és elnéző melegséget érzett bujdosni a levegőben, olykor be-becsapódott a visszhang hatalmas rádördülésével egy vasajtó és a szolgák néha lármásan kiabáltak egy-egy szót. Egy kövér, öreg ember zajtalanul úszott a legforróbb bazinban, hosszában át a vastag vízen... Rudolf mély alvásba merült a párolgó gőzben.

X.

Azon a napon, melyen orvosdoktori felavatásban részesült, egy őszi délután, szokott kávéháza ablakában ült s azt a sokat forgatott kérdést: mi a világ? abban a közönségesebb, kényelmesebb és alacsonyabb fogalmazásban vette elő, hogy: mit jelent nekem, mi az értéke az én számomra a világ-

nak? Nem vette komolyan így a kérdést, úgy gondolta, olyan ez, mintha valaki az állítmány helyett *elsősorban a melléknév felől akarna* tisztába jönni s álmos mosolygással bámult ki az utcára, mely a korai ősz zöldes és szürke színeiben borongott. Szemeivel, is látta a levegő nyirkosságát, ajtónyitáskor a lábszárán is érezte az idő hűvösreváltát s idegei magukba itták mindazt a nedvességet, korhadást, simogató napfényt, rothadó leveleket, sárguló égboltot, esti ködöt, ami neki együttvéve az őszt jelentette.

Azon tűnődött, mit élt életben eddig, mire emlékszik s az első percben, amikor még azon is csodálkozott, hogy juthat egyáltalán ilyesmi az eszébe, mindjárt úgy érezte, hogy átléphetlen fal elől bökken vissza. Majd lassanként köddé vált ez a fal és a köd se volt oly sötét, mint gondolta s huszonnégy esztendeje ködében észrevett itt-ott pislákolni egy-egy fényjelet: úgy látszik, gyertyafény, olajfény mind; oly jelentéktelenül hitvány e néhány emléke fénye s még csak egymáshoz se ér el sugárunk egységes kapcsolatba.

Nem baj, — mormolta.

Az újságostól elkérte asztaláról az újságot, melyet még nem olvasott ki; nem is kérte, mindjárt vitte: utána nézett a rohanó gyerekeknek, — nem baj. A pincér más cigarettát hozott neki, mint aminőt kért s mosolyogva kért bocsánatot, hogy nincs a kívánt fajtából: nem baj. Egy öregasszony az asztalához közeledett, körültepegte, jól megnézte őt, végül letelepedett és esernyőjét a márványhoz veregetve zajosan szölogatta a pincért. Szemüvegén át belemeredt az öregasszony arcába, amely olyan kává-

barna színű volt, mint bő ruhája, majd átment egy másik üres asztalhoz, szemben az ablakkal.

Oldalt tőle sakkot és dominót játszottak a vendégek s ő visszaemlékezett egy kártyajátszmára, melyben megcsalta a társait.

Világos, hogy ugyanebben a kávéházban történt az eset. Sokat vesztett már s ezen az estén még hevesebb vágygal akart nyerni, mint más játéknál, más ügyekben. *Abban* a játékban sok pénzről volt szó; annyiról tudniillik, amennyi már majdnem kitette összes veszteségét, tehát ha megnyeri ezt a játékot, pénztárcáját körülbelül eredeti állapotába vetheti vissza. Világos volt már a játék közepén, hogy bár belement, elveszíti. Ekkor az imént hazavitt ütésének egyik lapja leesett az asztalról az ölébe, majd onnét a földre. Mikor az ölében libegett a kártya, már meglazultak a balkezában tartott lapok s ahogy lehajolt, a kezében tartott, még ki nem játszott, egyik rossz lapját felcserélte a lehullottal, amely jó ütőkártya volt. Világos volt, hogy így felborul a Játék, hogy megnyeri s volt két-három százaléknyi valószínűség, hogy nem veszik észre a csalást. De észrevették. A játékot megnyerte, a nyereséget kifizették s akkor elvonultak szemei előtt mindazok az apróbb lopások, csínyek, csalások, melyeket sohasem habozott elkövetni. Még leszámolták néma csöndben neki az összegeket, amikor szomszédja elővette az óráját és flegmatikusánmondotta, hogy *ma* nem játszhat tovább. Ő szivarra gyújtott és sűrű füstöt fújt maga elé s tudta, hogy most mi lesz. Most elmennek a társai, most ő nem fog velük együtt eltávozni a kávéházból, ez a sápadt szomszédja híres flegmájával elmondja nekik ott

kint a csalást s már nem is látja fontodnak a világos tényt, hogy ezek megszakítanak vele minden összeköttetést, nem látja ezt, mert igen érdekes gondolatok foglalkoztatják.

Most emlékszik, hogy mik voltak ezek a gondolatok. Azt gondolta, hogy a mai ember lelkiismerete a siker. Igaz ugyan, hogy régebben éppen a lelkiismeretnek nevezett valami volt. Az, ami ellenőrizte a sikert, azonban ez a valami részben beleolvadt a sikerért való küzdelem vágyba, részben pedig magjává lett annak a rémes bizalmatlanságnak, mely ezt a mai embert minden embertársával szembeállítja, attól elválasztja és egy soha költőtől ki nem gondolt elhagyatottságú magányban tartja. Hogy elértem-e a célomat, hogy javaimban sértetlenül még mindig tudom-e mozgatni szemeimet, hogy semmit bevétetlenül nem hagytam, épségben másnak át nem adtam-e, ez a revideálás a sikerre, ez a lelkiismeret; az egyedüllét pedig borzalmasan hideg és fojtó. Így fűzte egybe a gondolatokat, variálta őket és megvilágította a boldogság szempontjából s előbbi csalásának társaságbeli következményei elvesztették előtte valóságukat. Úgy döntötte el, hogy mindebben nincs több egyéni elhatározás, mint amennyi a mai kor erkölcsének, problémájának adaléka; azé a koré, következtette, melynek szükségképpen ide kellett jutnia, amikor egy fogalomra forrasztotta az egyéni boldogságot és a munkát.

Az öregasszony, aki az imént megzavarta hargosan, kipirultan felállt. Kávébarna ruhájához csinos, lila gyöngyös főkötőt viselt. Már hosszában verdesett végig esernyőjével az asztalon. Két pohár összeütődött, a víz remegett bennük. Az utcáról

egy fehér cukrászinas nézte csodálkozva a háborgó öregasszonyt. A sakkozók felemelték fejüket egy percre. A pincér lassan közeledett.

— Egy órája zörgök már, mért nem jön!

Kétkoronást tett rész kető kezeivel az asztalra.

Elkések. Sietek.

A fizetőpincér komoly ámulattal nézett az öregasszonyra.

— Már megint sietni tetszik? Hova tetszik sietni...

Az öregasszony bosszúsan szedte össze az aprópénzt és szó nélkül kisietett a kávéházból. Itt-ott nekiment a székeknek. A pincér megcsóválta a fejét és odaszólt egy vendéghez:

— Hogy' hova siethet mindig egy ilyen vén asszony! — Rudolf kinézett az ablakon és megpillantotta az öregasszonyt. Magasra emelte kávébarna ruháját, esernyőjét hóna alá szorította, lila gyöngyös főkötője ingadozva dült egyik oldalról a másikra. Az emberek abbahagyták útjokat és utána fordultak egy szempillantásra; bizonyosan hangosan lihegett siettében. A kávéházból is utána tekintettek. Rudolfnak is önkéntelenül felvillant: minek siet egy ilyen öreg asszony? S ahogy most körülnéz, a sakkozó, komoly urak kivételével majd mindegyik vendég szemében ott látja csillogni ezt a jelentéktelen kis kérdést: minek, hova siethet egy ilyen agg asszony?

*

Kinézett az utcára. Az átellenes járdába ferdén kereszteződött be egy mellékutca: szögletben megtörtött s aztán folytatódott csak egyenes vonalban. Rudolf nézte, nézte egy darabig a szemközti, kis

utcának ezt a megtöretését, majd kicsit lökött fejével abba az irányba, amelyben az utcának ez a szem bántó szöglettörése volt. Mintegy sugallás hatása alatt csinálta a tervet: azt a néhány házat eltolni erre, a másik járda persze megy utána; most kiegyenesedett az utca. De ha a Lónyay-utca így elmozdul, új helyre kerül a Ráday-utca, az Üllői-út, a Baross-utca és az egész Kálvin-tér megfordul. Es egy perc múlva már forogtak Rudolf szemei előtt a terek, helyet cseréltek az utcák, egymás alá bújtak, egymásra simultak és új helyek felé siettek, s Rudolf előtt ködös zürzavar gomolygott, amelyben körutak, utcák és terek, mint apróbb), nagyobb légi vasutak robogtak egymáson egyelőre ösmeretlen állomások felé, mialatt a családok, lakások csüngtek a falakon, mint a gyerekek anyjuk biztos mellén.

*

Emlékszik első orvosi szigorlatára. Négyen ültek fekete ruhában a professzor előtt, mögöttük, a lépcsőzetesen emelkedő padosorokban néhány érdeklődő. Világossággal küzködő terem kísérleti eszközök, reakciós üvegek, szerek . . . Ő volt a negyedik felelő, már a harmadik is megkapta a kérdést s ő még mindég nem figyelt oda. Kényelmesen elnyújtotta a lábait s a tűnődés, mint egy fáradt légy, motoszkált az eszében, hogy ugyan miből is bukott meg Tolsztoj egy-két vizsgáján? A professzor reápillantott s őt tréfásan érintette az ellentét: a tanár azt hiszi róla, hogy feszült figyelemmel kíséri a vizsgamenetét és kétségbeesett, kíváncsisággal várja tételét ... Már felelt fáradt és száraz hangon egy jelen-

féktelen kérdésből s szavai közt ott kóválygott: miből is bukott meg Tolsztoj?

Járt Londonban és Berlinben, volt Elzászban és Lyonban, átutazott Parison és több hetet, töltött Wienben; egyszer forró vágyát elégítette, ki azzal, hogy végighajózott a Dunán és ellátogatott a felejt-hetetleneknek gondolt dunai szigetekre, egyszer napokig szánkázott és skizett a Semmeringen s üdülésül hetekig hajózott, a Földközi-tengeren; látott arabokat, spanyolokat, hollandusokat s megmászott néhány svájci hegységet; Spanyolországban, Santander közelében meglátogatta az Altamira-barlangot a palaeolith-nyomokért; Velence mellett, felkereste Castel-Francót is a Giorgioneórt; látott már sok szépet, hatalmasat, fürdőt! több tenger vizében, sütötte magát több nap hevével, magába szívta már hegyek balzsamát, síkságok sóját, zöld dombok enyhületét, ivott sárga bort, vörös bort, csalogatott, csalt leányt, asszonyt.. . nem emlékszik ezekre, mintha más élte volna ezeket. Soha se is jutnak emlékezetébe.

Emlékszik többször egy kertre, melyet soha se látott. Pirostestű fenyőfák, sudár termetűek, fejükön némi kevés lombdísszel, vannak e mérhetetlen, hatalmas kertben és egy kis fehér ház. A fák közt feketés, lilás színekkel játszik a levegő, a lombok sose láttak napot, a ház sose idegen embert. Ő lakja a kis fehér házat egyedül, számkivetésben s nem tud végére jönni annak a kis könyvnek, melyet ki kell olvasnia.

Emlékszik egy napraforgóra, melyet bizonyára nyár derekán pillanthatott meg, kövér ága meghajlott a dús termés alatt. Emlékszik fecskékre, — kék

fecskefrakk, fehér mellény, piros szegfű a csőrükön — amint Kisasszony napján összegyűltek búcsúzáéra a sürgöny drótokon: virgonc fiúkhoz hasonlította őket. Két szerelmes szöcskére emlékszik; sziklán, egy kert alatt, találta őket összetapadva; hasztalan igyekezett szétpiszkálni őket egy ceruzadarabbal: összetapadtan szökkentek tova a szikláról; akkor rájuk taposott. Emlékszik egy rejtélyre, melyet valaha feladtak neki, emlékszik egy bűnre, melyben mintha részes volna.

*

Ezt a legyet, itt az asztalon, utolérte már az őszi haldoklás. Ni, a két szárnya milyen szegényesen sűrű, a potroha milyen sárga és puffadt és milyen ólmos nehézkességgel vonszolja görbe lábait. Ma-holnap felfordul ez a légy.

Kissé kifáradt az agya, gondolatai gépiesen ismétlődtek. ’

«Ma-holnap felfordul ez a légy. Felfordul a légy. Felfordulsz, gazember. Mire emlékszem még?» — Kérdezte magától.

*

«Hopp, a Cili... öregedő, gesztenyeszemű leány. Olyan porhanyós, sárgásán piros, sűrített édességű lehetett a húsd, mint a friss, kerti kajszinbaracké. Bőröd alatt vékony, finom csatornába sűrűsödött a zsír és szétomló izmaid között oly bájos formát adott gömbölyű arcodnak. Kicsiket tipegteél, a fogad közül ejtegetted ki kedves hangjaidat és édes mosolyokat morzsoltál szét ajkaidon. Okosan, ravaszul hordtad körül az estélyi társaságon gyerekes szemei-

det és mustráltad, hívtad, ó, olykor valósággal rimánkodtál már a frakkos, táncoló férfiaknak e belül elégő szemekkel, hogy vegyék észre benned ezt a ham vadast, ezt az alakatlan, ijesztő tüzet, ne engedjék benned elaludni. Mily okos voltál és őszinte és finom nevelésű a belenyugvásban; éjfél felé hogy' megelégedtél velem, hogy' beérted figyelő szolgálatkészséggel és drága bánattal nevezted «kedves fiúdnak, amikor rövid, múltó táncaid közben legyeződ és zsebkendődöt őriztem. Kedves fiúdnak hívtál, ezt súgtad fülembé, így mutattál be anyádnak, bátyádnak, nem engedted korhelylevest innom, nem engedted legénykedésből együtténekelm aszfaltnótákat, melyeket azonban mégis meghallgattál izgatott nevetéssel, így hívtál hajnalban az utcán magad mellé, amikor a hétfői reggelen mámoros férfiak kísérték qaza és mi józanok voltunk, mint tegnap este, te a reggel kormos, lila színeit bámultad és csudálkoztál, mily furesca, színes és színtelen árnyakat vet a gomolygó füst az égre, a házak fölé, nem is terád emlékezem, terád egyáltalán nem sí emlékszem: mindez szó csak, üres beszéd, kevesebb értékű még annál a bámulatodnál is, mely, mint mondtad, azon a hétfői reggelen indított téged sóhajokra a színes felhőkön, melyeket hiszen te nem is láttál, csak oda képzeltél a homályos égre, oly álmos és fáradt voltál, Cili. Nem terád emlékezem, hanem arra, hogy mint hagytalak el egy széken, egy sarokban, egy hétre rá, a reconnaissance délelőttjén. A te szemed megint csillogott, meleg, fehér fogaid közt édesen bugyogtak széf a te halk szavaid, az ajkad halvány piros volt és ajánlkozó, minden redőjében ezer drága, sze-

mosollyal, körötte néhány bőbeszédű férfi sűrűforgott s te magadhoz hívtál, szívesen beszélgettünk, átmelegedett talán köztünk a levegő, akkor tisztán láttam barna szemedet, finom metszésű orrodát két feszülő cimpájával, meg-megrebbenő melleidet, fel-felduzzadó ajkadat, amint kipirul olykor a vértől és fogaid alá kínálkozik, hogy beléjük szorítsd őket, ezeket a szép, meleg csontokat, ó, jó volt; közönyös, nekem igazán semmit se jelentő barátom félrehívott engem csendes bocsánatkéréssel, akkor, egy percre: ő el akar már menni ebből az unalmas társaságból, a menyasszonya ebéddel várja, de nem szeretne feltűnéssel, egyedül távozni, jöjjenek el velem. Ezalatt, míg te reám vártál a piros bársonypuffon, újonnan jöttek, férfiak, lányok, asszonyok vettek körül, kedves Cili, én messziről köszöntöttem s otthagytalak, Cili. Nagy, bámuló szemeket meresztettél. Ezek a szemek elkísértek az ajtóig, láttam. Nagyok voltak a szemek, kidülledtek, nagyon kemények lehettek akkor, ki-villant a fehérjük. Jó volt.

Ezekre a jó szemekre emlékszem.»

*

Az utcán gyászruhás, karcsú fiatalasszony sétált el. Vékony csipkeernyőt visz kezében, fejét kissé leejti.

Már eltűnt alakja a kávéház ablakából, Rudolf gondolatai utána kúsztak.

«Miért néztél rám azokkal a panaszos sötétségekkel, melyek a szemeidben égnek? Miért, hogy reám néztél ennyi ember közül; miért vagy oly szomorú?

Miért okolsz engem szomorúságoddal? Nem én vettem el kedvesedet . . .

Dobd le magadról azt a feketeséget, minek az! Minek ezen a finom veretű érzékiségen ez az ijesztő' gyász! Felejtsd el kedvesedet, akit gyászolsz, gondoldj reá annyit, amennyit éltében gondoltál reá s nem fog fájni a veszte. Gondoldj reá úgy, mintha élne s emléke kevésbbé lesz fájó. Oly sokra tartod magad, az élet et és a magad éltét, hogy ily bő panaszokkal töltöd meg napjaid ... Ne kapaszkodj belém, eridj tőlem. Nekem teszel te szemrehányást, miért panaszkodol te nekem? Mi jogon mondod, hogy én vettem el kedvesedet? Nem röstelsz hazudni, hogy engem vádolsz? Mit akarsz tőlem?

Azt mondja, hogy ön öltem meg a kedvesét.

Bolond. Én be fogom neki bizonyítani, hogy nem öltem meg a kedvesét. '

Ha kell, hát Cilivel fogom bizonyítani: ő azt fogja mondani: kedves fiú, te nálam voltál abban az időben. Ugye, megteszed, ugye, ezt fogod mondani a törvénytörőn, édes, öreg Cili?»

*

Megrezzent, körülnézett s felhajtott egy pohár vizet. Hogy meneküljön a gyászruhás ifjú hölgytől, gyorsan bekapcsolta ezt az esetet egy más' kérdésbe. Kissé lihegett.

Hogy van az, hogy mindössze ennyi az élete emléke? íme, akárhogy feszíti meg emlékezetét, több emléket, mely élő érzéssel volna átfuttatva, nem tud kibányászni múltjából. Pedig élt, sok mindenen átment és tudja, hogy az élet értelmetlen összességét az az ezernyi realitás teszi ki, amelyekre tehát nem

mondhatja, hogy emlékezik. Sejti, hisz ez másképp nem is lehet, hogy minden, aminek egyéni élete, sorsa, érdeklő van s minek nincs, ha *van?* — — ezek a realitások, az emberi életnek ezek az atomjai, melyek, mint a természettudósok atomjai az egész mindenséget, ezek egy egész lelket külön-külön, önmagukban is betöltötték, sűrű rajban, hangos zenével röptek felé oly állhatatosan körülvették, nem tágítottak mellőle. Hol vannak akkor?

Hátrahajolt a széken s megfogózott az asztalban.

Így, akkor, nem vett tudomást mindezekről. Így hát voltaképpen szakadék van közte és a dolgok között. Olyképpen az ő gondolkodása nem táplálkozik! soha se a realitásokból, hanem attól különvált! indult ott, élt, halad és megy kisejthetetlen irányban. így van ez? Élete lényeinek nem volna jelentősége számára, a gondolkodására, irányára, semmire? Elvonult volna megközelít kötetlenül, építve képzetét magos, bábeli halomba s nem törődött volna, mint, felel rájuk az élet?

Megrándította a vállát: hát nem törődött vele .. . Elmosolyodott. Csinos kép jutott eszébe s nem átalított a végignézni. Gondolkodó lényé napja körül, mosolyogta, mint apró, esti bogarak, sűrűn röpdöstek a realitások; a nap rájuk se hunyorított; s a s bogarak behullottak a tűzbe.

*

Összekocogtatott két vizespoharat, a lizetőpincért hívta. Áz az előbbi légy nem hagyta már jóideje nyugton. Utálatosnak találta ezt a legyet. Utálatosan puffadt potroha volt, nyomorúságosan szürke szárnya, girhes lábai. Nem tudta elűzni magától ezt a le-

gyet; a légy már alig tudott röpülni. Ott vánszergott előtte az asztalon és kövér árnyékot vetett a márványon, a saját oldalára. Felkapaszkodott az ujjaira, a kezére, ott sétált szemtelenül a karján., végig a ruháján, nem lehetett bírni vele. Hirtelen, csodálatosan merész röpülésbe kezdett és züm-mögő dalolással felrándult az arcára. Nem tudta elúzni ezt a legyet.

Dupla borraivalót adott a pincérnek Rudolf, imént támadt jókedvében.

Hiszen, ha arról van szó . . . Ha akarja, végig tud menni esztendőin is, ha nem is pontosan, nem is a való sorrendben s a részleteket felcserélve, körülbelül el tudná mondani azokat a számára holt dolgokat, melyekkel találkozott, melyekhez némi köze akadt. Fel tudná sorolni a tanárait s tudna róluk leírást adni, az összes eddigi lakhelyeit is sikerülne talán felsorolni, talán a bizonyítványai hozzávetőleges eredményeit is és egyéb efféle dolgokat, melyeknek még más sem tulajdonít jelentőséget. Körülbelül fel tudná említeni mindazoknak a neveit is, akikkel eddig ösmeretségbe került, azonban, úgy rémlik, közelebbi vonatkozásba senkivel se keveredett. Mintha senki se lett volna rá hatással, egy szójárással, egy mozdulattal se s ő vájjon volt-e valakinek a sorsára csak távoli behatással is?

Nem mondhatná . . . Azaz, hogy ez mégis eszébe jutott! A nővére élete, úgy látszik, az ő kezében volt. Igaz? Nem tud rá felelni. Azt nem vetheti ellene, hogy úgy se leheteti rajta segíteni; egy mód volt rá s nem szabad azt felelnie, hogy ez semmiesetre se vezetett volna az óhajtott, a tőle is kívánt eredményhez. Azt valóban nem

vetheti ellene, hisz azt az operációs beavatkozást orvosilag is reményteljesnek keli tanulmányai alapján tekintenie.

Menekülni akart e kérdéssel való pillanatnyi foglalkozás elől is. Tehát ez valóban ösmeretség, ezt nem lehet tagadni, még pedig súlyos kimenetelű ösmeretség. És, valóban, ehhez a meghalt, kis emberhez, hogy megsokasodnak egyszerre ezek az ismeretségek szorosan hozzátapad, ejnye, még más kettő is. Mit lehet tenni: az egyik sohase született meg, szegény, a legjobb jólétbe fullasztották bele, ez egy elvetélt gyerek; a másik, ennek az anyja, egy leány a «fehér faluból». . ., ezekhez tehát köze volt, ezeknek a sorsára befolyással is volt, döntő befolyással!

Mit lehet tenni... A legyet kergette arcáról s egy percre, akarata ellenére, mozogtak az ajkai, szórozottan, gépiesen: «döntő befolyás, döntő ... befolyás . . . mit jelenthet két ilyen buta szó! ezek csak szavak, szavak, értelmetlenségek: befolyás, befolyás . . . eldöntő!» Mi ez? Ej, semmit se jelentenek.

Először történt meg, ily sok időre, először, hogy «gondolkodó lény» kizökkent egy percre a gondolkodás tiszta sugarából, ahová kezdettől fogva átélte magát. S ekkor, erre az egyetlen percre, úgy érezte, hogy halálosan elhagyatott.

Végre sikerült megkerítenie a legyet. A homlokán fogta el az utálatos dögöt, úgy gyűlölte. A balkeze két ujja közé vette, a mutató— és nagyujja közé; lassan kitépte a szárnyait s az asztalra helyezte. A haldokló légy zavarodott sietésbe kezdett. Menekült az asztal széle felé. Ekkor felemelt Rudolf egy

teli vizespoharat és nehéz mozdulattal a légyre nyomta. Azután megforgatta a szétomló állaton egynéhányszor és rajta hagyta.

XI.

— Egy kissé el van törülve a tábládon az a «doktor» felírás, hallod, nézd csak meg. Alig lehet látni. Miért nem javítottad ki? Ne sajnálj egy-két forintot érte.

Az apja ült, Hermann László végrehajtó, gombolatlan, szürke őszikabátban, az asztala előtt s az arca büszkeséget és elfogódottságot árult el. Az ajtóhoz ment, kinyitotta. Fel volt háborodva.

— Ez egy «d»? Ez egy «r»? Egy új orvos táblájának kiabálni kell. Hadd lássa mindenki. Ez a tábla nem tetszik nekem. Én csináltatok neked ide újat. Hadd szúrom ki vele a világ szemét. Hadd pukkadjon meg mindenki., aki irigyel engem érte. Most már dögöljön meg mindenki tőlem. Mára találkozók a Rollerral, azzal a pohossal, mondja, gratulálom magát, gratulálom magát. En teszem magam, tudod, mint aki nem tud semmiről. Hát a fiához, mondja, hallottam, már kész doktor és kint van a kórházban, szép dolog, nekem legyen mondva. És képzeld, ez a puhos dög, azt mondja: no, Hermann bácsi, tudja, én soha se hittem volna, hogy maga még ennyire viszi. Hát a szemembe mond ilyet, ha még a hátam mögött mondta volna! Hadd pukkanjanak szét az irigységtől, kiszúrom mindenkinek a szemét.

Rudolf elejtette véletlenül a kérdést:

— Nagyon örül, öreg?

Az öreg Heumannt zavarba hozta ez a kérdés. Elpirult. Nagyon letört már az utolsó évek alatt. Arca gyerekesen kicsiny lett és csöpp piros foltok szégyenkeztek rajta. Ritkás haja őszre vált s közülük kipiroslott a koponya vastag bőre. Reszketett. Gyakran vakarta meg az orrát, olykor, ha hirtelen mozdulatot tett, melléje nyúlt. Nem engedelmeskedtek már tökéletesen a kezei.

Megvakarta az orra hegyét, az ajkait ilyenkor szétejtette. Kitért a szórakozott kérdés elől.

Az a pohos Rotter... Nem hiába vörös. Igaz az, amit a vörös emberekről mondanak. Ez is vörös.

Rudolf igyekezett másfelé terelni ezt a beszélgetést.

— Szóljon anyónak, ha nem felejtí el, küldjön ki nekem egy nagykendőt takarónak. Hideg már ez a szoba. Azt a szürke bolyhosat küldje ki nekem. Szegény, mindig őrizte, sohase használta, mindig mondta, ne koptassuk, ki tudja, mikor lesz rá szükség.

Jó, majd kiküldöm. De hát hogy' lehet az, 'hogy te itt fázol? Mindig úgy gondoltam, hogy az ilyen helyen mindig jó meleg van. Valahonnét a központból fűtenek, nem?

Igaz, az alorvosok szobájában már úgy van. De az ilyen magamfajta cselédkönyves örül, ha kap egy efféle félreeső szobát .. . apám. Ez a szoba még nincs hozzászerve.

— Ne mondd! . . . — Kissé meghökkent az öreg; másképp képzelte «doktor fia» jólétét. «Mein Sohn ist Doktor», csengett a fülébe s ezekre az értelmetlen hírekre az első meglepődés után elzárta a fülét. — No, majd megsegít az Isten ahhoz is.

Aztán mondja meg, hogy

— Jó, megmondom, — sietett közbevágni a megzavart ember.

— Csináljon nekem abból az Ő jó tejes kalácsából. Abból a kicsi fonottból.

Hermann éles hangon kockáztatott meg végre egy ellenvetést.

Hát mi az? Nincs neked itt mit enned, innod? Az ember azt hiszi, hogy tejbe-vajba fürödsz, hát ezért tanultál huszonöt évig, ezért kínlódtál, verted a fejedet?

Rudolf csöndes hangja kitért a kiélezés elől.

No, enni, az éppen van. Meg inni is. Ha nem is fürdünk bennük, azért jó és kielégítő'. Csak éppen hogy . . . hát vacsora után hamar meg szoktam éhezni. Mert későn fekszem le. — Hogy véget veszen már e céltalan beszélgetésnek, hajlandónak érezte magát a hazugságra. Aztán nem akarom, nem akarok senkit se felkelteni. Ilyenkor jó lesz az anyó fonott kalácsa.

— No, azért!. . . Mán azt hittem, éhezel.

— Dehogyan éhezem én . . . apám! — Itt felcsillant a szeme, előrehajolt a széken s élvezte, mint lendül a hazugságok felé, mint röpítik e kellemes hazugságok s hogy mily könnyen bódul beléjük az ember maga is: a tények és hazugságok határa lágyan felolvad s oly fáradságos volna kutatni utána. Annyi itt a koszt, az ital, amennyi csak kell. Tudja, azok a jó borok, azok ti jó fehér asztali borok! Aztán pezsgő is került már egy-kétszer, de fáin volt! - Csettintett a nyelvével. Az öreg arcán is összebújtak azok a játékos, öreges, piros foltok a bőre alatt és melegedtek a hazugságoknál. öreg Hermann

is csettintett, ő is előre hajolt, megvakarta az orrát és nem mert a fiára nézni.

— No látod. Mindjárt mondtam én! Tudtam én, hogy van itt minden bőviben. Uram Isten egy kór-ház ... nagy dolog a' mán!

— Bizony. Legközelebb majd, ha lehet, félre teszek egy-két üveg bort magának. Majd otthon megiszogatja, ügyi?

— Vacsoránál, bizony. Na látod. Hát a pénzzel hogy' vagy? Van az is elég, ügyi?

— No, igen. Már amennyi tudniillik a borra-való-ból jutna, mert fizetés, az még nincs, ügyi? Gyorsan átverte magát akadozásain. A borra-való pedig, az pedig, hát még sincs olyan bőven, mint gondolná az ember, mert ahhoz hajlongás kell, meg «kézitcsókolom», meg ide futni, oda futni, a földre bukni, már amint ez lenni szokott.

— Tudtam, tudtam, ,B udi, hogy te az én természetemet örökölted. En se születtem az alázatos-tágra. én se tudtam sohse kéregetni, alamizsnázni. így van ez! Na látod!

Nyájasan nevető arcában pislogni kezdtek a szemek. A hazugságok, azok még pompásan röpültek volna, de valami az eszébe jutott. Zavart lett, ismét erősen reszketett a keze, amint az orráról lecsúszott konyult bajszára.

— Hát mikor jössz haza?

— E héten bajosan, de a jövő hét elején egész biztosan.

Az öreg felállt. Felrántotta kabátját a nyakára és kezeit a zsebébe mélyesztette. Szipákolt az orrán. Köhögött. — Anyádnak még mindig fáj a lába. Gyere el, nézd meg egyszer, nem akar más orvost hívni,

csak benned bízik. Alig tud járni. Gondolj rá. De azért a fonott kalácsról fogok szólni és biztosítlak meg fogja sütni neked. Majd elhozzuk . . . Izé, . . . még valamit akarok én neked mondani. Én nem is akartam evvel kijönni hozzád, csak a te anyád, az, tudod, milyen ...

— Milyen?

— Hát tudom is én! Mindjárt oda van, a tehén! Hát fáj neki a lába, ő is megöregedett, oszt' addig nyögött, míg én jöttem ki vele. Izé . . .

— Mit hozott . . . apám?

— Mit? Gondolhatod. Most, hogy te kész vagy, rám másznak a bitangok. Azt is irigylik, hogy . . . no, jobb, ha nem beszélek. Két váltót akarnak kifizettetni velem. Honnan vegyem? — Lihegett. Begombolta a kabátját, a kalapja után nézett, közben kivette belső zsebéből az ügyvédi felszólítást és az asztalra dobta. — Nesze. Az anyád akart jönni, de nem tud, a lába miatt. Te majd elintézed, azt hiszi. Egyezz ki velük, vagy ne fizess semmit. Nekem mindegy. Mégis jobb, ha kiegyezel. Nagyon régi váltók.

Rudolf szeretettel mosolygott az iratokra. — Majd elintézem őket .. .

Az öreg már ment is. — Hát csak ezt akartam mondani, ne dolgozz annyit most már, most pihenhetsz egy kicsit. Élni, az a legjobb. És pukkanjon szét mindenki, aki irigyli. Pukkanjon szét. — Már a küszöbön volt. És mit is akartam még neked mondani. Igen, majd én csináltatok neked egy szép táblát, szép nagy betűkkel.

— Talán ...

— Mit! Hadd lássa mindenki és szúrja ki az ellen-

ségem szemét. Ez az én örömem. Majd én csinál-
tatok, van nekem egy jó festőismerősöm a Rotten-
biller-utcában, ez majd megcsinálja. Szervusz. Hát
a jövő héten hazajösz.

— Haza . . .

Rudolf betette az ajtót, és kitarta az ablakokat. Kiszellőztette a szobát. Aranyos, őszi esteledés volt. Elnézte az aranyló gyerekelhőket, játékokat, rózsaszínű nevetésüket, a kék ég mély ölet, amely mind e hűtlen gyerekeket magához öleli. A levegő langyos volt és hizelkedőn libegte körül az embert, — igen, mondta magának Rudolf, ha el is felejttem mind ezt a kábulatot, mit a levegő széthint, e felhőket, ezt a hazugságot az égről, mióta eszemet bírom, szinte minden percemben megnéztem a felhőket, az eget, a levegőt. Apjával mintegy félálomban beszélgetett, alig egy emlék volt, aki valósággal öbelőle szállt ki és ült oda a székre; már egész nap, ma, szokatlan zavar vett erőt rajta. Egy bizonyos: az eget igyekezett minden percében megtekinteni; az életét igyekezett mindig ahhoz a gondolatához alakítani, amely kozmikus tényekből fakadt; ha csak, s ez a bökkenő, az egész élete nem ez az ide-oda villogó gondolat ... De ha az, ha, amit csudálatos erővel áhít, az élete az a, vagy egy beszélő és mozgó gondolat, ami mindegy is, honnét ez a zavar, ez a fásult, ideges kapkodás, amely néha meglepte. «Legyetek jók!» olvassa az egyik könyv fedeléről. Legyünk jók .. . ugyan ki fog ennek az apostoli kijelentésnek engedelmeskedni! Ugyan kinek merném én, fűzte tovább, jóhiszeműen a lelkére beszélni ezt a nemes ígét? Ki szüntethetné meg ennek az ígének terjesztésével egyszerre vagy kis

időkülönbözettel, azt a mély és kiirthatatlannak tetsző emberi okosságot, amely érdekei számára kihasználja a jót s egyben gyöngét és mün védekezőt? Ki merné magára venni a felelősséget, hogy, ami ismét leheted lennek tetszik: a teljes siker reményében is, t(-ijessze tíz ember, 'terjessze tízezer ember között a jóságot és vele a védtelenséget, azzal a valószínű kilátással, hogy húsz ember vagy húsz-ezer embernek rövid időre buján termő érdekerületet teremtsen. De ha kiküszöböli cselekedetei irányítói közül a jóságot, — s a kikapcsolás nála vagy tökéletesen történik, vagy meg se indul melyik cél felé szökik fel élete? Kiölte fekszik egy testes köiét, mely a közepe táján a «maga-legyőzésről» ad néhány oldalt s az ember mozgatójául nem az élei akaratot, hanem a hatalomra való törekvést nevezi meg. Túl hiúnak, feltűnően üresnek, annyira rövidlátónak tartja ez b a törekvést, hogy a szó-játékot is megtűri a fölötte való gondolkozásnál: céltalan e cél. De ha ezt a «legújabb» erkölcsöt is elveti, mi marad, hova jut? Elszegényedik? Elpillant a vegetatív élei felé, mely kövér örömmel l anyáz mindenfelé s látszólag gondtalan és gondolái tálán; «élni jó», mondta az imént apja s mintha mégis neki volna igaza; neki, aki minden lehetséges árat megfizet. hogy fájdalom ne érje, hogy örüljön a körmének, ha nő és a piszkos végéből lemetszhet egy darabot; hogy örülhessen hiúságának és fia «dr.» betűinek: hogy elfeledhesse a múltat és ne törődhesen a jövővel, hogy végtelen buborékot fűjjon szót lan nyugalmában a jelen perce köré, melyben eszik, hogy hájat növezzsen bőre alá, melyben hosszú sétákat jár, hogy ezt a hájat eltüntesse,

melyben fél liter savanykás bort iszik régi kocsmájában, hogy megmámorosodjék; melyben lefekszik, hogy mámorát kiheverje . . . Örvendj annak, hogy füled van, hogy fogad van, szád és beleid és okos agyad mind e jó átlátására?

És mégis: mindezeket a gondolatokat, melyeket e számtalan könyvből kiolvasott és nem fogadott el, átélte. Boldogan látta megvalósulásban az egyiket, a jóság gondolatát s élvezte tiszta örömmel a figyelmet, a jóhiszeműséget, a szívességet, a segítséget, a résztvevőst, a zavartalanságot, mely minden emberi zugban mosolygott; átélte ugyanekkor a hatalom akaratának vívódásait és az erőt, az emberfeletti erőcsudálatos duzzadtságában, hatalmas teltségében eszmélt emberekre, akik letiprott emberi javakból gazdagodnak; látott ugyanegy napon napos tájakat, hol a zöld fagallyon himbálózik az ember, aki megfelejtkezve jóról-rosszról, örömről-fájdalomról, simogatja jóltáplált, pirosas húsát. A kétkedések napjai voltak ezek, rövid, múló átmenet egységes, tiszta életében.

Innét volt mai zavaros fásultsága. Mindent átélt, ami gondolat és semmit se valósított meg, — vagy pedig éppen itt volt a zavar: mert — ez volt örökös tépelődése — nem tette-e meg már azt, amit végig gondolt?

Mindenesetre: egy kissé jót fog tenni a friss levegő. Felöltötte kabátját és lement az utcára. Eleinte fázott, majd hozzámelegedett a levegőhöz. Por volt az utcán, friss lámpafény, siető emberek és zaj s mindez kellemes és váltakozó színekbe meg hangokba verődött össze, ritmikusan változva a kisebb utcák csöndjével.

Egy könyvesboltban Brenner tanárral találkozott. A tanár erősen meglepődött a váratlan találkozáson s régi, a gimnáziumban oly sokat gúnyolt esetlenségével közeledett Rudolffhoz.

— Maga is? s nem tudott többet mondani. Rudolf jókedvűen mosolygott: — En is . . .

S senki sem értett az egészből semmit, a tanár se, Rudolf se, de mintha mégis mindent elmondtak volna és bizalmasan távoztak el a boltból. A tanár kijelentette, hogy igen szerencsésnek találja ezt a mai véletlen találkozásukat, bár komoly szemrehányásokat tudna tenni Rudolffnak hosszas elmaradásaért. Egy igen előkelő hölgy, mondta el, járt fenn nálunk s hozzá, mint egyetlen ösmerős paedagógushoz fordult, ajánljon kis na számára egy nevelőt. Ő — piros arca vontatottan nevetett a körút villanyfényében — meglehetősen zavarba jutott, de megígérte, hogy majd szét fog nézni tanítványai között: Rudolf elfogadhatná ezt az állást. Pompás tiszteletdíjjal jár, magyarázta a tanár, kitűnő összeköttetésekhez juthat az előkelő özvegy révén, amire mindig szüksége lehet s neki is szíveséget tesz, ha elfogadja, mert biztosan tudja, hogy Rudolf tökéletesen meg fog felelni a kényes feladatnak.

Rudolf gyorsan beleegyezését adta s azontúl bizalmas szeretettel sétáltak a zajos utcákon. Egy félóra múlva arra a könyvre terelődött a szó, melyet a tanár az imént vásárolt s csakhamar kitűnt, hogy Brenner tanár véleménye a felvetett kérdéstről homlokegyenest ellenkezik a Rudolfféval. Rudolf csakhamar ingerült lett, azzal az ürüggyel, hogy zsebkendőjét keresi, karját elvonta a tanárétól s nem-

sokára kimért udvariassággal elbúcsúzva azt mondta, hogy orvosi teendői pontos időre a kórházba szállítják. Hazament. Ingerült volt az ellenmondás miatt, melyre ily váratlanul bukkant, egész testét hideg reszketős futkosta át, vállalai idegesen rángatóztak. A gondolkodása mintegy holtpontra, jutott s néhány óráig nem tudott egy valamirevaló fogalmat végiggondolni. Hús szobájában levetette magát az ágyra s azon öltözötten izgatott álomba fojtotta kellemetlen hangulatát.

XII.

E több évre tervezett nevelés alatt Rudolf olyan embert akart a rábízott fiúcskából kihozni, akitől minden fájdalom távol áll. Az első napokban, amikor Rudolf ezt a tervét megfogalmazta, gyakran rajtakapta magát, amint ezt mondja:

— Ember, aki nem szenved . . . nagy dolog az, istenem! S többször megállt a tükör előtt és megsimogatta sárgul! arcát, fekete haját, némi csendes büszkeséggel: ő is egy, aki nem szenvedett. Nem volt nehéz megtalálnia ennek a különös esetnek az okát, ű, egyszerűen, még nem mozgott az emberi életnek abban a kiterjedésében, mely a legtöbb ember számára az egyedül nyitott tér. Voltaképpen — állapította meg — nem tett még eddig semmit se; nem produkált semmit se: igaz, hogy nem is akart. Az orvosi pálya, melynek átlagol tanulmányait elvégezte: ez volna valami; — de nem tud róla, bármily csodálatosan hangzik önmagának is. A pályájával sokszor ijedten, olykor meglepődéssel, néha csodálkozással találkozik

szembe; ami érdekeset nyújthatott ez a tudomány neki, azt már régen kihámozta magának belőle; többször volt az az érzése, hogy mintegy úri szíveségből a hátára vett egy terhet, hogy a kezei szabadon maradhassanak. Sűrűn igyekezett ízekre szedni magát s ugyanakkor azt is megállapította magáról, hogy e tekintetben, de talán egészében is, gyöngé ember: nem tudna ettől a tehertől megválni. Ha fásultan is, ha kedvetlensége miatt kilátástalanul is, végezné mindvégig munkáját, ha az napról-napra erősebben is hasonlít a malomtaposáshoz: elvégre szüksége van az embernek ebben a végtelen «szakokra» osztott társadalomban egy ilyen «felírást karóra», ahová megkötheti magát vagy egy ilyen «öntudatlan súlyra» a hátán, amely nem engedi felszökkenni a levegőbe, — a végtelenségbe, a semmibe? Mindegy, — állapodott meg — hogy mi az értéke annak a dimenzióknak, ahol eddig mozgott, azaz, érzése után, inkább elnyúlt, pihent és határtalanra növekedett végeláthatatlan síma tükrökön. Sebesebb mozgásnak tartja ugyan ezt a gondolatát minden más mozgásnál, de mégis rendületlen pihenésnek tetszik, annyira eggyé válik egyénisége e mozgással és a mozgás tartalmával és környezetével: éppen ebben van feloldó hatása s a gondolati életnek az a felmérhetetlen értékű eredménye, hogy kiemeli abból a térből, melynek határoló falait a fájdalmak alkotják. Ebből a kis szobából akarja a rábízott fiúcskát kiszabadítani s ez a gyakorlati tevékenység lesz számára is az első lépés a szokott emberi mozgások formáiban.

Programmjával hamar elkészült.

Bizonyos, — gondolta el, — hogy a mai ember-

nek legtöbb fájdalmat az egyénisége, annak a minden okotól fontoskodva hangsúlyozott eltérő tulajdonsága, olykor szeszélyeskedése és a gondolat általános lényegétől világosan szembetűnő távollátása okoz. Világos az is, hogy nem magyarázhatja meg annak a piros, szőke fiúcskának, hogy hiszen neki nincs is egyénisége — egy gondolati értelemben vett — s így szanaszét röppenő sugarak után futkos. Addig is azonban, míg ezt a felvilágosítását döntő hatással megadhatja, a kozmikus viszonyok oktatásával, egyelőre megsejt etésével fogja letompítani a fiúcska egyéniségének vak tudatát. Összedörzsölte kezeit a terv izgalmában s nem tudott egy helyben maradni: csillagászatannal fogja kezdeni az írás, olvasás lassú tanítása mellett s amíg meseszerű hangon képzelgeti el a gyerekekkel: nézd a teknősbékát, mint cammog az expresszvonat után; a föld meg oly repüléssel kering az űrben, hogyha egy időben indítanánk el vele egy expresszvonatot, a vonat épp úgy kullog a föld után, mint a béka az expressz után — ha kell, betanítja neki, amikor már lesz sejtelve a távolságokról: a föld a naptól száznegyvenki lene millió kilométer távolságban lebegi körül a napot, kilencszázharminc millió kilométer utat tesz meg körülbelül egy esztendő alatt, másodpercenként huszonkilenc kilométert kell haladnia, hogy ezt az utat beröpülhesse... és így tovább fogja ezt folytatni. Mindazt, ami a kozmológiára tartozik, előbb képzeletével, majd gondolatával dolgozva, elő fogja adni; nem fog megfejeltkezni a szükséges geológiai, ontológiai kapcsolatokról, semmiről. Persze, eleinte csak mint sejtelmet fogja borítani mindezt a fiúra s óvatos léptekben vezeti a dolgok gondolata felé.

Fog később majd beszélni a karakterológiáról, erről a fejlődő tudományról. Ó, később! mily gyönyörúsége lesz újra bejárnia e me»és mezőket! Később: megindulnak majd a matematika felé, e kristályosan zárt és tiszta tudomány felé, s eleinte figyelmes gondoskodással fogja elkerülnie nagyszerű gondolatok alkalmazásait, a kapcsolatokat a valósággal, a fizikai és kémiai összefüggéseket. Ezeket csak utoljára, legutoljára, mint egy összefoglalást, kuriózumképpen. A szükséges nyelvismeretek lassú elsajátítása közben átérnek az ősemberiség történetére, a kultúrák történetére s itt alaposan tanulmányozzák e tárgyat a szükséges geográfiai, etnográfiai segédtudományokkal együtt, de már sokkal hézagosabban az újkori történelem részénél, mely még nem tudott átvergődni az adatok nyomasztó sokaságán. Itt térnek át az ember és más élőlények származásánára, melynek magyarázása az ontológiánál a kellő háttérrel már megkapta és . . . ennyi azonban egyelőre elég a gyakorlati részből. Ezek kellő feldolgozása után elő lehet venni egy-két filozófust, akiket részletesebben is lehet olvasgatni a filozófia történetének áttekintésénél s ugyanakkor ki lehet majd térni az előbbi részek valósági alkalmazásaira, a kémiára, fizikára s ha az idő nem lesz szükében, szert lehet tenni némi élettani és anatómiai ismeretekre is. Mily gyönyörúség lesz a származástannal kapcsolatosan rámutatni a folytonos változásra, melynek alá van vetve s meggyőzni őt arról, hogy ez egyik szilárd^alapelve legyen a közvetlenül látható egyénisége kevésre becsülésénél; mily gyönyörúség lesz megragadni az alkalmat — dehogy! élvezni már az ő irányában a továbbgondolást, a rájövést:

már ugyanezen az alapon is kevésre becsülni azt a «máaik» egyéniséget, a lelkit; hisz néha merően különböznek ezek egymástól; mily gyönyörűség lesz rámutatni a bölcselők tökéletesen logikus és egyre visszatérő ellentmondásaira, a ki nem egyezés feltétlen fényére, talán szükségességére is. Feltétlen tény és talán szükséges is: a rendszerek tökéletlenek és mulandók s mindegy, hogy ellentmondanak egymásnak; a végtelen térben megszámlálhatatlan sík fektethető s minden sík a végtelenbe ér; így minden gondolat, ha mindegyik más irányban is, — világosan látja elvezet a végtelenbe. Mily nagyszerű kéj lesz, megéreztetni vele élete kicsiségét, az értékek jelentéktelenségét, ezer hazugságot, kevéske igazságot s e lesújtott törpeségében — — ó, de talán már akkor maga is ki fogja hozni a végső eredményt,.. — meggyőzni egy végtelen birodalom létezéséről, a gondolatról, mely egy, mert végtelen és kezdet és cél nélkül való s hogy Ő maga is végtelen s megsemmisíthetlen, mert — de hisz, istenem, itt magyarázni se kell, a kérdés elragad! — részese a gondolatnak s a határtalannak egy része is végtelen.

Felállt s kinyitotta az ajtót meg a szoba egyetlen ablakát. A léghuzatba állt, úgy hűtötte magát gondolatai hevében.

A művészet, a szépirodalom, az jóidőre kiszorul ebből a programból. Mindez, jórészt a róluk való felfogás vagy egyéb okok következtében, tisztán hangulat dolga s így irracionális nagyobb mennyiségében: legalább is az eddig termelt munka legtöbbje ilyen. Mindez későbbi kornak való, ez a kaleidoszkóp. Egy későbbi, kimunkált Jókorában nyugodt szemszögletből nézegetheti meg e dolgokat

s csendes szeretettel illeszthet egy-egyét, mint valami ékes zsuzsut, gondolatai közé, megvilágításul. Meggyőződése volt, hogy a nem termelő embert a művészet és szépirodalomnak korai és benső művelése szétszórja, hangulataiban áradozóvá teszi és tudatalatti, apró ösztöneit, melyek gondolatait hol félrolokik, hol aláragják, hol megtaszítják, megnöveli.

S mindennek semmi akadályja . . . Pénz nem okoz gondot, az, úgy látszik, bőven van. A fiú, egzisztenciális kérdésektől zavartalanul, napjai egy részét Szabadon fordíthatja kiművelésére s ő egy embert alakíthat ki a nyers anyagból saját jótetszése szerint; valósággal újratereinti őt. Mi akadály lehet terve keresztülvitelének? Úgy látszik, semmi. Az akadály annyi, mint a nyers anyag elléntállása. Ő azonban szenvedéllyel fogja gyúrni, idomítani s nemes, nagy munkának tartja ezt a foglalkozását. Olyan ez neki, mint a szobrász első műve, mellyel tehetsége kérdését veti fel és akarja eldönteni. A tehetségtelen szobrász fájdalommal lenne az övé, ha a kő nem szólal meg a sikeres mű szépségével? Ilyen lenne a fájdalom, érzi.

Végigsimítja a mellét: oly puha ő belül; csapásnak érezné, ha nem vihetné végig tervét. De hát mi akadály is volna ...

Háttal állt az ablaknak, gyenge szél fújta befelé a kabátja szárnyát.

— János a neve, — beszélt hangosan — piros és szőke. Mintha minden embernek János volna a neve. Az egész olyan mindennapi. János és piros és szőke.

Hangosan nevetett, kezeit felnyújtotta és a magasban össze kulcsolta. Egy kevésbé érezte, hogy

ebben a piros és szőke Jánosban az embert próbálja megalakítani . . . Egy ember, aki nem szenved többé; nem éli át a szeszély, a képzelődés kínjait, az elemi pusztítás, a háború csapását, a lesújtó betegséget nem szenved, a szeretettek halála nem fáj, nem szenved mindazt, ami sors, vékáién, tehetetlenség néven fekete torokkal kiabál az ember után, hogy sehová se menekülhetni tőle, vastag fal mögé vagy napos táj és szerető száj felé ... az örömk, a színes üres képzelődések megfogynak, az élet egy kissé megszükül s mindezek helyébe lép a rendületlen nyugalom, mely tiszta szemmel néz a gyors vég felé.

Szaporán mondta el e szavakat, a tükörben nézte magát s a szeme csillogott.

Es nem vette már észre, hogy ez a csillogás is abból az örömből pislant ki, amelyet Jánoskából ki akart irtani.

XIII.

A közös kórházi ebédlőben ültek. Az orvosok már szivarra gyújtottak, felálltak és fáradt arccal, dolgaik után néztek. Rudolf szomszédja eltűnődve hajtotta össze asztalkendőjét, R udolf felé fordulva az asztalra könyökölt és csendesesen nevetett. Kövér, kerek arca volt, nagy feje, pompás életkedv sziporkáit szürke szemeiben. Egy «joviális fej».

— Te, öregem, még nem is mondtam neked. Hallgasd csak. Tegnap délután, már estefelé, éppen elkészültem hazulról. A dolgomat elvégeztem, egy nagyot fújtam: no, hál' isten, csakhogy megsza- badulok már s mondom, már éppen borotválkozni kezdtem. Hát ekkor kopognak az ajtón és én azt

hittem, hogy a liebe Schwester jön, tudod, az a jobbik, az a fiatal, akit már ajánlottam neked. Hát nem ő volt. Hát találd ki, öregem, ki volt?

— Nem tudom, felelte Rudolf vak hangon.

— Mégis, találd ki, nógatta az orvos és nevéte köhögésbe fült, — találd ki, komám, találd ki!

Rudolf vállat vont. Nem is tudott odagondolni.

— No te bolond, hát nem jössz rá? Pedig a Lujzácska volt, a mi Lujzácskánk.

Rudolf elpirult. Egyszerre maga előtt látta «Lujzácskát» és egész bonyolódott esetét, mely oly furcsa kimenetelű volt. Lujzácska alacsony, jelentéktelen külsejű kis nő volt, aki néhány hónappal ezelőtt jelentkezett az idegbeteg osztályon, ahol akkor Rudolf evvel az orvostársával együtt teljesített szolgálatot. Élénken maga előtt látja csöpp tömzsi testét, fonnyadt mellét, ritkás selyemhaját, amint kúszáltan mindig az arcába csüngött és színes árnyékokat vetett sárgás bőrére; nem is ezt, egy útszéli fonnyadó virágot lát. Üldözési kényszer-képzetei voltak; éjjente groteszkül hangzó gondolatok és mozdulatok vették birtokukba; egy sablonosan elgondolt szörny: puha fekete lábak és karok, ijesztően hatalmas farok, két égő és kéjvágó szem, «életét és zsíriját» sóvárogta, könyörögte, erőszakolta, rabolta s hozzá, ehhez az «Ínyenc falathoz», mindegyre kenyeret kért, mindegyre kenyeret kért tőle, a kínzott nőtől, aki gépiesen, már sokszor napközben is, álomszerű hangon ismételtette: «Kérek kenyeret, kérek kenyeret . . . kérek kenyeret.» A nőn ugyan nem látszott meg a szenvedés, elég jó testi állapotban volt, de ez a lelki zavar, amint Rudolf, aki sokáig és behatóan

tanulmányozta az esetet, gondolta, romlással fenyegette testi jövőjét is.

Rudolf orvostársa szemmel látható élvezettel ismételte el a történetek egy részét.

— Tegnap volt nálam öregem, a kis nő. Képzeld, képzeld csak... Oly jól mulattam, ha közben fád gondoltam. Mennyi minden fantasztikus teóriát előszedtél te! Freudizmust, lélekanalizist, mi az isten csudáját még! Jót nevettem rajtad és hagytalak. Tudtam, hogy semmire se megy ezekkel a számárságokkal.

Rudolf kényszeredetten iparkodott egy-két ellenvetést megkockáztatni. — Kérlek szépen ... Ezek a teóriák, ha gyakorlatilag olykor nem is alkalmazhatók sikerrel, mint elméletek feltétlenül megállják helyüket, ami pedig a gyakorlati részt illeti, hát bármily gyógymódról elmondhatja ...

— Jó, jó, — nevetett közbe a másik — hagyj engem, most emészték. Emlékszel, hogy mintegy két heti kezelésed után a leány kezdett elmara dozni. Két-három napig se jött olykor. Egyszer behívtam a szobámba és megkérdeztem, hogy hívják. Azt mondta, de te! én még olyan sunyi mosolygást nem láttam, azt mondja, «engem csak Lujzácskának hívnak otthon». No jól van, Lujzácská, mondtam neki és ráveregettem a glutaealis tájékára és egy kicsit megfogtam Lujzácskát és ő erre sikongatott. . .

— Igen, ezt mesélted akkor. . .

— Várj csak! Elég az hozzá, azt mondtam neki, menjen férjhez. Erre azt mondja, igen, van neki egy udvarlója, az már meg is kérte őt, de ő nem mer hozzámenni, mert egyben-másban hasonlít

ahhoz az éji szörnyeteghez, aki őt kínozza. Amikoi arról az «egyről-másról» makacsul hallgatott a Lujzácska, azt tanácsoltam neki, hogy annál inkább menjen férjhez ahhoz a derék fiúhoz és beadtam neki, hogy ezen a hasonlóságon át majd módja lesz legalább szembeszállni az éji szörnyeteggel, kiűzheti gondolataiból, a saját fejéből, amint én mondtam neki. Nem, nem, ő tiltakozott az ellen, hogy a szörnyeteg a fejében volna, a szörnyeteg van, a szörnyeteg él, ordította és elment. Azóta nem láttuk, igaz, öregem?

B udolf felhúzta a szemöldökeit: — Igaz.

-Hát tegnap nálam volt. Szépen fel volt öltözve és alul is tisztességesebben nézett ki, mondhatom. Csipkés, tiszta bugyogól vett magára és fodros inget, l'j cipőt, lakkot és bűdös volt a sok parfémtól. amit magára öntött. Tudod, hogy soha se szíveltem a parfőmöt.

B udolf egyre szóra kozott a bb kút. Egyre élénkebben pirult. Ne mondd . . .

— Egyébként egész jó nő. Hát édes öregem, a Lujzácska férjlie-z ment ahhoz a rettenetes fiúhoz, aki úgy hasonlított az éji szörnyeteghez. Ki tudtam venni a nőcskéből azt az «egyben-másbant», amiben oly borzalmasan hasonlított a szörnyhöz. H át képzeld ... ő kileste . . . következtetett . . . igen. I)e most már vége. Megszokta,. Nem fél a szörnytől. Ott aluszik mellette az egyetlené, az ő egyetlen Pislája. Nyugodtan mer beszélgetni a szörnyel, mint egy régi álommal, nappal is. A szörny még csak azt kívánja tőle, hogy másállapotba kerüljön. Az orvos hangosan, kivörösödötten kacagott, szalvétájával csapkodta az asztalt. — A kutyafáját!

mind disznó a nőstény, ahol csak egy van, barátom! Irántam igen hálás és háláját forró tettekben róttá le tegnap és a végén sírt, öregem, képzeld, azt rebegette be nekem, hogy fáj a szíve, de többé nem fogja megcsalni az urát, soha többé, csak tegnap, először és utoljára. Hiszed neki? Én nem. Meglásd, két hét múlva megint itt lesz. Mind disznók, barátom . . . Egész jó nő volt, kutyabaja se. Ez aztán egy therapia!

Egyre nevetett, hátrafesztette székét és himbálta magát; ajkai megnedvesedtek. A főorvos bepillantott az ajtón, ők ketten felálltak, leszórták ruhájukról a morzsákat. Ezt az alkalmat felhasználta Rudolf a távozásra. Kisurrant az ebédlőből, a szobájába sietett. Arra gondolt, hogy elpirult s ez az észrevezés a vörösnek még sötétebb színeit borította arcára. Egyre pirult és izgatott feszültség kínozza belülről; kissé úgy érezte, hogy szégyenében menekül a — nem tagadhatja hozzá nem értése elől. Ezt a kis esetet evvel a hisztériás leánnyal kudarcnak minősítette s kudarcai fölött, már maga se hányhatott szemet. Érezte, mint általánosítja ezt az esetet egész orvosi tehetségére. Tavaly is az a H ighmor-üreg gyuladós férfi, akit téves diagnózisa alapján két fogától fosztott meg, míg végre egy nála fiatalabb orvos biztos szemmel állapította meg a fájdalmak valódi okát,. Mennyi gondolatot, munkát fojtott Lujzácskába, ebbe a «mérgezett képzeletű» leányba, amint ő mondta, akinél gondolat és valóság elválaszthatatlanul összefolynak, akinél egy az objektum és szubjektum, ez a rettenetes dilemma, s nincs értéke, normája, mely segítené e kettő szétválasztásához, ami a gya-

korlati emberi életben van oly életkérdés, mint egy sikeres operáció szüksége. S íme, kövér, piros kollégája, nem jelent más számára, mint kövéret és pirosat, a nevét is mindig elfelejti, könnyedén, egy pikáns ötlettel meggyógyítja ezt a «rettenet es» bet eget.

Bádúlt az asztalra, fejét a papirostartó hús viaszos vásznára fektette. Figyelte, mint változik arcán, a bőr alatt, a sápadtság és a pír s először volt huszonhét éves élete óta, hogy röstelte volna, ha ember elé kerül és az ránéz. Akkor még sötétebb *pír borítaná az egész arcát* és *u pír* végighúzódna egész testén, s ő reszketne. Eh, múló érzés! Bizonyára fáradt, keveset aludt az éjszaka, egy könyv mindvégig lekötötte, he hátha nem fáradtság? kérdezte magától hangosan és felemelte a fejéi: kilátott az ablakon egy akácfára, melynek sárguló lombjain két veréb kergetőzött, hátha, folytatta magában a kérdést, megesis vek¹ az, hogy ez a. pálya, mellyel minden különösebb meggondolás nélkül «összeadta magát», amelyet vili, mint egy terhet a. hátán, amely mellette kullogott mindeddig szófián béketűréssel, most egyszerre nyomná őt, most egyszerre felszólalna, fájdalmakat okozna neki, s neki vájjon fájna az elszakadás tőle, a hívatlan társtól?

Zavart kérdések ezek, felelte magának, nincs jelent őségük. Nem foglalkozik ezzel a kérdéssel, nem gondol rá többet. Maradnak továbbra is a régi viszonyban; súlytalan teher, szótlan társ. Nem törődik vele Megnyugtatta magát: nincs az ő éleiének célja, aminthogy oka sincs; az ő világában nincs kezdet és vég; mi köze volna.

fájó, körültekintő, ápoló köze egy «életpályához», mely kezdetet, határozott irányt és céh jelent?

Behunyja szemeit és tovább pihen a «végtelen sugarak mezein».

*

Reggeli négy óra felé különös zajra ébredt, fel. Hallotta, amint a beteg nyög, az orvosi szerszám csörrenését, amint a fertőtlenítős edény falához ejti s világosan hallja még, amit az imént a betegnek mondott: «Még néhány napig folytatjuk a *törést*, aztán készen leszünk.» Tehát sikerült neki a gyógyítás. A «törésről» jut őszébe, hogy betegének húgyköve volt, melyet operáció nélkül sikerült eltávolítania a férfiból. Most már világosan emlékezik az egész álomra. Ismeretlen képek keverődtek szemei előtt, amikor betegén dolgozott. Kollégáinak dicsekedni fog ezzel az esettel, már hallotta orvosismerősei langyos elösmerését, hogy konkurenciát csinál a sebészeknek, akik ezt a bajt művi úton szokták kezelni. Még munkája közben elhatározta, hogy végleg áttér az urológiai szakra, ahol működésének nagyobb tere nyílik. Néhány év múlva el fogja hagyni a kórházai, magánpraxist folytat, magas és széles ösmereliségre tesz szert, meggazdagodik, megházasodik, pompás villát vásárol a Gellérthegy lankás oldalán . . . s mindezt ezzel a két ügyes kezével szerzi.

Megnézte a hajnali homályban ezt a két kezét, ez a két kéz dolgozik álmában ily ördögi ügyesen? Ez a két kéz, amely fáradtan csüng le karjairól és erőtlen ujjakban végződik, ez a két bőrös, csontos kéz, ezek a puha, gummis ujjak? Milyen rendes,

jó polgárember volt az imént, egy villa a hegyen . . . No, gondolja, meg lehet fontolni a dolgot. Kétségtelen, hogy álmodott, ez az egy bizonyos. Lehet kételkednie abban, hogy álmodott? Nem, ebben nem kételkedik. Hanem? Nem, nem kételkedik benne. Megállapítja, hogy álmában negatívumát éli át annak, amit ébrenlétben tesz, hogy álmában tökéletesen ellenkezője annak, *aki*. El van ezzel intézve a kérdés? Bizonyára. Bizonyára nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítania az esetnek. Visszafekszik az ágyba, arcát belenyomja párnájába, a takarót magasan felhúzza a nyakára és szaggatott lélegzéssel tompa alvásba fullasztja kérdéseit.

*

Jánoska egy ködös októberi napon lett tíz esztendő. E délután, amikor Rudolf sétára ment a fiúval, egy kis nézeteltérés támadt Rudolf és a fiú anyja. Kellerné között. A hölgy, akinek alakján Rudolf szeme egy-kétszer akaratlanul megtapadt, e kedves napon egy operettelőadásra akarta elvinni fiát. Rudolf kijelentett', hogy a nevelésnek eddig követett menetével nem tudja összeegyeztet befőnek tartani az efféle látványosságokat és ha kell, kész szeretett állását is kockára tenni, hogy (zt a felesleges tervet megghiúsítsa. A hölgy végül ia lemondott róla, de ahhoz már mosolyogva ragaszkodott, hogy a fiú e napon ne foglalkozzék semmiféle tanulmány-nyal, hanem ehelyett inkább egy sétával töltsék el az időt. Kellerné bizonyos fölényes jóakarattal bánt el, mint mindig, e napon is a (szigorú doktor úrral» és nevetve kérte, hogy nohát, egyezzék bele e sétába

ég ne kösse magát ily apróságokhoz. Rudolf kifejtette ugyan, hogy egyes napoknak ily megkülönböztetett jelentőséget tulajdonítani nincs tetszésére, amikor azonban Kellerné jókedvű mulatozását maga fölött végre is észrevette, kelletlenül elindult a sétára.

A fiú ezalatt szórakozottan babrált fekete selyemcsokrán, mely a kabátját díszítette s egyáltalán nem kísérte figyelemmel a reá vonatkozó beszélgetést. Ép ily közönnyel rakta apró lépteit az Andrásyúton s azon az érzésén merengett, hogy ez a kopott, szürke aszfalt, mely magába szívja az emberek, lovak minden porát, zaját, hogyan szalad, 'mint végtelen szalag, hátrafelé a lábai közt, míg ő egyhelyben tipeg lakkcipős lábacskaival. Ezek a lakkéi pős lábak a sötétzöld harisnyában egyébként igen tetszettek neki s amint ily elmerült bágyadtsággal ment, még az a sejtése is volt, hogy az aszfalt mind gyorsabb futásba, sőt keringésbe kezd, úgy hogy e szürke, ruganyos szalag kisiklik a lábai alól s ő a levegőben hajtogatja a lábait, már örült sebességű kerékpárra képzelte magát, már berregni hallotta az aszfaltot, amikor furcsa zaj hatolt a fülébe és kénytelen volt felemelni a fejét.

Ilyet ő még nem látott. Ujjain számolhatta volna meg a séták számát, melyeket e város utcáin gyalog tett s síma szavú, gummitalpú kocsijukból ilyesmit nem láthatott meg. Valósággal egész kis kolduscsalád állt az utcasarkon és tartóztatta fel a járókelőket; egy ujságárús asszony, aki szürke kendőbe bugyolált csöppséget tartogatott a karján; nagyobbik lánya, alig öt esztendő, ide-oda szaladt az emberek után, megállítván őket egy-két krajcárért. Nem látszott közvetlen oka, hogy miért sír

a leány. Fázó, zöldes arcán rózsaszín tócsákba folyt a könny, keservesen szepegett is hozzá. Jánoska meglepődve megállt s akárhogy hívta Rudolf, egy toppot se akart továbbmenni. — Mi a baja ennek a gyerekek? — kérdezte és tudni akarta a leány baját. Oda állt eléje és résztvevő arccal kérdezte a síró gyerektől, hogy mi a baja. A leány semmit se tudott felelni, egyre sírt és odatartogatta a tenyerét. János végre megértette, hogy miről van szó s fájdalmasan vette észre, hogy nincs pénze. Amiközben Rudolfhoz fordult pénzért, egyre fag-gatta a «gyereket», mondja el, miért sír egyébként . . . János szeme szokatlanul nedves és fényes lett. Rudolf bosszankodva fogta meg a fiú vállát erre a fordulatra, azt mondta, neki sincs pénze. A fiú ránézett és vak könnyek pislákoltak a szemében. Erre már kézen fogta a fiút és elvonta onnét.

Jánoska, úgy látszik, ábrándos hajlandóságú volt, Rudolf nem akarta ezt tekintetbe venni. Most, ahogy kifordultak a Dunához, még mindig meghatódott sírással kérdezgette tőle, miért nem adott pénzt, sok pénzt a rongyos leánynak, miért sírt oly keservesen a leányka s egyáltalán, miért volt rongyos? Rudolfon hevesebb bosszankodás vett erőt. Sehogy se illett terveibe ez a fölösleges érzékenykedés, mint, ő nevezte, az értelmetlen embereknek ez az ösztönös szokása s míg ezen gondolkodott, egyre élesebben vetődtek szemei elé egyes dolgok, melyek fölött eddig szemet hunyt. Abból a programúiból, mellyel ennek a selymesarcú fiúcskának nevelését megkezdte és melyhez Kellerné mosolygó és máshová néző bölintással adta beleegyezését, immár három év múltán úgyszólván semmi se való-

sült meg. A fiú éppen hogy elsajátította az írás-olvasást s egyéb oly közönséges dolgokat, melyeket az elemi iskolának első négy osztályában tanítanak, ellenben közönnel hallgatta mindazokat, a jelenségeket, amelyek R udolf perspektívái felé fordították s amint felfogta, a következő hétre tökéletesen elfelejtette. Rudolfon az első percekben hirtelen kétségbeesés vett erőt, azután elnémította kétségeit és fokozottabb erővel látott programja megvalósításához. Valami lázas szenvedéllyel vetette magát ebbe az oktatásba, valóban gyúrta, faragta ezt a puha, szőke fiút, szinte magába ölelte és a saját testének-lelkének érezte már. Az ily jelenet pedig, mint aminő az imént játszódott le, fájdalmasan hatott rá; mintegy úgy érezte, hogy a saját eleven testéből szakítják ki más világok felé a már-már legkedvesebbnek tartott, legnagyobb gonddal ápolat részt.

Bár e napon feltűnően érzékeny volt kérdéseinek részletei iránt, világos oksorral meg tudta magyarázni magának, honnan van fájdalmas idegeskedése. Annak az embernek, akinek kihozása ebből a fiúból most már elkeseredett célja lett, de egyáltalán minden világos látású, nyugodt lelkű, a célokat és a véget tisztán érző embernek nem szabad ily felhőket vonnia, szerinte, horizontjára, nem szabad ily felesleges érzékenykedéssel rendíthetetlen derűjét megbolygatni. A terek, azok a kevés számú terek, ahol az embereket a társadalmi közösségek összehozzák, igen távoliak, de ezek szükségesek, így gondolkodott; ezenkívül azonban az emberi életek útjai mereven szétválnak, az utcán nem kell, hogy mindenki köszöntse egymás sorsát s elég a

ránk zuhant kínok eldolgozása, minek az összefoldozott kunyhót a más bajával is piszkítani? Egy, a napokban történt másik eset szintén felkelte a figyelmét, de még nem ejtette gondolkodóba. A fiúnak egy kedves mopszlija elhalt; János keservesen sírt, nem akart megválni a hullától, aztán meg minden áron maga akarta eltemetni. Rudolf maga is szerette az állatokat s ezt az okoszemű kutyát maga is megsímogatta olykor, sőt néha furcsa melegséget is érzett iránta, mert az állat nézte őt, nézte, figyelte, rápislogott, hozzádörgölözött, morgott és halkán vékony hangokat eregetett az orrán át, de nem tudott beszélni. Lélek ez, érezte Rudolf, mely áttörhetetlen falakon hiába dörömböl, élet, aki nem tud beszélni, — megsímogatta. De a fiú érzékenyen sírt és a legfelületesebb munkát sem bírta, — Rudolf tehetetlenül harapott az ajkába s be kellett látnia, hogy nem boldogul e percben ezzel az «ostoba érzékenykedéssel». Ezt a jelenetet még el tudta felejteni, de ez a mai céltalan sírás ... A keze ökölbe szorult. Majd hirtelen kiegyenesítette az ujjait. Arra gondolt, hogy ehhez az ökölszorításhoz az erő jórészt a makacsságból került ki. Nem baj. Nem törődött ezzel. Hisz a saját élete szempontjából itt nemcsak jelenlegi gondolatainak gyakorlati alkalmazásáról van szó, tehát arról az első és végtelenül fontosnak ítélt próbáról, melyben azt igyekszik többé-kevésbé eldönteni, mennyire állják gondolatai a valóságot. Egy más, de épp oly fontos téma is szóban forog itt. Mennyire erő'az ereje a valósággal szemben, hány lépést van ereje tenni az «emberi utakon» s hogy egyáltalán van-e ereje az akadályok leküzdésére és egy gyakor-

lati, világosan kitűzött cél elérésére? Erre a kérdésre is feleletet akar kapni s makacsul ragaszkodik mindenhez, ami e kérdéssel és céllal kapcsolatos.

Átmentek a hídon, gyűjtogatták a lámpákat. A fiú érdeklődését látszólag felkeltették ezek a sorban felvillanó fénygömbök, melyek lyukat fúrtak a sötét ködbe. A hold homályosan világolt a felhők között. Rudolf a^c holdról kezdett beszélni; nem erről az ezüstösen fénylő foltról, hanem a holdról, a többé-kevésbé halott csillagról, a föld rokonáról, nagyságáról, viszonyáról a földhez, az ottani élet-ről, halálról; könnyed, népszerű nyelven beszélt így csillagászati dolgokat a holdról, mint már annyiszor tette. Sokáig beszélt így.

Amikor a hídról, mely alkalmas helyet nyújtott beszédjének, ismét letértek a városba, a fiú mosolyogva szólalt meg:

— Nézze, doktor úr. A hold lóg az égen, mint egy ívlámpa. Mint ez a többi lámpa itt a hídon. Csak nem látszik a rúdja, ami tartja őt.

Rudolf ránézett a fiúra, egyszeriben elfelejtette mindazt, amit mondott és még mondani akart. Ez a két szó verődött ajkaira: minden hiába. Arra gondolt, arra kellett már gondolnia, hogy itt nincs mit keresnie az ő programjával. Elvégre, nincs-e a fiúnak éppen annyira igaza, mint öneki? Nincs-e a fiúnak talán inkább igaza, amikor olyannak látja a holdat, amilyennek az látszik, homályos lámpának, mint neki, aki a «végtelenséget» akarja benne megláttatni véle? Aztán gyorsan elnyomta ezt a gondolatot s ökölbe szorította a kezeit, azontúl szótlánul mentek egymás mellett hazafelé.

János hamar jókedvre gyulladt. Rudolf megérezte

ezt a fiú tipegő lépésein, melyek olykor egy-egy kilengő félkört írtak le; nyilván nevelés dolga volt csupán, hogy egészen körben forogni nem kezdett. Szaggatott, eleven lélegzeteiből, karjai szapora megrándulásaiból megsejtette a vérkeringésnek ezt a nekiiramodását s hirtelen ellenszenvet érzett, a gyerek iránt. Rögtön megvolt a magyarázata, erre a gyorsan támadt ellenszenvére. Úgy gondolta, hogy nem becsülheti a hangulatoknak ezt a gyors hullámozását, mert akkor maga ez a hullámozás kitölti az egyéniség egész tartalmát s végül is spleenhez, unalomhoz meg minden egyéb felületességhez vezet, ő maga, hozza fel például, egy időben igen sokat szenvedett az időjárástól; a köd lenyűgözte, a nap-sugár játéka felvillanyozta, egy őszi eső búskomorságra hangolta, most mindez idegesség alól felszabadult már: felszabadította magát. Ez az ő munkája volt. Neki sikerült átalakítania magát a gondolatai szerint. . . vagy talán ő változott volna meg, a gondolatai csak ennek az elváltozásnak külső és nem is tökéletes kifejezői lettek volna? Nem, bben nem tudna megnyugodni. Bizonyítja magának: lényegében ő ma is ugyanaz, aki gyerekkorában volt. Ma is mindenben a gondolatot látja, sőt mindent gondolatnak lát, mint ahogyan gyerekkorában mindenbe át tudta élni magát: ha akarta, kő volt, ha akarta, szél, volt agg és viruló szűz, ódon könyv, mely örök bölcseséget hordoz száraz lapjain, — testi falai nem adták egyúttal egyénisége határait, lelke ezer más tárgynak vagy élőnek leikévé lehetett, mert hiszen csak egy lélek van, a végtelenségé, melynek ő is tudatos ismerője, mintegy az egyik látó szeme . . .

Így elmélkedett a végső megnyugvásokon, amikor megpillantotta a fiú mulatozását. Végignézte magát a tükrös kirakatokban, sorjában, ránevetett arra a széltől pirosra csipett orrú gyerekre, aki egyre ki-nevetett rá a nagy tükrökből: mindenképpen igen tetszett magának. Kis bársony kalpagj át hátracsúsz-tatta egy darabon, hogy magas homloka és néhány csinos fürtje is kilássák. R udolf egy pillanatra meg volt győződve, hogy ez a gyerek nem fog megváltozni soha. De ha nem lehet megváltoztatni, akkor hol a gondolat hatalma s hogy' viszonylik akkor a gondolat a valósághoz? Tehát nem fedí akkor a gondolat a valóságot, hanem egyének problémájává lesz? Eh ...!

R udolf meggyorsította a lépteit, a fiú affektált bosszankodással és nehezen elfojtott nevetéssel tipegett utána. János komikusnak találta a saját kis jóltáplált alakját a Rudolf hosszú, szikár termete mellett. Egy nevelő nő jött velük szembe néhány apró gyerekekkel, talán hárommal, a kisasszony kócos kis újfundlandit vezetett csörgő zsinórján... Jánosnak egyszerre úgy rémlett, hogy Ómaga is a doktor úr hosszú, csontos karjáról lóg le és mint kis kutya futkos a doktor úr után. Ez a kép szerfőlött tetszett neki, hatalmas nevetésbe tört ki, amint azonban R udolf elkomolyodott, sápadt arcát látta letekinteni, nem merte elmondani nevetése okát s ravasz affektációval egy csemegeüzlet fénylő kirakata felé fordult.

— Tompótot akajok, kompótyot, — selypítette, hogy nevetését rejtse. — Akajok . . .

Siettek már hazafelé. De még valaminek kellett történnie, hogy Rudolf ne bírja a mélységbe fojtani

egyre erősbödő komorságát, melyet még soha se érzett ily emlékeztetően. Egy sarkon, a ködben, felcicomázott planétás férfi állott a papagályával s tréfás beszéddel, madárhangon, groteszk táncsal hívott vevőnek urat, csibészt. Vevő ugyan nem akadt ma, a szokásos komolyképű cselédlány se, de bámuló gyerek annál bővebben. A gyerekek sikongtak, röhögtek, körül táncolták a könnyes szemű öreget, huzigálták tollait s vigyázatlan perceiben neki-nekilökték rozoga állványának, amikor ijedtre sápadt az öreg koldus tréfás arca a kölykök felharsanó hatójára. János elugrott B udolf keze mellől, a csoporthoz furakodott s egy hosszú, édes kacajra fakadt. Kezeit elvetette a levegőbe, egész teste hátradült, mintha egy puha ágy volna ez a hosszú nevetés. Közben együtt fintorgatta arcát az öreg halálos ijedtségével, együtt mozgatta lábait az utcagyerekek rúgásaival s már kezdte utánuk mondani a szitkokat, a csúfolódó hecceket.

B udolf gyorsan elvezette a tanulékony fiút; egy szót se szólt egyébként. A fiúnak csendesen bugyborékoló nevetése közben gyors lépésben iparkodtak hazafelé. Budolfnak éppen elég volt mára ebből az ösztönéletből, melynek megfékezésén — már nem is kiirtásán — — majdnem három évig hiába dolgozott tehát.

Úgy látszik, gondolta Budolf, azoknak az apró eseteknek, melyek végül kisütik a válságot, jó szaglásuk lehet: megérik egymást s lehetőleg mind egy napon jelentkeznek. Még várt reá valami. Nem akarta a fiút magára hagyni *ma* a lakásban, a nagyságos asszony után kérdezősködött. Kellerné az első emeleten volt ekkor, a sárga szalonban. Rudolf

felvezette a fiút, miután megtudta, hogy a nagyságos asszony még egyedül van.

Madonna-kép volt a szalonban, szemben az ajtóval. A megszokott kép: inkább kacéran fiatalos, mint ajtatos női arc, kék színek. A fiú odarohant. a festmény alá és az elragadtatás felkiáltásába tört ki.

— Milyen szép az a kék tenger! — kiáltotta. Ügyi, anyám, ez a nő háttal fekszik a kék tengerben? Milyen szép!

Rudolf idegesen ajánlotta magát. Ez a «megfigyelő nap», amint ő nevezte, nagyon rosszul végződött. «Milyen egy logikátlan állat», mormogta, amint lefelé haladt a hangfogó, piros szőnyeges lépcsőkön. Ezerszer látta ezt a festményt, de ma este valósággal hisztérikusan egzaltálódik tőle. A kék színtől van annyira oda. *Mit jelent* neki a kék? Semmit. De megbolondul tőle. Mert kék, kék és kék. Aztán tengert lát benne! A nő úszik háton a kékben! Rémséges. Nem mintha kifogása volna a kereszténység művészete ellen, nem, ez ellen nincs kifogása. De a kék szín, a kék folt, ettől bolondul meg ez a vak számára. A zegyik percben együtt sír a koldusporonttyal, ki tudja, valóban sírt-e, vagy tényleg koldussors miatt sírt-e, a másik pillanatban kigúnyol egy öreg embert a többi csibésszel s képes volna sárgolyókat hajigálni rá . . . Ösztönélet. Úgy látszik, ő már nem bírja ezt le. Egyáltalán nem lehet megküzdeni vele, vagy az ő ereje kevés? Soha nem tudott elképzelni ily «tökéletes ösztönéletet» s most elevenen akadt dolga vele. Mily iránytalan egy élet . . . Gyors szavakban igazolta magát: mit akart? Talán lehetetlenséget kívánt egy gyermek-

fejtől? Nos, akkor nem kívánt nagyobb lehetetlenséget, mint aminőt egyébként erőszakolnának ki a rendes középiskolának legalsóbb osztályaiban, ahol nyelvtant tanítanak, de még a legjobb se érzi meg a beszéd feneketlen mélységének a szelét se. Ő pedig egyelőre ennyit óhajtott csak; hogy az ő terveinek a, szelét sejtse meg ez a gyerek, hogy elcsodálkozzék s ő élvezhesse és felhasználhassa egy embernek ezt az első elcsodálkozását; csak annyit, hogy magába ömöljék a vak, értelmetlen ösztön, melyet az magával hozott élete átkául s néma bámulatban engedje át magát az ő irányításának, mely a szabadság és nyugalom felé ragadta volna. Csak ennyit remélt e napokra s egy szemernyi sincs meg belőle. Mit lehet most tenni? A lépcső alján, hol a piros szőnyeg csillogó rézfogóra csavarodott, egy cilindere* úrral találkozott szembe. «Aha, gondolta R udolf. bizonyára ez az úr az, aki azt a sok jólétet idehordja. a Kellerné férfiye.» A cilinderes úr erősen végignézte Rudolfot., aztán lassan felfelé ment a lépcsőn.

Mára benne is meglazult a hit. Néhány futó órára kettészakadt benne a nála mindig szorosan összeforrt gondolat és valóság. Amint hazafelé ballagott, emlékezetében régen látogatott képtárak sorait járta végig. Visszagondolt néhány kedves képére, melyeket itt-ott. itthon és külföldön felkeresett: a -Tan van Evek szegfűs férfiye: Rembrandt piros sapkás öregje, meg a Rabbinusa: Franciabigio fiatal férfiye: egy boszorka egy Goya-rajzról; telt férfikép Cranach-rajzról: egy rémes és komikus törpe Ludwig Knaus rajzán; a Hille Hobbi' Frans Maistól; a Van Dyck Génuaija; Fgolius Martelli képe Bronzinótól s még néhány

Velasquez, Frans Hals, Tizian, közben egy kevésbé ismert Van der Meer, néhány Rembrandt, Holbein, — Georg Gisze kereskedő képe! — egy Dürer: a datai asszony misztikus és buja arcképe, lassú kuszaságban suhantak el szénád előtt. Ott látta magát a hús termekben e némán lógó képek között s olykor megfordult a terem, jobbra Ő, balra a képsor, ez a iok keretbe zárt ember kilépett a falból, egy homályos csapatba verődtek és kisuhantak az utcára. Zúrzavaros volt a csoport; az egyik lényben túl volt feszítve egy rugó, a másiktól hiányzott valami ide-oda keringtek s nem tudtak megegyezni. V levegőben kóvályogtak. A sarkon egy gesztenyészisszony sütötte barna gyümölcseit, ez a sok, kocsonyás gondolat felszippantotta a vénasszonyt. A elröpültek vele. Itt libegtek a levegőben ezek a kusza gondolatok, itt huzakodtak az emberek feje fölött, eltűnt, meg-megjelent az örült csapat, senki se tudóit róluk. így látszott e percben valami örülnék Rudolf szemében a gondolat: vagy túl van benne feszítve valami, vagy hiányzik belőle valami; néhány múltó órára a gondolat itt kószált a fejek fölött s nem tudott egyesülni az mi berekkel. —

Reggelre arra ébredt Rudolf, hogy álmában az éjjel ismét másutt járt. A középiskolának negyedik osztályában geometriát tanított s igen pedáns és szigorú volt. Mindamellet szerettték a fiúk, mert ú'thefően adta elő ezeket az egyszerű dolgokat, az osztályzásban pedig igazságos volt, illoszszú nádpálcát tartott mindegyre a balkezeében és t legcsekélyebb zajra erősen verte a zöld katedrát. Vizsgára készültek, nagyon ijesztgette a gyerekeket,

de már előre elhatározta, hogy mindenkit átenged. A tanári szobában bizalmasan megsúgta neki az igazgató, hogy főigazgatói látogatás van kilátásban; e hír hallatára egy kissé elszorult a torka s rögtön elhatározta, hogy a következő órán átveszi az osztállyal az egész anyagot.

Elvégre jól esik egy kis vállvereget és . . . A főigazgató urat ösmeri: a konzervatívok közt is feltűnik csontos maradiságával az Ősz magyar, aki a reakciónak filozofikus és káromkodó pártolója. Elhatározta rögtön, hogy fog néhány szót ejteni a fiatal nemzedékről a főigazgató úr szellemében, az ő jelenlétében . . .

«Hiszen csak álom mindez.»

*

Egy téli délután, két óra tájt, a tanítás megkezdése előtt egy széken ült, az ajtó melletti, s egy napilapot forgatva a két fiúi figyelte, akik az ablak szivárványos árnyékában a fehér chaise-longueon heverték. János volt az egyik fiú, a másik melegen, testvériéü szeretett barátja a szomszéd palotából, Ákos. Karcsú, nyúlánk fiú volt mind a kettő, az arcuk pelyhesedő, ken kded, mindkettő barna és magas homlokú. Kék matróruhát viseltek, Jánoson fekete szalagesokor, Ákoson kék.

— Azt a könyvet Gáspár Ferenc írta, — mondta János.

Ákos felvetette a fejét, a frizurája meglazult.

— Nem, ha mondom! Azt a könyvet Gyárfás Ferenc írta. Én jól emlékszem.

— Nem igaz! Rosszul emlékszel. Még egyszer

mondom, hogy Gáspár írta, Gáspár a neve, Gáspár a neve! Én emlékszem jól.

— Nem igaz! Gyárfás a neve, Gyárfás, Gyárfás. Azért, is!

Elhallgattak es mereven néztek egymásra. Egyidősek, tizenegyévesek voltak; amikor az emberben már körülbelül kezd megmozdulni az élet tudata. Ákos elővett egy aranyfogantyús ceruzát, forgatta, ujjai közé vette és a levegőbe hosszú betűket írt vele.

— Mi ez? — kérdezte János.

Ali! Jól látod. Ceruza. Az apámtól kaptam. A futasd ide.

— A esze. Alit látsz rajta? Mondd, neked miért nincs apád?

— Meghalt, Ákos. Ezt magadtól is kitalálhattad volna. Add nekem ezt a ceruzát.

— Nem adom neked.

Ákos nevetett.

— Miért nem?

— Mert nekem tetszik ez a ceruza. És te nem tudsz érte adni semmit se.

— Hátha.

Rudolf ekkor már Őszinte undort érzett mindkettőjük iránt, a két előkelő, gazdag úrifíú iránt. Nem szerette az emberekben a realitásokhoz, az apróbb-nagyobb vagyonkákhoz való ragaszkodást, nagy könnyelműséggel nézte mindazt, ami az ember birtoka lehet s példája e tekintetben az a többé-kevésbé valószínűtlen írónk volt, aki eldobálta verejtéssel keresett forintjait és szalmazsákon aludt, hogy egyre érezhesse azt a megkönnyebbült szabadságot, hogy semmije sincs. Az

első pillanatban szeretett volna tanítókig közbelépni: adjátok egymásnak azt a ceruzát, tegyétek egymás kezébe ezerszer, ide-oda, aztán dobjátok ki az ablakon s legyetek könnyelműek, illatosítsa be minden szavakat és mozdulatokat mély nonchalance, — mégse tette. Immár öt esztendő alatt annyiszor tette, hiába, eredménytelenül, most már jóformán az ajtót keresi csak, amelyen eltávozhassák leverő csalódása színhelyéről.

Míg ezeken végigfutott, jól látta, hogy János, ügyesen másra terelve a beszédet, egy sereg új könyvet, írószert és egyéb új tárgyat hordott össze a chaiselongueon s miután hasztalanul próbált meg ezekkel vágyat ébreszteni Ákosban a cserére, egy észrevétlen pillanatban matrózblúzába sülyesztette a ceruzát. Nyugodtan kezdte azután dicsérni új könyveit, a táblát, az elbeszélés érdekességét s már Rudolf is úgy vélte az első perc elhűlése után, hogy a kis gatzett simán fog végződni. Ám egy negyedóra múltán Ákos izgatottan kezdte keresni ceruzáját és sehol se találva, kipirultan állott fel János előtt.

— Te, hol a ceruzám? Add ide.

— Nálam nincs, — hazudott János.

— De te biztosan tudod, hol van! s alighogy ezt kiáltotta, már végig is tapogatta Jánost s blúza öblében, alul, bizonyára megérezte a hosszú tárgyat. János megsejtette a veszélyt és ellökte magától barátját, akit testvérien szeretett eddig. Ellökte, Ákos nekiesett az asztalnak, azonban az asztal végében ügyesen megfogózott s most már vad erővel rohant Jánosra. János elkeseredetten védekezett s már alaposan ütlegelték egymást, amikor Rudolf gúnyos nevetéssel szétválasztotta őket. Ákost

kiküldte a szobából s az egyedül maradt, lihegő Jánoson végignézett.

Hát íme, — beszélt hangosan magának; az összekarmolt fiú nem hallgatott oda, ott gubbasztott a díván sarkában ezek körülbelül sohase láttak verekedést, szinte hermetice el voltak zárva minden testi dulakodás látása elől. Íme, János soha se tanulta azt a közönségesen tanított történelmet, mely csatákból és csatákból áll. A testi erő dicsőítését soha se hallotta tőlem. Mégis, egyszerre kitört belőle, mint a láva, a gonoszság és vadság . . . Hogyan fogok szabadulni innét? A rakoncátlankodások megbüntetéséhez, például dupla adag lecke feladásával és húsz görög szó kihallgatásához naponként nincs semmi kedvem. A kamatos-kamatszámítás-hoz se . . .

Heves beszélgetés hallatszott be ekkor a folyosóról. Rudolf megismerte a két hang közül az egyikben Kellernééf, a másikban pedig ama cilindres úrét, aki Kellernét kitartotta.

Ne utazzon el, - hallatszott be Kellerné fátyolozott hangja. Kérem, ne utazzon most el.

A férfi nevető hangja:

Ne izgassa fel magát, édesem. Körülbelül két hét múlva Pesten leszek.

Mire Kellerné bosszúsan:

Tudom, hogy ez megint egy újabb rögeszméje. Csak azt tudnám legalább, hogy most kivel gyanúsít..

Több nem verődött be a beszélgetésből. Ugyan kire gyanakodhatik ez a borotváltképű, sima modorú úriember, akit eddig még mindig cylinderben látott . . . Nem törődött tovább a dologgal, indult

a kórházba. Ma nem bírta tanítani Jánost, egyáltalán nem. Majd csak lesz valahogy.

Ezen az éjszakán három hulláról álmodott. Három hulla feküdt egymás mellett nagy, fekete réten; nem voltak egyforma nagyok, de mindegyik aránytalanul növekedett az éjszakában, testük hízott és dagadt s kiszorították a földről a levegőt. Reggelre lelohadtak a daganatok s ekkor megismerte Rudolf a három hullában Gizuskát, Gizellát és elvetélt gyermekét.

Amikor reggel felébredt, kényszeredett és fájdalmas mosoly látszott az arcán: az jutott eszébe, hogy idestova öt év óta még mindig alorvos a kórházban. Feltűnően, visszautasítóan mellőzik, ez világos.

*

Mikor másnap délután hat óra felé felment Kelleréhez, tanítványát nem találta otthon. Egy üzenet várt rá, mely arra kérte, várna egy kis ideig, amíg hazaérkeznek. Úgyse volt semmi dolga, betért hát a könyvtárszobába s ott egy igen megkapó könyvet fedezett fel, Elmerült e könyv olvasásába, melynek tárgyával, egy álmodozó, misztikus s a legnagyobb mértékben önző emberrel homályos, de mély rokonságot érzett.

Jó másfél óra is eltelt már, amikor az inas ke-reste. János a tanulószobában várakozott rá. A fiún fehér matróruha volt piros csokorral, a fején kis kék sapka; könnyedén hevert a chaiselongueon, a lábait keresztbe vetette. Szeme izgatottan csillogott, az arca tüzes volt.

— A mamával voltam, doktor úr, — felelte

Rudolf kérdésére. — Kocsiztunk Húvösvölgy felé, jó volt. Most is tőle jövök, doktor úr. Likört kaptam tőle, piros, édes likört, egy egész pohárral. Jó volt ám nagyon.

Közel hajolt Rudolfhoz, aki a fiú suttogó hangján megérezte a likőr illatát.

— A mama most nagyon szeret engem. Elmondom a doktor úrnak, ha ma nem tanulunk. Jó?

Rudolf ránézett és beleegyezett.

— A mama nagyon szeret most engem. Tegnap éjjel mellette aludtam. Mondja, doktor úr, miért járnak az emberek ruhában? Ruha nélkül sokkal szebbek. Az egészen más. A mama megmutatta magát nekem a kérésemre. Olyan fehéret én még nem láttam soha. Azt is mondta a mama nekem, hogy amit nekem ingyen tesz, azért mások rengeteg sok pénzt adnak neki. Egy bizony, doktor úr. Nem kíváncsi rá a doktor úr?

Világosan látszott a fiún a mámor, amit a likőr kábított belé. Hirtelen elhallgatott. Felugrott:

— Mindjárt jövök!

Néhány perc múlva a fiú megjelent az ajtóban egy karcsú pohár, zöld likőrrel. Rudolf el akarta venni a gyerektől az italt, mire az hirtelen felhajtotta. Rudolf még megvárta, mi lesz a fiúval. János a pamlaghoz tántorgott, leült rá, kezeit az ölébe ejtette. Szemeit mereven egy pontra szögezte, majd lassanként oldalt hanyatlott és hosszában eldőlt. Rudolf az inas után nézett, aki bejelentse a nagyságos asszonynál. Elbocsáttatását kéri.

Mikor Kellemé a budoárjában hellyel kínálta meg, sejtette, hogy rövid életének egyik legkülönösebb helyzetébe került. A hölgyön sárga selyempongyola

díszlett; ugyanoly színű szalag, valamivel sötétebb árnyalattal, dús, szőke hajában. Rudolf annyit látott meg belőle, hogy puha, telt idomú. Kellerné háttal ült a nagy tükörnek és a tompított fényű villanynak s egy kis kézitükörbe pillantgatva, ajkait festette. Összecuppantotta az ajkait és szórakozottan kérdezte:

— Talán kevesli a honoráriumot, doktor úr?

— Nem, nagyságos asszony. A honorárium dús és megtisztelő. De, hogy úgy mondjam, a magam szempontjából nem érdemiem meg.

Kellerné letette a tükört s halk nevetés közben megcsillogtatta fogait.

Hogy érti ezt?

Úgy, hogy azokat a célokat, melyeket nagyságos asszonyom beleegyezésével fia nevelésénél kitűztem magamnak, ezeket a célokat nem sikerült a legcsekélyebb mértékben sem elérnem s nincs reményem se ahhoz, hogy azokat valaha is valóra válthassam.

Kellerné figyelmesen végignézte őt.

Milyen célokat gondol ön? Nem emlékszem.

— Én Jánosból oly embert akartam kihozni, aki gondolkodásában, cselekedetében szabad és nyugodt legyen s minden fájdalomtól ment, úgy próbáltam ezt a célt elsősorban elérni ~

A hölgy jóízűn nevetett.

— Kedves, jó doktor úr! Egy ember, minden fájdalomtól ment. . . Érdekes, érdekes. Ön, úgy látom, javíthatatlan idealista. Ön orvos?

— Az vagyok. Most sebész; jelenleg.

Kellerné elővette lorgmtejét s tréfás homlokráncolással szemlélgette.

—Orvos. Sebész. És egy ember, aki minden fájdalomtól ment ... És hogy' gondolta ezt elérni?

Rudolf elmondott egyet-mást a terveiből. Kellerné hosszan kacagott.

— Ó, de kedves! Nézze csak, édes, jó *doktor úr. Sebész úr.* Engem tegnap elhagyott az én barátom, mon chère ami, tudja. Szerettem őt, gazdag is volt fenéül. Nekem tegnap óta ezért lelkifájdalmaim is vannak, tudja, szomorú vagyok. Hát én most zsu-gorítsam halálra az egyéniséget, amely pedig nem is okozott nekem magában fájdalmakat, hát én most csillagászattant, meg tudom is én, mi szépet vegyek elő és .. .?

Rudolf valahogy ki akart térni e félreértett téma elől.

— Talán előbb kellett volna kezdeni, nagyságos asszony, — mondta halkán, udvariasan.

Ön kedves, érdekes fiú, csak ma látom önt először. Itt van, igyék egy pohárkával, no, tessék, ne kínáltassa magát, a maga Jánoskája, a jövőendő fájdalomnélküli, már becsípett tőle. Ne féltse, kérem, csak olyan szalonspicc az, kiheveri egy-két óra alatt.

Maga se tudta, miért, Rudolf elfogadta az italt, bár nem szokta meg élvezetét. Torkát kaparta egy kisé, mire csendesen köhögni kezdett; a szemei megkönnyesedtek. A hölgy jót mulatott rajta.

— No, még egyet!

Rudolf vállat vont, nem nagy dolog ...

Kedves, érdekes fiú ön, édesem .. Milyen gondos, komoly, fekete ruhát visel, mint egy református pap. Milyen dús, fekete szakálla van, miért nem borotválkozik ön? Az a kis, fényes csíptető azon a

vékony orrán, hogy' csillog. Mily szép homloka van önnek, de ni, már kopaszodik, itt oldalt nincs is már haja. Istenem, nem sajnálja?

Rudolf legyintett. Csendes bódultság ömlött el rajta, engedte vinni magát ellentállás nélkül. Jóleső mámort érzett néhány percre; azt — gondolta, ilyen kellemes lehet a hasis-élvező érzése, amikor elveszti a tér és idő fogalmát.

— Igyék még. Várjon, szerzek hozzá egy kis harapnivalót is, magam megyek, nehogy a cselédség észrevegye önt itt . . . — Kisietett. Rudolf hunyorogva lesett az ajtó felé, félt egyedül maradni. Féltette ezt a szokatlan kábultságát.

Leültek a tükörhöz és a hideg vacsorához egy keskeny, magos asztalka mellé. Kellerné sokat nevetett, Rudolf élvezte a mámorát.

— Mondja, kedves fiú, csókolt-e már maga nőt, mi?

Rudolf erőltetett, száraz hangon nevetett. Egy pillanatra kizökkent mámorából, de megfeszített akarattal visszakényszerítette magát.

El tudom képzelni, mulatott a hölgy, — hogy egy magafajta fiatalembernek ismeretlen csőd i marad a nő. Aztán a jó isten tudja, miféle fantasztikus meséket álmodnak erről az egyszerű dologról. . . No, de maga azért, ugye, mégis tudja, hogy nem is olyan egyszerű dolog az s akad itt-ott egy-két érdekes részlet. Nem? No, ne tagadja. Maga tetszik nekem, barátocskám!

Kellerné udvarolt még egy darabig Rudolfnak s szemmeláthatóan jót mulatott az eseten.

— Hát mivel tudnám magát rávenni, no, hogy továbbra is nevelje Jánoskát? Maga igen érti a dolgot, egy kis hiba pedig mindenkiben akad, maga

például túlnagy idealista. Az orrán látom, a szemén, olyan ábrándosak, kedvesek . . . No, ha megmarad, megengedem, hogy megcsókolja a kisujjamat, a körmétől a gyökeréig, bolond! hát hol kezd? Alulról menjen fölfelé, ügyetlen. A körménél kezdje... Ejj, de hamar észbe kapott, nem megy innét! Ab-l rétén! Az ember a kisujját adja, hát már az egész karja kellene, nézd csak!

Később ezt az egész kart is odaengedte s azontúl Rudolf, bár a hölgynek nem éppen intelligens és meglehetősen műveletlen, könnyed hangján csak igen keveset tudott szólni, bátrabb s önfeledebb lett.

Tíz óra felé kétségbeesett sírás zavarta meg őket. Valaki az ajtónál nyöszörgött! és kaparta a falat. Rudolf bódultán mosolygott, s nem akart megmozdulni. A hölgy kérte őt, nézzen ki.

János volt. Eltorzult arcát bedugta az ajtón és görcsösen reszkető ujjaival feszítgette a rést , melyet Rudolf az ajtón nyitott.

Anyja belülről kérdezte:

— Mi lelt, fiacskám?

A fiú bebocsáttatást kért:

— Nagyon rosszat álmodtam, anyám ...

Úgy látszik, a likőr rémes álmokat vert ki az idegein.

Nem mehetnék be hozzád, anyám?

Rudolf ekkor be akarta húzni az ajtót, egy legyintéssel szerette volna elküldeni a fiút, de az, mintha csak újra látná borzalmas álmait, kétségbeesett erőfeszítéssel esett az ajtónak; fel akarta rántani. Rudolf most megragadta a fiú karját és egyet lódított rajta. János hanyatt zuhant kint, az ajtó előtt s keserves sírásra fakadt. Egy pillanat alatt történt

ez a kis eset, melynek mély szomorúságát Rudolf rögtön jelezte viaszos sápadtságával: felébredt önfeledtségéből s ami ezután érte, az már csak véresre sebezte.

Kellerné felpattant a pamlagról és merev tekintetet vetett Rudolf megtörő arcára. Kellerné hangja gúnyos és fölényes lett.

— Ohó, jó barátom, valamiről meg tetszik felejtkezni. Elvégre bizonyos határok mégis vannak, hogy úgy mondjam, a tisztességnek vannak határai, ön nem említette, hogy programjába a testi fenyték is beletartozik. Érdekes, érdekes . . .

Monoton ütésekkel zúgott Rudolf fülébe: «hogya úgy mondjam, — hogy úgy mondjam ... Érdekes, érdeke^.» Közben pedig hidegen ráeszmélt: még csak az imént háborodtam fel azon, hogy ez a fiú, aki, legalább is otthon, sohase látott verekedést, ököltre ment egy ceruzáért a legkedvesebb barátjával s ma bennem támadt fel néhány rongyos csókért a vak erő, mely ütni akar. Hogy ezt ilyen hidegen végig lehet gondolni. . .

Sőt ép *olyan* hidegen végig tudta nézni azt a jeletet is, melybe az ember minden szeszélyességét, ocsmányságát és vakságát beleérezte. Kellerné behozta a fiát és míg bekapcsolta elől egyik kezével a blúzát, a jobbal lefektette a még forró pamlagra. S most úrrá lett a füledt szobában a könnyes érzélgösség, nagyokat tüszentgetett és orrát szívta a náthás szentimentalizmus.

Édes, kis fiacskám, megütötte magad? Hol ütötte meg magad, hol fáj? A térdedre estél? A csuklód fájlalod? Ne sírj már, kincsem, egyetlenem, anyukád nem enged már bántani. Ott feküdt a

gyerek és elégtelenen pislantgatott Rudolf felé az asszony mellette térdelt a szőnyegen. — Ne sírj. Le foglak fektetni, mellém, megint együtt alszunk, jó lesz? Mesélni fogok neked. Teácskát főzök neked, borogatást rakok majd rád. Itt fáj, kincsem? No, mutasd ide, mutasd meg anyukádnak, egyetlenem. Ó, jesszusom, hiszen itt vérzik is, várj, mindjárt hozom neked, ne sírj hát már, ugye, tudod, hogy' szeretlek . . .

— Tudom! mondta öntelten a fiú.

Kellerné felállt a pamlag mellől és a fürdőszobába sietett borogatásért. Elment Rudolf mellett, egy pillantásra se méltatta.

Rudolf fordult egyet a sarkán és kifelé indult. Nem tudott semmit se erről a mozdulatáról. Nyomasztó hangulat, hasonlatos a súlyos álmokörhöz, zuhant egyszerre reá s bár bizonyos irányú gondolatokat tisztán végig tudott gondolni, más irányúak teljesen kiestek hatalmából. Minden idege külön zúgott és harsogott egy rettenetes kakofónia felé. Ment kifelé, álmosan, kimérten, megkereste a kabátját, a kalapját ott hagyta. Minek neki kalap, gondolta, ezen a hideg téli estén?

— Nem kell kalap; nem kell kalap, — mormolta, amint lefelé haladt a piros szőnyeges lépcsőn, — nem kell. Kalap; kalap. Kalap.

— Kalapács, — mondta kint az utcán. — Kalapács. Nagy kalapács az ég a fejünk felett. — Ezt sokszor elismételte és nem tudott róla.

Hideg szél fújt kint az arcába és összekuszálta a haját. Gyalog ment ki a kórházba. Eszébe jutott, mint üres szó, hogy tíz órakor jelentkeznie kellett volna utasítás szerint a főorvosnál. «Ez a

hízott szajka, hogy' térdepelt ott a gyerek előtt, hogy' imádkozott ott neki. Ez a puffadt, polgári ringyó, tán évekig felé se nézett a fiának, most, két nap óta egyszerre meglátta, hogy gyereke is van és nyafog neki. Milyen ostoba vagyok én. Fából vaskarikát csinálni. Hisz én nem látok, nem hallok, csak megyek, csak megyek és minden elemgy mellettem. Egy embert, aki ment minden fájdalomtól . . . Ostobaság!»

«Most mi lesz? — Most egyszerre mindent maga ellen fordított. — Hiába, ez az anyaszeretet volt benne. Ez ellen semmit se lehet tenni. Én neki mentem ennek a gyerekeknek és faragni akartam. Pedig meg se néztem, milyen fából való. Én vagyok vak! Itt valakinek be van kötve a szeme. Itt mindent elvesztettem és a saját hibámból vesztettem el mindent. Képtelen vagyok bármit is elérni, nincs erőm semmire. A levegőbe vagdosok. Orvos vagyok öt éve már, aztán semmit se csináltam még, jó, hogy megélek. Mert nem tudok. Ugyan kinek éri meg ez az egész játék azt a fáradtságot, hogy kikeressem e furcsa hiba okát?»

Az az érzése volt, mintha napok óta járna már, erős katonalépésben. Oly gyönge volt, hogy a szél majdnem visszafelé fújta. Vem bánta volna. A lábai szinte maguktól mentek a sötét utcákon. Szédült, a toroka kiszáradt. Dúdolni kezdett; félhangosan dudorászta egy unalmas kupié gyors melódiáját. A lába járt, a szája dúdolt; azt várta, hogy valamelyik járda szélén elesik. A szél oldalba kapta. Az orrából hideg víz szivárgott le, engedte végig csurgani a szája mentén ezt a vizet. — Csak a szél elállna már, motyogta, ez az egyetlen bajom. —

Az utcák kihaltak voltak. Egy hirdető oszlophoz támaszkodott. — Nem jobb volna-e itt lerogyni és eltűnni?

Az olcsó vigasz, hogy szépet akart, csak a körülmények . . . Nem bitang bolond az, aki homokra akar márványpalotát építeni? Elborult a látása. Minek kontárkodik ott a kórházban, minek ment oda? Semmire se viszi. Marad az unatkozó, csöndes alorvos úrnak, akit senki se vesz számításba. Szívja a levegőt, operációnál altat és pulzust számol s tanulmányokat folytat eredmény nélkül. Miért foglalja el érdemesebbek előtt a helyet? Úgy látszik, csak az anyai rábeszélésnek és apai büszkeségnek engedett, amikor ide került; egyébként pedig mind-egy neki bármelyik pálya is. Jó annak, aki nem jár szélben. Jobb annak, aki napon jár és a hasát sütteti. Ez az élet összedőlt, úgy ám!

A kórházban mindjárt a szobáját kereste. A folyosón megállította egy ápolónő. Épen a műtőterem előtt voltak.

— Jaj, Hermann doktor úr, hol tetszett lenni, nagyon kereste ám a méltóságos úr, jaj, de haragudott. Hát a kalapját hol tetszett hagyni? Tán elfújta ez a nagy szél!

Rudolf hamiskásan nevetett.

— Aztán miért kerestett engem a professzor úr?

— Jaj, doktor úr, hiszen tetszik tudni, milyen kevesen vagyunk most, mindenki berukkolt innét a háborúba. Nem volt, aki számolja a tamponokat. Egy Schwester számolja most, mert sürgősen operálni kellett, jaj, de haragudott ám a méltóságos úr!

— No jó.

Rudolf belépett a műtő előszobájába s neki támaszkodott az ajtónak. Egyhangú utasítások hallatszottak ki az éjszakai operáció mellől. Rudolf tisztán érezte most: képtelen volna számolni a tamponokat . . . Magasabbrendű orvosi munkák elvégzésére, úgy látszik, se kedve, se képessége, e szolgamunkák pontos megcsinálását a hangulatai nem engedik . . . Pedig ez a mai esel az állásába kerülhet. Holnap reggel jön egy meghívás a professzorhoz, aztán olyan goromba szidás, aminő csak a méltóságos úrtól telik ki; mindenki rajta fog nevetni és mindenképpen lehetetlen lesz a helyzete, ha nem is szólítják fel bizalmasan a távozásra. - Ej mit! gondolta, — bemegyek. Gyorsan elkészülök és bemegyek. S még minden rendbe jöhet . . . Szegény beteg, neked oly mindegy, meghalsz-e vagy felébredsz mély álmodból. — Mialatt ezt gondolta a betegről és egy-két lépés lábujjhegyről kihallatszott belülről, Rudolf lassan, mintegy csavaron, megfordult a sarkain és kiment az előszobából. Most ellenkezőjét tette annak, amit gondolt.

Szobája ablakából kinézett az országúira. Úgy ült ott a nyitott ablaknál, fedetlen fővel, télikabátban, egy öreg széken, sokáig. A feje ráesett a kabát dús szőrmegallérjára. Látott két kutyát az országúton; egymás mellett szaladtak, hevesen, kitartoán és sokszor megszagolták egymást. Rudolf úgy látta, hogy lejjebb megállnak és szaporítják fajukat. «Nagyon szeretik egymást» — mormolta.

Hajnal· elás felé részeg férfi tántorgott az országúton egy fához. Átölelte a fát és elkezdett keservesen hányni. Rudolf felemelte ezt az embert olyan magas csúcsra, ahonnét kilátás nyílt az

egész földgolyóra s azt látta, hogy a részeg az egész földet leokádja, mindenestül.

Erre elaludt. Ez volt utolsó alvása, melyben nem álmodott. Tompa, mély alvás volt ez, alig látszott lélegzetvétele.

Hét órakor kopogtak az ajtón, erőlyesen. Felébredt a második kopogásra, odament az ajtóhoz s kissé kinyitotta. Megismerte a tegnap éjjeli ápolónőt.

— A professzor úr, mondta az ápolónő.

— Igen, mondta R udolf és becsapta az ajtót. Lerántotta az ágyról a takarót s belevetette magát, kabátostul. Nagyon vigyázott erre az alváásra, melyben utoljára nem álmodott.

Kívül futkostak, egymást siettették. — Új szállítmány . . . sok sebesült . . .

Eéltíz felé újra kopogtak. Rudolf felnyitotta a szemeit, sárga vér futotta alá őket. A kopogás egyre erősebb lett.

- Igen I — kiáltotta ki B udolf s mikor a kopogás megszűnt, mellbe lőtte magát.

XIV.

A felépülés felé tartott már Rudolf, amikor Brenner tanár meglátogatta. Valami vigasztaló-félébe bocsátkozott a tanár.

— Hisz előtted még nemes pálya áll, kedves barátom. Széles, nemes pálya, mondhatom! Beláthatatlan mélységű és nagy jövődjé van, bizonynal. Egyet mondhatok neked. Itt körülnézett. Senki se volt még a sárga szobában. — Ez az én életem

titka. Ott hibáztam el az életemet, amikor a tanári pályát választottam.

Rudolf rápillantott. Először vette szemügyre a tanár külsejét. Megváltozott ő is. Kopaszodó fej, ideges, sárga arc, az orr olykor idegesen megrándul, a szemek sűrűn pislantanak sajátságos, oldalt tekintő nézéssel. Kövéres váll, csokoládészínű ruha. A «geil» német szót juttatta B udolf eszébe az ajka.

— Most, a háborúban, például rettenetes óra-beosztásom van. Negyvenegy órát foglalkozom hetenkint az iskolában és naponta, délelőtt ötször mondom el ugyanazt a többé-kevésbé okos, jó-hiszemű dolgot s egyik-másik délután más dolgot, háromszor. Ó, barátom, ma délelőtt beszélgettem egy orvossal. Mily nagyszerű ez, mily irigyléreméltó sorsuk van! Kérlek! Még egészen fiatal ember és még sokat tanul. Naponta nyolc órát tölt megfeszített munkában, mely egész valóját leköti. Elégedett és nyugodt. Ez a legtöbb!

— Bolond? — vetette közbe Rudolf.

— Nem, intelligensnek mondható. Intelligenciája ugyan nem a mifajta kétkedő intelligenciánk, de rendelkezik azzal az orvosi műveltséggel, melyre szüksége van feltétlenül, de aminél több nem kell neki . . . talán zavarná is.

Rudolfnak felcsillant a szeme. — Látod. Én ugyan nem tartom, hogy zavarná. Legfeljebb mérsékelné nagy hevét. Úgy hiszem, orvostudomány, mint tudomány, nincs. Nem körülfalt terület, melynek alapelvei vannak. Szüksége van bizonyos kapcsolatokra, melyek más tudományokkal összefűzik, de ezek a tudományágak nem kiegészítő alapjai, mert mind önállóságra törekszenek maguk is. Az

orvostudománynak nincs elmélete. Annyira gyakorlati, hogy jóformán csak kipróbált, és átöröklött gyakorlati rendszabályokból áll, melyeket praeventiv intézkedéseknél és bizonyos gyógyítható betegségek kezdésénél előszed. Úgy gondolom, hogy mindenki, aki nem szakember s emberi lényegének kibontását es továbbfejlesztéséi tartja szeme dót t. már pedig mégis erről van szó, csak lépcsőnek használhatja gondolkodása, egész egyénisége kiépítésénél.

A tanár hevesen vette át a szót. A vigasztalóból egyszerre érzékeny vitatkozó vájt.

Ó kérlek, ez ismét egyike azoknak a gondolataidnak, melyek a tényeket, a valóságot nem veszik figyelembe. Hogyan képzelhetsz te el ma általános műveltségű embert, anélkül, hogy felületes no volna? Egy Goethe ma már elképzelhetetlen. Ma, minden specializálódik, ez a dolog nyitja. Éppen a nüanszok a fontosak!

Rudolf nem felelt erre a, sokai hangoztatott, szólásra, a mit a tanár igaza elismerésének vett és sóvárogva hordta elő ábrándjait.

Barátom, micsoda ember az! En, hisz tudod, az en egyhangú munkám közben sokszor elmerenghetek. álmodozhatok, lehetek figyelmetlen, szórazott, de ez a kiváló, fiatal orvos . . . Csak a— tudománvána'k ól. Nem törődik semmivel. se nővel, semmivel. csak halad, előre ebben a, uehez. felelőségi djes, de. boldogító irány bán Hogy irigylem őt! Gondold meg, még polemiális szempontból is jobb a helyzetetek, Mondom, egész fiatal ember meg, bár már jónevű s csak a nőnap ajánlóí lak fel neki egy állást, napi egy órai elfoglaltsággal. és négyszáz korona fizetéssel. Érted ezt, barátom? Egy óra és

négyszáz korona! Érted ezt, Rudolf? Érted ezt? És amellet a legaltruisztikusabb foglalkozás. Mi jót tehet egy hivatalnok? Az orvos élete nemes és felelősséges, csupa jötevésben telik el.

Rudolf bágyadtan mosolygott. Úgy gondolom, egy munkát se azért végez az ember, hogy jót tegyen. Eltekintve az anyagiaktól, arról van szó mindig, hogy ösztöneit kiélje, hogy élettanilag mondjam: hogy a sejtjeiben felhalmozott potenciális energiát kinetikaivá változtassa és meghaljon. Te csak el nem használt erőidet szeretnéd elfogyasztani s ezért vágyói erre a szakmára mostani álláspontodból, mely megköti őket egy kissé. Egy lelki kérdés ez az egész nagy világnézeti viaskodás *nálad*. . . Nem igaz?

— Dehogy, kérlek szépen, dehogy. Gondolati kérdés tisztán s annyiban lelki, ameddig a gondolat is lelki termék, de *nálam* ment minden befolyástól. Ha én azt megtehettem volna, amit ma tudok, barátom, Rudolf! De neked minden nyitva még, végig fogsz menni a szép utakon. Meg vagyok győződve, hogy pillanatnyi »Iborulás volt a tetted oka s bizonyára már itt, a kórházi ágyban is elfelejtetted az egészséget, ezt a bolondságot. Az élet oly szép és nemes, csak érteni kell hozzá, barátom. Ha én még megtehetném . . . Én azonban mindig elmulasztottam a jó alkalmat, itt a hiba!

Terhére volt már Rudolfnak ez a céltalan beszélgetés. Útját akarta vágni valahogy.

— Hát jó. Én azt hiszem, belőled az elégedetlen, a tévedt életű ember beszél. Vagy pedig az az eset van itt is, hogy a suszter irigyli a szabót. Nem baj, édesem. Én, látod, tisztában vagyok azzal, hogy az

én lelki szerkezetem nem való az orvosi pályára. Nem születtem az ápolásra, magamat se tudom korlátok közt tartani s ellensége vagyok minden rendnek, szabálynak. Tudományos hajlandóságaimmal, előbb mondtam, a legtávolabbról se egyezik meg. A gondolkodásra vagyok teremtve, a gondolatra építék mindent, erre pedig, sejtéd, mily fontos okokból, nem csináltak semmiféle bevett pályát. Ez legfeljebb külön szerencsétlenség. Szakítok mindennel; bár soha se! ettem volna *kifelé egy lépést se...* De engedtem magam szétvinni, orvosnak, nevelőnek s ez aztán megbosszulta magát keservesen, fölösleges bajokat zúdított rám, mert semmi és senki se tűri, hogy figyelmen kívül hagyják. Annál inkább bekövetkezett ez, mert magam is valósággal hajszolom a válságokat és fájó törekvésem volt mindig élesre hegyezni a dolgokat. Hidd el, barátom, ha szépen akarnám fogalmazni, azt mondhatnám: *ez az élet, melyet szinte akaratom ellenére építettem magamnak, összedőlt. A fejemre zuhant. De! Ha nem is voltak meg ennek a logikai okai, ez az érzésem megvan és ezen már nem lehet segíteni. Hogy röviden mondjam, az a vágyam van, hogy elvonuljak mindentől a szobámba és az ablakán át nézzem a végtelenséget' ezen a rövidke, néhány . esztendőn át. Tudod, örököltem most valamit egy elfelejtett nagybátyámtól, egyike leszek nevető örököseinek, akinek szerény igényeihez mérten legalább anyagi gondjai se lesznek már. Nem szeretem az embereket.*

A tanár búcsúzott:

— Vigyázz, édes Rudolf. Sokat dobsz el.

— Semmit se.

— Én pedig, tudd meg, azért se mondok le rólad.

Isten veled, kedvesem, a jövő héten már sétálni akarlak látni!

Rudolf, amennyire kötése engedte, kinyújtózott az ágyban. Mily nagyszerű volt az a néhány napi, kényszerű nyugalom! Egy lépést se tenni, meg se moccanhatni, ez való neki. Elmosolyodott. Ismét nyugalmat és biztosságot érzeti. Bár csak soha se mozdult volna *ki*, magából, a gondolataiból, egy percre se veszítette volna el rendületlenségét. Nyugodtan, eseménytelenül, a mások életébe való minden beavatkozás, minden emberi közösség nélkül élni. . . így jó, így élt majdnem huszonöt évig. Addig boldog volt, ami egyet jelent nála a nyugalommal.

Így volt-e valóban? Egy emlék nyugtalanítja, amióta betegágyban fekszik. Három hulla, hever emlékei sík mezején, a végtelenség nyugodt felületén három hulla púposodik, torzan, fenyegetően. Ezek életét ő zavarta meg, ezeknek a torkába ő markolt, ezeknek a nyugalomát ő vette el. Bolondság. Hisz már nem élnek. De élhetnének! Ez az. 0 rajta múlt. Oly értékes volna az élet, hogy miatta, gondjai lennének?! Mindegy, ő miként gondolkodik róla: nekik a legbecsesebb volt, az ő kezén múlt, így látja most s ő maga se hirdetné az életről, hogy mondjunk le róla. Nem, ezt nem lehetne hirdetni. Hova vezetnek ezek az alattomos emlékek? . . .

Egyet aludni! . . .

XV.

Rudolf a pamlagon feküdt, szemben az ablakkal és a hideg fényű holddal. Az apja, ősz, összeszáradó ember, kopott, hosszú télikabátban, mely a bokáját

súrolta, óvatosan rányitotta az. ajtót. Bejött; kabátját, amelyen libegtek a gombok, nem vette le s fél-alá járt a szűk szobában. Sokat köhögött, rekedt hangon beszélt, szürke arcában az orra kék volt.

Hát szegény anyádat is eltemettük már. Ő is meghalt. Most már én jövök sorra. Beszéltem egy emberrel, a Holh pálinkással, ő is azt mondta, hogy te voltál . . . igen, egy kicsit te is, hát nem lehet tagadni, hozzájárultál. A halálához, *így* na ndta a Roth. Ez a Roth igen régi ismerősöm, még a Laudon-utcából ösmerem, ő is egy jobb ember volt, tönkrement, mindenki tönkrement, mint mi, egy igen jámbor zsidó, de becsületes és két fia van, az egyik ügyvéd, a másik hivatalnok.

Nem kapott feleletet, ez megzavarta. Elvörösödött. Köhögött.

Miért nem jöttél ki a temetésre? Elvégre az anyád volt.

Rudolfnak nehezére esett a beszéd.

— Mindegy, nyögte ki végre.

— Hát nekem pedig majd a szemem sült ki, tudod. Ott volt mindenki. Az emberek nem is oly rosszak, mini az ember gondolná. Ott volt a Guttman tejnagykereskedő is. Na látod. Mégis csak tiszteletben tartanak engem. Ott volt Havas Józsi úr, ő velem hivatalnokoskodott, igen melegen kondoleált A Sommerné gyümölcskereskedő is eljött és nagyon sírt és láttam, négy hálóst adott a szegényeknek, ő még a régi jó időkben barátnéja volt szegény anyádnak, együtt jártak, kávéházba vasárnap délután az Aréna-úton és sokat sírt, neki meghalt a férje és a lánya sok pénzt keres egy orvostól, aki

kitartja. Mért ne? Pénz beszél, kutya ugat. És mindenki te utánad kérdezősködött, a szemem sült ki és mindenfélét hazudtam, hogy milyen beteg vagyok. Aztán megszöktem előlük, egy más villamosra szálltam, szegény anyád . . . Megnémultál?

— Nem . . .

Az öreg görcsösen köhögött és teleköpködte a padlót.

— Nem, igen, mi van veled? Örült vagy? Mert már mást nem lehet rólad gondolni. És te vitted anyádat a sírba, ez ellen hiába szólsz. Ha te doktor maradtál volna, lett volna anyádnak rendesen mit enni-inni, még elélt volna jó öregségben egy néhány esztendő. Most már én gyövök sorra, úgy is csodálkoznak az emberek, hogy én túléltem ötöt. Van valami borod vagy konyakod? Azelőtt mindig volt.

Nincs.

Nincs, nincs! Jó. Majd iszok lent egy pohárral, már úgyis csak ez tartja az emberben az életet, ez a kis ital. Hehe, ha ez nem volna, hun volnék én már! Mi mindent mondtál te rám. Májbaj, vesém rossz, oda a gyomrom, ma-holnap kivisznek, itt van! Na látod. Sokat értetek ti, orvosok. Én tudom, mi a jó.

A holdfény lassan be emelkedett a szobába; R udolf megfüröszttötte arcát a tiszta fényben. *Ez* az ébrenlét, melybe atyja jelenléte hozta, eszébe juttatta Brenner tanárnak egy régi példáját a lunatikusról: az álomlátó ablakjába nézi a holdat és utána kap; lezuhan; hol volt hát a hold? Az ablakban-e vagy a felhők közt, — az égen? El van-e intézve a kérdés, ha azt mondjuk, hogy a lunatikus számára a hold az ablakban van, ellenben más egészséges ember az égen látja? Így töprengett . . .

Nagy csönd támadt. A ravasz öreg begombolta a útikabátját, majd ismét kigombolta, óvatosan özeledett céljához.

— Ma-holnap harminc éves vagy. Mit csinálnál, ha nem jutott volna ki neked ez a kis örökség? Éhen halnál az utcasarkon. Mondd, hogy nem igaz? Úgy-e, nem tudsz rá felelni semmit se. Pedig volta-képpen ez az én pénzem, az én rokonságomból való, nem az anyádéból, isten nyugosztalja szegényt. Mindenki mondja, hogy tulajdonképpen engem illet meg ez a pénz. És én tulajdonképpen nem vagyok rászorulva, hogy havonként holmi könyöradamá-nyokat utalj ki nekem, mert ez az én pénzem. Hiszen nekem mindegy, isten ments' attól engem, hogy egy krajcárt is elvegyek a gyerekeimtől, de ami tény, az igaz és az emberek így beszélnek és Roth pálinkás is mondta és amint együtt ültünk egy vendéglőben, a temetőnél, ő kijelentette, hogy nem tűrné, hogy a gyerekei így bánjanak vele, de azok nem is bánnak így vele.

Rudolf nehézkesen felemelkedett, Erősen lesová-nyodott.

— Mit kíván.

Az öreg elsápadt. Hosszan köhögött és a sarokba köpött. Szakadozott gesztusokat tett.

— Én? Semmit. Hogy' gondolsz ilyet rólam? Semmit... Én? Hova beszélsz? Én? Én minden pénzemet e hónapról kiadtam erre a temetésre és sírkövet is fogok állítani. Elég szegény és gyalázat. ..

Rudolf egészen öntudatlanul ejtette ki a valót s csak a végén vette észre, mit beszél.

— A szegényházból temették, semmibe se került, koszorút valószínűleg nem vett, sírkő sok költségbe

kerülne és... elhallgatott sajnálta, hogy megszólalt.

Az öreg Hermann káprázó szemmel nézeti a levegőbe, Kapkodott a kezeivel, recsegettette a hangját. Igen! Így látod. Így van ez az öreg emberekkel. Kértem a Hóltkól, adjon két forintot kölcsön, a jövő héten majd megadom neki. Azt mondta, nála nincs pénz, szóljak a Havasnak. A Havas azt mondta, várjak a temetés végére, akkor ad. A temetés végen kerestem, sehol se volt, az emberek addig jók, amíg rájuk nem szorulunk. Amikor nekem volt, mindig kicsaltak tőlem, de sok litert ittak ezek az én pénzemből, amikor még úr voltam! Mert akkor nem néztem egy-két forintra, megmutattam, ki vagyok. Most? Most minden pénzem elfogyott ég mindent ráköltöttem erre a temetésre, de szép volt, az a fő. Hadd pukkadjanak szét az emberek, azt akarom. Van egy kis pénzed, Eudolf?

— Mennyi kell?

— Adj öt forintot. A jövő héten megkapod. Tudom, neked is kell.

— Tessék . . . apám,

— Marad neked még így? Mulasd.

—Majd csak valahogy . . . Mindegy,

Az öreg Normann hurutos hangja melyen morgó lett a pillanatnyi elérzékenyüléstől Te, mondsza, ham, nézd. Akárhogy foldoztatom mán ezt a ruhámat, minden nap kiszakad. Kilátszik mán alóla a fehér. Te, milyen ruháid vannak még neked? A hangja egyszerre megkeményedett, mintegy parancsélőan.

Jó lesz, mondta Rudolf. Majd ezt itt levetem. Van még egy fekete, az is jó lesz...

levetett, köhögött az öreg, amint felhúzta a fia ruháját s magára kapta maszatos télikabátját, ágyszerre nagyon sietett.

No lám! Hogy jár az ember. Egyszerre csak azon veszi észre magát a végrehajtó úr, hogy a saját fia ruhái is jók neki. Én megkisebbedtem, te negnőttél. Így csak kijövünk. Szervusz, fiam, hetek. Vigyázz magadra. Majd legközelebb benézek lozzád. A temetés miatt ne törd a fejed, én mindent rendeztem. Szervusz.

Becsapta az ajtót. Sohase tudta kezelni a kilincset rendesen, mindig maga után rántotta csak az ajtót, mely a sarkaira, csapódott most. Köhögése belallatszott még a lépcsőről.

Rudolf visszadült a dívánra. Egy nemes könyvnek néhány sorára emlékezett!: «Hisz nékem nem áll semmi a világon. Csak az éj es tündöklő csillaga.» Ez a nyugodt, fehér fény, mely hallhatatlan sebeséggel rezeg szel és rokon a transfunt számokkal, az kell. Minden átszűrődik ebbe a zsongító muzsikába, ebbe a fénybe, ebbe a gondolatba s elszakít - iát lan vonatkozásba kerül vele minden. Ez a díván, unylen napokat tölt felolvasztó álomban, nem csak i díván többé. Ez a «fekvőhely» fényt, sugároz ki ebből a nagyszerű fényből, egy hangja a nagy muzsikának, egy kapcsa a végtelenség számjainak, s itt minden túlvilági már. Az asztal bánatos reflexzset nyer, a szék nemes barátságot érez, a falak örködve zárnak ki mindent, mi idegen, zavaró. Ez a szegénység egy az ür kopárságával, ez a fűt ellen levegő a világtér hidegségével, az ő feléber boldogsága az örök mozgások rejtélyes nyugalmból szakadt ki. A végtelenség gondolata, melyet

néhány olvasott, gyorsíteleű könyv már kizárt az emberi gondolkodás adataiból, mint a matematikában tényné, benne állandó érzéssé vált. Egy kis társaság alakult homályos emberekből, akik minden szombat este találkoztak egy félreeső kávéházban; gyűlésnek nevezték ezt a határozatlan találkozást, amely épp úgy a végtelenség gondolatára épült, amiként ezeket a törődött embereket is ez az érzés tartótra össze; a végtelenség érzése, melyet ők «belső ténynek» vagy «adott igazságnak» neveztek s azt értették alatta, hogy a végtelenség van, azt gondolkodással megösmérhetjük, hogy mi, emberek, magunk is végtelenek, tehát elpusztulhatatlanok vagyunk: elpusztulhatatlanok, mert a végtelenre, így tartották, véges nem, csak maga is végtelen eszmélhet rá. így, mint akik a tudást és megnyugvást gondolataik segítségével érték el, minden erőt és képességet tulajdonítottak a gondolatnak, melyben a megismerésnek, ítéletnek csalahatatlan fórumát látták és határtalan biztosságot ítétek neki.

Félig gnosztikus, egy kissé teozófus s mindenképpen bánatosan lemondó és egyben büszkén felmagasztosult volt ez a kis társaság, melybe, a vonzás érdekes példájára, a város különböző részeiből mindenféle foglalkozású emberek összeverődtek. Alapelvei e társulásnak kifejezetten nem igen voltak, de annál bővebben beszéltek róluk s olykor egyik-másik, akit mesternek is neveztek, patetikus és megható előadást tartott a kávéház egy különszobájában, vagy félreeső sarkában azokról az eszmékről, melyek őket és, későbbi gyors terjedésök miatt az emberiséget, összefűzik. Megeshetett, hogy egy-egy avatatlan

került ösmeretség révén a társaságba, aki egy kissé értetlenül, de udvarias figyelemmel hallgatta ezeket az eszméket; ilyesmi többször előfordult; nem törődtek a meg nem értéssel s eszméik magától értetődő, nehéz felfoghatóságának tulajdonították az ilyen esetet. Avatatlan volt maga a kávéházi főpincér, aki dologtalan perceiben mögójük állott és piszkos szalvétáját hóna alá csapva, tisztelettel hallgatta őket. A tulajdonosnak, Gruber úrnak, volt egy idős nővére, egy aggleány; mindig olyan pettyezett, sárga blúzokat viselt e napokon, mint a nedves szalma; a kövér Gruber úr bocsánat kéréssel vezette a komoly arcú hölgyet a «tudós» társaságba s azontúl a hölgy szótlán, de megértő hallgatójuk maradt. Volt ennek egy barátnője, kis, kövére« asszonyka, aki nemrég ment férjhez s most áldott állapotban volt; ez is szerény és megértő volt; csak épen megesett egy-kétszer, hogy amíg barátnője arcán a bólogató világosságot nézte, egy-két percre lekókkadt a feje és elszunyókált; egy erősebb biliárdlökésre azonban, dicséretére szólván, mindig felébredt eddig. Akadt egy-két diák, többnyire filozopter, «tanítványnak», akik régebben magukkal hoztak egy-egy szombatira valami erős materialista felfogású medikust, aki büszkén, merész ellenvetéseket tett a «pszichikus társaságnak»; emlékeztetőleg néztek a többiek egymásra és hamar napirendre tértek az ellenvetések fölött.

Minderre nem emlékezett Rudolf. Az egész kétségbeesett társaság úgy tűnt föl előtte, mint egy büszke, megtört gondolat; homályos, elvesző folt, szürke csík a levegőben. Mert büszkék voltak, mert végtelen magasságban érezték magu-

kat minden tudományos plebs fölött, akiket egymás, úgynevezett alacsonyabb létformába tartozóknak ítélték; szinte megszámlálhatatlan sok létformát tudtak megkülönböztetni, melyeket úgy dobáltak, mint bűvész a tányérokat a cirkuszban. Ők a legmagasabb Létformába osztályozták magukat, miután az igazságot sikerült megismerniök és aszerint éltek is; ez nyugalmat és az. elért, nagy célok büszkeségét oltotta fenkölt szavaikba es kissé merev gesztusaikba. Erre a fenkölt öntudatra emlékezik most Rudolf, egy merev mozdulatra: az ügyvéd pózára, melyei az beszéd közben felvesz. Hátradől a székén, egyenes tartással, mindkét karját kinyújtja és megfogja az asztalt: így beszél félórakig. Bizalmasan többször így szól az ügyvéd: ' «Ezek az eszmék a' déh napfény világos tisztaságát szerzik meg az erőseknek, azoknak tudnillik, akik megküzdöttek ezekkel a gondolatokkal és magukévá tették. Vaunak, sajnos, több ilyet ösmerek, akik elestek ebben ti harcban. Ezek, hogy többet ne mondjak, végleg elvesztek a társadalom számára. Az eszmék magukkal ragadták őket és végtelen sebességgel futnak velük. Az egyik, egy festő, egészen elvonult, fent lakik a hegyen, rongyosan jár, alig eszik, valósággal kenyéren, vízen es növényi eledeleken él, családjával minden összekötötést megszakított. Egy üatal, nagy karrierre indult politikus, aki szintén megismerkedett eszméinkkel, nemsokára meghalt agyhártyagyulladásban; nem tudom ugyan, hogy a gondolatok és a vedlik vívott küzdelem mily szervi változásokat hozhatnak létre és hogyan, de több ilyen esetem volt. Az ügyvéd szeme felcsillan és sokatmondón teszi

hosszá: Ám vannak erős lelkek, akik a küzdelem után diadalt aratnak . . .

Ennyit jelentett az ügyvéd Rudolfnak. Valaki, aki erősnek hiszi magát. Nem ügyvéd volt, aki kopott ruhákat viselt, csekélyke anyagi gondokkal küzködött és sokszor éheziettv családját, amely rohamosan gyarapodott: nem a bőbeszédű, zavaros gondolkodó, aki «hét évig küzdött az eszméért»; valaki volt, aki erősnek hirdette magát.

A szobrász is csak egy ötletet jelentett.

— Én tetszik tudni, szobrász vagyok. Azt mondhatnám: sajnos. Mégse mondom, hogy sajnos. Azért nem mondom, mert az ember csak elviseli azt, ami kijutott neki. Én szobrász vagyok tehát. Nem tudok beszélni és mindig zavarosan fejezem ki magam. A szobrász nem tud beszélni kérem. Én a formátlan anyagból három dimenziós testeket hozok létre. Erre tessék figyelni, ez az én tragédiám. Az anyagot formálok és nem tudom megmondani, miért van az anyag? Mi a célja? Mondom, én szobrász vagyok, ezért kínoz ez a kérdés. Azért volna az anyag, hogy megelőzze a magasabb létformát? Hát akkor, kérdezem én, miért nem jutok mindjárt a magasabb létformába, minek ez a közbeeső, anyagi állapot? He végre is, én magam is anyagi lény vagyok, amennyire látható vagyok, látható egyéniségem eszerint el fog pusztulni. He ha, kérdem én, én. az anyag elpusztulok, and végre is jó. miért nem siettetem azt a jövőt? Miért nem leszek öngyilkos? Én erre kérek feleletet. Miért nem leszek öngyilkos?

Ott van inég egy kedves, szőke fiú. Két orcáján, oldalt, finom, ápolt cotelettet visel. Néha hosszan

beszél, mert mindegyik szeret bőven beszélni. Ha befejez egy mondatot, oldalt fordítja finom cotelettejeit és a mesterre tekint, várja a merev helyeslést, mely sohase késik . . . Ezek a mozgó, aranszőke cotelettek, ennyi a tanárjelölt, Rudolf számára. Most, ha elindul és végigmegy nesztelen lépteivel a Kossuth Lajos-utcán, nem fogja hallani a sok száz, többi ember zűrzavaros zaját se. Ezek nem élnek előtte; nem ismeri életük gondolatát s csak mint üres, átlátszó árnyak hullámszerűen járda fölött: hogy testiekké, láthatókká legyenek, gondolatot kell beléjük helyezni. — «Valóban, nem volna ez a sok száz ember — azonkívül? Valóban csak akkor élnek ezek, ha én beléjük helyezem a gondolatukat? Nem zavaros és veszedelmes ez? A legkevésbé se. Azonban: a gondolatot én gondolom el, tehát az enyém, tehát az ő létezésük az én gondolatomból van feltételezve? Kétségkívül, — felelte Rudolf. — Minden csak az én gondolatom. A világ, én magam, ez a hold, a Kossuth Lajos-utca, a korzó, mindez csak az én gondolatom. Lesz-e a világ, a hold, én magam, a korzó, az Andrásy-út akkor is, ha nekem nincs már gondolatom? A kérdés feltevésének — folytatta Rudolf — nincs értelme. A gondolat végtelen; ő éppen az a része egyéniségünknek, amely végtelenné és halhatatlanná tesz, ő ennek következtében mindig van s így az is *van mindig*, amit kifejez: a világ, a hold, én magam, az Andrásy-út. — Azt hitte, körülbelül minden kérdésre megfelel, ha még hozzát teszi, hogy egyes gondolatoknak, azaz inkább megfigyeléseknek vannak ugyan egyéni színei, maga az emberi gondolkodás, a lényege azonban egy és változatlan, amint-

hogy a gondolkodás formái, a tér és idő fogalma is minden embernél egy és ugyanaz.

Most tehát fel fog kelni a divánról és felölti megmaradt fekete ruháját. Egy hete alig mozdult ki a szobájából, nem érdekli semmi. Nézi a levegőt s még a színeire, e pillanatnyi életekre is, alig kíváncsi; inkább a valami nagyot, szétömlőt nézegette benne. Nézte a megismétlődő reggelt és szürkületet, az esőt, a napot; a város egyhangú, hosszú lármáját hallgatta. Az ember, úgy érezte, lassan kimúlik, átolvad a végtelen, boldog semmibe, melynek gyönyörű szépségeit meg fogja írni régi, barnahajú barátjának; neki meg fogja írni e földöntúli gyönyöröket, csak kissé még beleéli magát ebbe a paradicsomi életbe.

Lejut az utcára, gondolja, egy kissé szédülni fog. A fal mellett fog menni és mindenkit szerényen kikerül. Forgalmas helyen átmegy a túlsó oldalra, nem gázolja el semmiféle jármű. Látja a népes utcákon a testetlen árnyakat, embereket, házakat, lét nélkül. Mennyi pusztaság van mindenfelé, mennyi új élet fog még támadni... Be fog menni a kávéházba, leveszi nyakáról fekete selyemkendőjét és leül a fal mellé. Nem szól egy szót se, élvezzi ezeket a gondolatokat, az ügyvédet, a mestert; a szobrászt; a szótlan hölgyeket; a cotlettes fiatal tanítványt.

Ez álom volt, szelíd, nyugodt félálom. *Most* lezállt a divánról és öltözködni kezdett. Ezzel együtt kezdődött a kiküszöbölhetetlen ébrenlét, a gyötrődés, a nehéz emlékek zavara. Megköti nyakkendőjét a tükörben: egyre szorosabbra tekeri a szalagot, egy nyekkenést hall, a fej leesik, — fiatal leány áll fej nélkül a tükörben: Gizuska. A fej legurul és nem akar emberré válni: egy elvetélt

gyermek. Kacagó, piros kendős leány halászik hosszú horoggal a fej után, dalol neki, úgy szólogatja, hívja lapdázni: Gizella.

Megállapítja, hog}' frázisok ezek a rémképek. Mily sablonosak, mozivásznonról és régi tragédiákból valók!

Ám épp ezáltal borzalmasan valószernek; annyira frázisok, hogy mindennapim) élnek. Csak menekülni lehet előlük.

A lépcsőházban, a mángorló állványhoz viaszos csoportozat támaszkodik. Olyan benyomást tesz rá, mint egy ábrázolat az utcasarki plasztikonokból. Iratai anya halott gyermeket táplál rózsás mellén, a gyerek feje megnő és leharapja a vértelen emlőt: elgurul a nagy fej az emlővel és sehol sincs már. Csak a kövön Mrdogál egy beteg kisleány.

Egy dunaparti szobor felsír az estbe. Kern szabad odanéznie, nem a szobor sír. Megkötözve sír ott két fiatal leány meg egy tiúccsecsemő. Nem szabad odanéznie, nem szabad oda hallgatnia. Nem szabad hátrafordulni. Gyors lépésben keh előre menni, mindig gyorsan keli haladni; valaki utána szól, valaki utána kiált, valaki utána, szalad. Nagy lármát csapnak mögötte, hallatszik a futásuk. Ej mii! a végén úgyis meg fog állani, hisz az ő útja egyenes és nem lehet, semmiképpen, utolérni o meredlek országúton. Az írásai pedig rendben vannak, mind együtt, szépen egy inasra rakva, ezek az igazoló írások sokat érnek, ha rákerül a sor. Ha ezekre a rendbeszedett írásokra gondol, akár meg is lassí hatja lépteit a sötét Duna partján: akár meg ki állhalna és nézhetné a vizet, amíg kedve tartja, egy helyben.

Majd máskor. Ma sietős az útja. Hamar egy bérkocsiba, pajtás, hamar. Megiszunk egy pohár jó meleg feketét!

XVI.

Leült a feketekávéjához, háttal a kávéháznak. Megkeverte a kávé, a lapokat eltolta magától, nem olvas újságot. Egy kissé félszeg és zavart. Mindenkiel külön kezét fogott s utána úgy érezte, hogy talán most illenék mondani valamit, valami általánosat, kedveset, mindegyiknek, talán külön-külön, de nem jutott eszébe semmi se és elpirult.

Simogatta az asztal szélét s a gondolatai másfelé jártak.

Hiszen semmi sem vész el, ami van, minden tovább folyik, ami megtörtént, a jövőnek egy jó része is megtörtént már. Majdnem egy napon három embert tett, fakóvá, merevvé; voltak, akik mozgással, szóval jelezgették gondolataikat, ő tette, hogy ezek nem mozognak most. Szerette őket? Nem is szerette. Sajnálja sorsukat? Nem sajnálja; nincs rajta sajnálni való . . . valóban nincs? Lelkifurdalást érezne? Nagyon keveset. Mi borzasztja hát? A kép, a gondolat. Ezt világosan látja. A kép: amint tovább öregedtek mozdulatlanságukban; látja, amint egymás mellett feküdt és nőtt és halállal fejlődött a három ember: felnőtt a kéz, megkeményedett a csont, a köröm, megduzzadt az arc, megsárgásodott a szem, elránkosodott a bőr s most előtte fekszik az asztalon, a padlón, az aszfalton, az esőn, előtte lóg a falon, a fán a hirdetési oszlopon a meztelen sárga arc; az emberben megöregedett halál. Talán elveszhet, ami van, talán megszűnik egyszor,

ami valahol megkezdődött, ám, s ez a meggondolandó, minden önmagától, a fejlődése törvénye szerint akar elpusztulni s fellázad az idő előtti pusztító ellen és megátkozza őt. Minden ki akar bontakozni, ami él és tud életéről s fejlődése pompájában örül a késői megsemmisülésnek, de kinnal tölti el a korai halál és kínokat szór a vak gyilkos után. Rudolf legválságosabbnak tartott perceiben is tudta látni a dolgokat, mintegy altatás nélkül, veleszületett érzéketlenséggel nézte végig ön teste nagy operációit s most is értette ezt a fájó folyamatot. Gondolataiban, öntudatlanul tovább éltette, növesztette ezt a három megölt, fiatal embert; szerette volna el is mozdítani őket a nehéz földről, hová kűdültek, szerette volna, ha járnak-kelnek is, nemcsak egy helyben duzzadnak a föld fölé ... csak-hogy valami megakadályozta ebben. Valami súlyos, valami sápadt, valami érthetetlen, kimondhatatlan — úgy érezte, hogy az asztalra csap és hangosan kérdi: nem értem ezt a szót: halál, nem értem, nem tudom felfogni!

Nem ütött az asztalra s e visszatartott mozdulat izgalma szokatlan hévvel bizsergett a karjaiban. Egy pohárka alachet rendelt, ma érezte homlokában a vére lüktetését. Nem figyelte a társaság beszélgetését, csak észrevette, hogy az ügyvéd és a társaság legújabb tagja, egy le»zbikus nő hírében álló, idősebb arcú hölgy között élénk, sőt heves vita fejlődött ki. Most arra fordult egy kissé, azonban nem elegyedett belé, bár lett volna egy-két általános, fontos megjegyzése; ez a visszafojtott vélemény sűrű gőzzel kavargóit benne. Némi lég-huzatot érzett a lábain; nem szólt miatta a pincér-

nek. Feszült benne valami, valami fojtogatta belülről a testét, valami ki akart mozdulni.

Mert mégis: mi lehet *ennek* az életnek a halála után? — kérdezte. Valaminek kell lenni, valami mozgás akkor is kell, hogy legyen, hiszen minden a tiszta mozgás állapotába törekszik. E tiszta mozgás állapotának a gondolatát meg fogja írni barna barátjának, aki tengerész most egy erős hajón, de hogy' áll ez a mozgás most velük, *ő* velük? Akiknek mozdulatlanságát egyszer meglátta; erre oly világosan emlékszik, hogy sohase fogja elfelejteni. Nos: egy bizonyos mozgás, ha egyelőre nagyobb-részt feloszlás is, vagy némi egyesülés kisebb fejlettségű lényekkel, volt akkor bennük, kellett bennük lenni már *akkor* is, ez az egy bizonyos. Némi megkönnyebbülést érzett most. Ha *ezt* a mozgást *ő* láthatná egyszer, akár azt a mozgást is, 'azt az aránylag legkezdetlegesebbet! Ez megszerezné neki végre az utolsó nyugalmat is, nem volna immár kérdése. Ha egyszer láthatná . . .

Kissé elfordította székét a bejárat felé. Erőt és erőfeszítést érzett. Valami elszabadult benne; valami kint van. A körbe forgó ajtó megindult, hideg levegő kúszott az asztalok alá, az ajtó fölött vastag pára gomolygott. Három ember jött elő a forgó ajtó rekeszei mögül, elhatározott, de gyengelábú, inkább álmodozó, mint tudatos léptekkel. Sárgás-szürke, világos ruhát viseltek. R udolf jól látta őket. Nem szóltak egymáshoz semmit és eddig egyszer se tekintettek egymásra, csak kezüknek kissé merevült tartásán látszott, hogy egymáshoz tartoznak. Megöregszenek a holtak, hiába ... állapította meg Rudolf. Ni! a *fiú* sántít.

egy kicsit, térde bégörbült; barna bottal jár. Mily aprólékosan pontos minden, mindenki; az idősebbik nő szürke selyemkendőt kötött a fejére, ezüstös, kékes fényű ez a szürke selyem. A másik kis olcsó, de divatos kalapot hord, kopott szalagdísszel; ez a leány valamivel fiatalabb. Egyébként e két nő feltűnően hasonlít egymáshoz: mind a kettő Gizella, mindkettő az — s a név olykor az egész jellem, gondolta Rudolf, félrefordítva fejét, amikor *ők* leültek a szomszéd asztalhoz.

Megkönnyebbülés volt ez.

Három világos kávét rendeltek, habbal, tejes kalácsot kértek melle. Nem szóltak egymáshoz, nem is tekintettek egymásra e késő esti uzsonnán, mindent elmondhattak ezek már, nagyon régen. A fiú sápadt, sovány legény ke volt, szemüveget viselt vöröses, gyenge szemén, testét fáradtság görnyesztette. Nesztelen lapozgatással forgatták a képes újságokat, csak a képeket szemlélgették, egy sort se olvastak.

Szelídség, nyugodtság és meglegedettség az arcukon: az egyik kitekintett a hűs utcára, a másik maga elé nézett, a fiú lassan forgatta egy helyben a botját. A pincértől később elkérték a címjegyzéket, halk hangon kérdezősködtek valami után. Aztán megint elmerültek magukba.

Féltizenegy felé az idősebb nő — ugyan miért nem csudálkozott a pincér a nő idegességén? — az órára nézett, mire felálltak. Rudolf egy sóhajtást hallott, rögtön viszonzta ezt a sóhajtást, maga is felsóhajtott. Künt hideg lehet már. Egymás után mentek ki a forgó ajtón, leghátul a fiú, akinek bénasága hátulról erősebben szembetűnik. Miért siettek

ki? Hideg levegő szorult az asztalok közé, szürke pára iramodott ki az ajtón az utcára: mi volt ez?

Valami megnyugtatás, érezte Rudolf, s mint aki elintézte dolgát, ismét társai felé fordította a székét.

Ezen az estén megösmarkedett itt Molnár Paula kisasszonnyal, aki már a beszélgetés első perceiben nagyfokú érdeklődést keltett benne. Szerelmi életének kifejtett lezbikusságát rögtön felismerte s élénken figyelt a kisasszony elbeszélésére. Talán először történt meg vele, hogy embert így tetőtől-talpig szemügyre vett. Molnár Paula férfi-formájú, kerek bársony kalapot viselt egyetlen, egyszerű tüllel felszúrva rövidre vágott szökés haján, amely gondóztan simult arcához és körülbelül a fülcimpájáig ért le. Az arca kövéres, hájszerű volt és erősen sápadt, a beidegződések erősen kidomborodtak, így az orr-száji ránc, a szem alatti gödrök, az ajkszélek fintoros lekonyulása.)Rudolf többször tett kísérletet, hogy szomszédnöje életkorát megállapítsa s bár a harminc-harmincötös számoknál nyugodott meg, egyre érezte találgatásának bizonytalanságát. Világoskék ingblúz, keményített kezelővégekkel, gallérral és olcsó, zöld nyakkendő volt a kisasszonyon, még látni lehetett az asztalnál a búzavirágkék szoknyát és az egyik sárga cipőt, feltűnően világos, citromsárga színű cipőt, amely erős, nagy lábat fedett.

Molnár kisasszony nemcsak értelmesen, de gondolkodásra valló, csiszolt mondatokban adta elő hogy feltűnt neki már többször ez a komolyan beszélgető társaság s miután messziről is meleg barátságot érzett itt egyesek iránt, kedve támadt elvegyülni a beszélgetésben. Nem sajnálja, hogy

nagyobbrészt csalódott e gondolatokban, melyeket távolfekvőknek, felfoghatatlanoknak tart, mindamellett inkább hajlandó ezt a saját temperamentumának, mely a világos, okszerű, apró logikai tényekkel pontról-pontra bizonyítható okoskodások átvételére hajlamos, betudni, mint esetleg téveseknek ítélni a mindenesetre megfontolandó gondolatokat.

— Nem sajnálom ezt, higgye el nekem, doktor úr, szavamra mondom. Szükségem van, hogy az órákat, napokat elfojtsam valahogy, mert ezek fájnak nekem. Itt elmúlt egy jó darab idő, ahogy itt elültem. Aztán meg találtam itt néhány szimpatikus embert, igaz, nem mind az, Ön azonban különösen tetszik nekem, Ön iránt tiszta és meleg barátságot érzek.

Budolf elpirult e rendkívüli őszinteségre, de csakhamar beleszokott és jól esett neki. A kisasszony, amellettt hogy, mint ebben az esetben is, feltűnő gyorsan feltárta magát, nem vált sohase bőbeszédűvé s elbeszélését az egyes mondatok mindig előbbre vitték.

— Az életet szomorúnak és kilátástalannak tartom, de lehet megfejtkezni róla, kedvesem. Talán, úgy gondolom, távol állok attól, hogy egyéniségünk parányisága és egyéb gondolati következtetések miatt formáljak ily véleményt, én inkább megannyi nagy birodalomnak látom egyes életünket és annak megszüntethetlen anarkiájából jutottam, fájdalom, ide. Nincs semmi, ami irányt adna, nincs cél, mi kicányes ne lenne rövid idő alatt, nincs vágy, mi félúton el ne aludna, nincs semmi, mi örömet ad, hogy ne gondolkoznánk közben rajta, nincs fájdalom, mi ím válna komikussá, semmi

ismét, ami megnyugtat, kielégít, vagy ha kell, hát a végső nyugalomra, a halálra csábít. Egy nagy neuraszténia, néhány napos migrén, nátha, melynek ösmeretlenek a bacillusai; jelentősége sincs. Látom, édesem, az arcán, hogy nem untatom s én örömmel beszélgetek magával, tudom, hogy szerető barátom lesz. Azt akartam még mondani, hogy boldog talán még az, akinek vannak narkotikumai ideig-óraig tartó feledésre, valami a hashoz hasonló szere, amely kiemeli idegeiből, állítólag, a tér és idő gondolatát és kellemes érzésekkel tölti el. Irigylem a művészeket, akik boldogok sikeres munkájuk alkotása közben s nem szorulnak veszendő narkotikumokra. Az ember, látja, mindig irigyel valakit, ez értelmetlen... én, azt hiszem, nem fogom elviselni tudni, ha,, amit már-már bizonyosra veszek, elveszteni azt, ami eddig narkotikumom volt, én akkor meg fogom ölni magam.

Rudolf kérdőleg tekintett reá, majd kérte is, hogy beszéljen talán egy kissé világosabban. Molnár kisasszony élesen elnevette magát — amit Rudolf nem értett — s sétára hívta, ha nincs ellenére. Már kevés lámpa égett az egyébként is gyéren világított utcákon; a város, amint ez a széles utca elnyúlt a sötétségbe, megnagyobbodottnak tűnt fel. Molnár kisasszony belekarolt Rudolfba, erős lépteit összehangolta vele, mindenképpen ő irányította a menést. A kisasszony nézte a csillagtalan eget, néha elnézett a sötét levegőbe és fájón sóhajtott. Egy kissé elváltozott a hangja, magasabbra és élesebbre emelkedett majdnem egy fél fokkal, majd lehajtotta a fejét, úgy beszélt fájdalmas szerelméről s kissé tetszelgett a hangjában. Kínzó és boldog

szerellemmel imádott egy finom termetű, barna leányt, aki viszont szerette s már idestova két esztendeje, hogy titokban, édes szorongással éltek egymásnak. A leány talán még most is szereti őt, bár kétli, hogy a legforróbb odaadásban is érzett-é őiránta oly hevesen, mint ő, akár a fásultság perceiben is. A család rájött a rejtett találkákra, megmagyarázta^ leánynak: mily egészségtelen és veszedelmes ez a viszony s úgy látszik, a leány és a nagy szerelem megtört: eljegyezte magát egy fiatal mérnökkel, aki nem keres még egy krajcárt se, nem is szép, nem is férfias, nincs rajta semmi se: világos, hogy hozzákényszerítik az első jöttmeníhez. Mily alacsonyok az emberek: észnvetl egyikét jelet, melyekből azt érti ki, hogy a leány megszokta már ezt' az új állapotot, a család szerint egészséges változás és kijózanodás állt elő félrevert hajlamában, a leány szerelmet is érez már, bizonyára még ritkán, új vőlegénye iránt.

— Tegnapelőtt, kedvesem, talán emlékszik még, mily drága, éles téli napfény áradt szét mindenfelé. Csodálatos délután volt, ha akkor, nem bánom, még egyszer az enyém lehetett volna az én Cinkám! Meglestem, hova mennek e szép napon. Mégy óra felé kilépnek a kapun, mindegyik magával vitt egy fényképező gépet, lapos Kodakot. Képzeld, barátom! Ezt a szenvedélyt én oltottam a leányba, én tanítottam meg fényképezni, ennek minden gyönyörűségére én szoktattam, mily fájdalmas változásokat ér meg az ember! A Gellérthegyre mentek. Lassan, ringva mentek, egymáshoz simultak a hídon túl, bőrük bizsergett a csiklandós naptól és egymásra árasztották a melegüket, A leány még sápadt

volt kissé, de a kék fátyol alatt, melyet aranyos, fehér kalapjára csavart, valami borús boldogságot láttam csillogni, a citadella mögött, édesen, felhajtotta ezt a drága, szüzi fátyolt és csókra adta oda azt a zamatos két ajkát, neki, annak.

Nehéz kocsi dübörgöit az úton. A szél meglógázta a lámpákat. Gazdátlan kutya szaglászott az utcasarkokon, majd futásnak eredt és behúzta a farkát, kényesen világított kávéház előtt állottak, egy fődét len ablakon át az út túlsó oldalára csapott át a villanyfény.

Molnár kisasszony könnyezett. Annak... Még egyszer látnom kell őt. Még egyszer találkozni akarok vele. Még egyszer bele akarok nézni azokba a mélységes, kék szemekbe. Édes, édes gyermek . . . Édes! Be le fogok pusztulni ebbe, elpusztítom magam, meglátja, kedvts barátom, ez Lsz a vég. A nagyon közeli vég, kedves, jó barátom.

Rudolf valami kéjes élvezettel nézte ezeket a dús könnyeket, melyek (gyenként tünedoztek fel az alsó szemhéjon, meghíztak és legördültek; meg lehetett volna számlálni őket.

— Nem tudok magamra maradni azóta, bomlotan járok. A hivatalban már egy hete nem voltam, bizonyosan elvesztettem az állásomat. Nem bánom. — Rudolf kötdeíségszerű hangon igyekezett rábeszélni őt, hogy régi, hasznos életmódját folytassa, azonban sértődötten utasította viasza ezt a felületes modort. Hol lakik, barátom? Ha megengedi, magánál alszom az éjjel, nem merek hazamenni ('gyedül, egyedül lenni egy sötét szobában. Úgyis kidobnak már ma-holnap a szobából, nem bírok nekik fizetni. Úgy-e, megengedi, bará-

tom, hogy... én tudniillik szeretem a beszélgetésben is kifejezésre juttatni azt a közelséget, ami érzéseimben megvan. . . engeddd, hogy tegezzük egymást.

— Szervusz ... mondta pirultan B udolf.

— Szervusz! — mosolygott Molnár kisasszony és derekasan megrázta új barátja kezét. Hazafelé indultak, Budolf szobájába. — Úgy-e, te is szánandónak talárod a helyzetemet, kedves barátom? Mily sötét, mily bús az élet. Mennyi konvulzióknak vagyunk kitéve s mindennek se oka, se célja. Valami, egyszer régen, még talán a születésünk előtt végig rázott minket s azontúl kínlódunk, vonagluck, míg el nem tűnünk. Szeretlek téged, doktor. Te mintha távol állnál ettől a rémes neuraszténiától, fényes szemüved mögött olyan gömbölyű, bölcs szemek sötétlenek. Szeretni foglak, önzetlenül, tisztesen.

A házmester, amint beengedte őket a kapun, felemelte lámpását az arcukhoz; élesen végig nézte a két furcsa embert s csodálkozó mosollyal tekintve utánuk a lépcsőházbi, megcsóválta a fejét. Budolf udvariasan felajánlotta az ágyát, de Molnár kisasszony nem fogadta el s egy nagykendőből gyorsan elkészítette a feje alját, míg takarónak Budolf télikabátját használta. Elalvás előtt sokáig csevegett még Molnár kisasszony s csak mikor hosszú ideig nem kapott feleletet, aludt el a hátán feküdvé, nyitott szájjal, hortyogó, zavaros álomba. Rudolf még ébren volt akkor, érdeklődve figyelte új barátja lélegzését.

Rudolf egy idő óta regulaként, félhét tájban Budára ment és egy hideg fürdőben egészséges jóérzéssel úszott, majdnem kilenc óráig. Utána, ha csak esőre álló vagy nyirkos nem volt az időjárás, mely idegsértőn és mindenképen kártékonyán hatott rá, árnyas és félnapos hegyi utakon nagy sétákat tett. Még a déli harangszó előtt hazafelé indult és egy, a lakásához közeleső vendéglőben bő ebédet költve el, szobájába zárkózott s gondolkodással és figyelmes olvasással töltötte az időt. Olykor gondolt az írásra is; ismerettani értekezést, szándékozott néha írni az okság tételéről, mely kibővítése lett volna a kanti és schopenhaueri felfogásnak, helyenként pedig türelmetlenül szeretett volna szembeállni e nagy gondolkodókkal, de különösen a fantasztikus Bergsonnal. Kissé megerősödött és helyenként meghízott e hetekben, 'a rövidlátása is javult s ez a testi jólét némi lelki változással járt. A «realitások», amint az itt szóban forgó dolgokat ő nevezte, nem suhantak el észrevétlenül előtte, többet meglátott belőlük és némelyikben gyönyörködött. A Duna sűrke szalagja, reggeli ködben, déli verőben, meg-megállította egy percre; meghallotta a keményre fagyott hó ropogását; elnézte 'a selymes, finom felhők szivárványlását; elmosolyodott a lucskos, tavaszodó időben a gyerekeken, akik ravasz jókedvvel lopkodtak orgonavirágot a hegyi villákból s ezek az új hangok, színek és mozdulatok halk örömmel és kellemes nyugalommal árasztották el. Ezek a röpke pillanatok ebben az örömben és nyu-

galomban hasonlatosak boldogságához; e derűsenen élvezett percek mellett álma mindig tiszta és feloldó volt; álmában megírta az értekezést az okságról, mert itt könnyedén elsimultak azok az ébrenlétben lebírhatlan ellenvetések, melyeket maga ellen tett; álmában pótolva találta mindazokat a hiányokat, melyeket tudományos felkészültségében túlságosan önkényes bírálattal kifogásolt magában; álmában eredetiben olvasta mindazokat az idegen nyelvű könyveket, melyeket napközben félreértett fordításban volt kénytelen tanulmányozni s az eredeti nyelven ékesszólón és meggyőzőn vitatkozott a könyv írójával, míg nappal félretette a könyvet egy legyintéssel, a változhatatlanságra gondolva. Ez a lendület valóban rokon volt a «végtelenséggel», melyre szemeit irányozta s mellyé magát szublimálta. Álma legalább is a felozlás határáig vitte el s megnyugodva szemlélhette itt mindenek célját, az örök, tiszta repülés állapotát; álma megszüntette a kétkedő örömeket, az öntudatos, a látható élet alakjainak nézését, ami gyötrelmekkel töltötte el; lelkét merész és valóságos, mert kízó utakra ragadta, hol oly örületes volt már a tempó, a szél, hogy félő volt, nem szippantja-e fel ez az áradat egész lényét?

. . . Az uszoda lépcsőjén ült, kora reggel, 'simogatta a vizet. Vörhenycs hajú, idomtalan, öregúr ereszkedett le szemben a vízbe, mögötte sivalkodott két égő-vörös hajú gyermek, nyilván az unokái. Hosszú, sovány fiú egyenletes iramban úszta keresztül a vizet s szemmel láthatón megszámlált minden egyes fordulót: meddig bírja? Egy

kövér, fiatal asszony felkiált az emeletre a lepedőkért; az egyik gyerek bukfencet hány a vízbe, utána hatalmasat zúg a levegő.

Hullámszik a víz Rudolf előtt, völgy támad, hegy emelkedik, a tenger mélyében annyi élet tanyáz, annyi holttest oszladozik. Mily édes, mily furcsa volt az imént a villamoson . . . Gyorsan forgó keréssel szaladt át a villamos a hídon, a nap be-beverődött az oszlopok mögül, ő a villamos belsejében ült, közvetlen az elülső ajtó mögött s még ködlött az álom a szemén. Emlékezett, hogy néhol szabály szerint tilos a vezetőnek munka közben beszélgetnie: itt nem törődtek ezzel a rendelettel. Édes volt a kép: a vezető mellé odadült a felesége nyilván a felesége volt — és a kisfiúkat feltámasztották a használatlan fékezőrúdra, két tömzsi lába lelógott a vasrúd n, kezével büszkén veregette az ablakot. Élénken beszélgettek, az asszonyon szürke kendő volt ... a vörhenyes hajú úr most harmadszor tiltotta meg kisebbik unokájának, hogy a vízbe ugorjon, a síma testű gyerek negyedszer siklott ki az öreg úr kezei közül ... a víz felcsapottB udolfra . . . a vezető felesége, szürke kendőben, ő volt. Gizella. Valóban ez volt az ő jövője, ez várt reá, ez az ő élete, ide kellett jutnia ő volt. Az egész kép itt imbolyog a vízben. Gizella a villamos-kalauz felesége, így van ez rendben, mégis.

Hullámszott előtte a víz, egy csepp felszökkent a térdére . . . Egy nap el fog jönni hozzá ez a fiú, ez a kivert ember, ez a bitang, az ő fia. El fog jönni egy délután hozzá, zsarolni akarja majd, pénzt követel. . . mit fog tenni ezzel a vad emberrel? Mit lehel tenni vele? Nem fogja kiutasítani. A vál-

ságok néha oly könnyen megoldódnak ... A tükörhöz vezet: mutasson egy vonást, mely közös az övével, egy jelet az arcon, akárhol, mely a fiút az apjára emlékezteti. Ó, nem lesz ilyen, nem fognak találni egy közös vonást se, egy jelet se, ez a fiú csak fantóm, ez a fiú léggé válik akkor, csak buborék az egész, akkor pattintja szét, araikor akarja. Az ő kezében van az életük!

Néhány tenyéryi vizet hányt a mellére, majd hosszú karcsapásokkal szelte át a vizet s mély légvételk l kitartó úzásba fogott. —

Kékesen verődött be ablakán a hóról a napfény. Egy jegyzete után keresgélt fiókjában s régi fénykép tévedt a kezébe. Rudolf anyjának szerencsétlen sorsú nővére volt ez, akiről Rudolf hallott egyet-mást elbeszélni, ami felkeltette rokonszenvét: az összes családi fényképek közül egyedül ezt őrizte meg. Sápadt, fiatal szőkeség pihegett a képen; a hosszúkás arc fölé dús haj font árnyékot, az ajkak egy kissé szétnyíltak s mintha valami édes, beteges nedvesség csillogna rajtuk; fekete gyöngy-sor a nyakon, égő, nagy szemekkel, valami lilás-fekete kivágott ruha; úgy emlékszik a családi hagyomány után Rudolf, hogy családjuknak egyetlen, feltűnően művelt, finom lelkű tagja volt. Tizennyolc éves korában férjhez ment, állítólag közömbösen, ellenvetés nélkül, egy gazdag kereskedőhöz, aki szokatlan heveséggel imádtta s még húsz éves se volt, amikor eltemették. A családi hagyomány úgy fejezi ki ezt a tényt, hogy gyenge volt a házáséltre . . . a kis Gizus, lehetetlen, hogy meghalt volna oly fiatal gyerekkorban, finomlelkű lánnyá fejlődött, sokat tanult és olvasott, gyakran járt külföldi utazásokon

s mikor egyszer hazatért, úgy megbetegedett, hogy mindig magával vitte azontúl a betegséget. Gyenge mosoly fénylik szétnyílt ajkain, kisujja oly jellemző tartásban kihajlik, hosszú sétákat tesz a hegyen és órákig néz egy-egy képet. Sohase találja meg férfijét és senki se látta — csodálatos leány! — sírni. Szereti a fehér ruhákat és esőben sohase visz esernyőt, csak esőköpenyt ölt magára, tartós kalapkát, úgy megy ki az esőbe, mert érthetetlen vágyódással szeret ilyenkor sétálni. Egyszer talán meg fogja őt látogatni és egy megértő pillantással elintézik azt a régi, régi haragot, amely — amely még gyermekkorukban szétválasztotta őket. Hisz a gyerekkor még oly hirtelen indulatú . . .

E délután rendes szokása ellenére nem maradt otthon. Könnyű budai úton felment a hegyre, eső után volt, eleinte még csöpögött keveset, később egy-két utolsó napsugár freccsent szét az ágakon, aranyló fény bukott ki belőlük. Az út elején egy postás jött vele szemben.

Sötétedő este ért haza. Újra megeredt az eső.

Erans Habról beszélgettek, a festőről és zöldes színű képeiről.

XVIII.

Derűsebb hetek következtek. Látszatra semmiféle változás se történt, épp úgy eljárt úszni, sétálni, ebédelni, mint eddig, csak a délutánjai különböztek egy kissé az eddigiektől. Könyveit nem nyitotta fel, jegyzetei nem gyarapodtak, a ceruza hegyezetlenül meredt rá az asztal végén, a tinta beszáradt az üvegben, mint hasznavehetetlen mocsár, melyet forró nap tikkaszt; ő maga déltől éjfélig feküdt a Leverőn,

kezei a feje alatt, lábai egymáson s a szemei elnéztek, ki az ablakon. Gyenge, boldog mosoly kószált az arcán, szemei mélyén meleg tűz hamvadt s a szája kissé felnyílt. Mint aki messze vidékeken, boldogabb mezőkön sétál.

Annak a napnak délelőttjén, melyen az élete visszájára fordult, bágyadtnak érezte magát s az úzás után nem ment fel a hegyre. Otthon, a he verőn egy csomagot talált. Minden meglepődés és kíváncsiság nélkül felbontotta, mire vadonatúj fényképezőgép minden szükséges felszereléssel együtt tárult eléje. Félretette a csomagot s nem tudta elgondolni, ki járhatott szobájában. Nem is törődött vele.

Később, a déli órákban mégis elindult egy sétára a városban. Fájt, a feje, egy kissé borzongott is, mint akiben láz lappang, bizonyára jót fog tenni a séta, ha csak nem éppen valami betegségről van szó. Valóban, nem volt beteg. Már alig tíz perc múlva kellemesen hatott rá a frissült vérkeringés s amint befordult a Rákóczi-útra, már tökéletesen jól érezte magát.

Egy üvegesbolt kirakata előtt kisebb csoportosulásba keveredett. Nagy medencében aranyhalak úszkáltak s néhány falusi leány meg fiú szájtátott csodálkozással nézték a fickándozó halakat, vidám megjegyzéseket tettek, csipkedték egymást, hancuroztak, majd komolyodott képpel rámutattak egy-egy teknős békára, amely a medence fenekén mászkált, nekidülve hosszú percekre egy kődarabnak. A bolt gazdája az ajtóban állott és mosolyogva nézte a falusiakat. Rudolf mögéjük került. A kirakat üvegablakában megpillantotta az arcát. Ezt a tükörképet

most szelte át egy ezüstös farkú hal, amint lebukott a mélybe s ijedt rebbenéssel pattant el a béka kemény teknője mellől. A teknős is megmozdult, csúszott egyet-kettőt s odébb állt a sarokba. Neki-támaszkodott a keretnek és valósággal leült. Ült. Rudolf az uszodában látta magát. Ott ült szokott helyén a lépcsőkön és teste visszatükröződött a víz-felületről. Mily rémes kép volt ez! Hogy csak most veszi ezt észre . . . Nem volt saját úszóruhája, a fürdőben tettek félre neki mindig egyet. Szürke úszóruha volt ez, hosszú, szürkecsíkos, bő ruha. Aliért veszi csak most észre, hogy amint ott tükröződött teste a vizen, olyan volt rajta ez a trikó, mint a fegyencruha? Szürkecsíkos, bő és^szoros fegyencruha. A haja rövidre vágott, az arca borotvált, a ruhája fegyencruha . . .

Óvatosan eltávozott az üvegesbolt elől s a szomszédos kirakat előtt állt meg. A könyvek között egy Frans H als-album, pompás szerencse — — díszes, piros kötés, a mester arcképe középen — — boldog hegyi séta és Frans Falsról folyt a lényegtelen szó.— Gyors léptekkel folytatta Rudolf az útját.

— «És akkor motorcsónakba szálltunk és Portoréból áthajóztunk lkába. Ó, — rajta könnyed, nyári fehér ruha volt, hosszúszerű ernyő, mint egy gólyaláb. S magunkban neveltünk és tudtuk, hogy ez a mézes csurgású mosoly a megkönnyebbülés, a megszabadulás nevetése es tudtuk, hogy ezzel a tengeri hajózással új életbe lépünk. Hiszen nincs oly sok különbség az egye s életek közt, csak valamit ki kell javítani, csak valamit el kell dobni, le kell vetni, csak mély lélekzetet kell harapni az új világ ködéből és máris mások voltunk. Megindul a

csónak, egyet-kettőt még himbál, te könnyedén sikoltasz és belém kapaszkodói s még az öreg isztriai tengerész is mosolyog rajtad, oly örök, oly finom, oly boldogító vagy. És a mi régi-régi ösmerősünk, az isztriai, csavarint egyet a kormányon, fehér kabátját meglibbenti a szél és a tenger, kétoldalt, göndör fodrokat ereget utánunk. Kint vagyunk a tengeren, édes testvér, fehér testvér. Ketten nézzük a széles, nyugodt vizet, a felhőtlen eget, ketten integtünk a sirályok után és ketten mutatunk a halakra, melyek felütik a vízből tréfás fejüket. Közeledik Fiume, feltűnik a zajos, piszkos tengerpart s mi úgy nézünk utána, mint elmaradó életünk után. És halkan fordul a csónak, felkéklik Veglia szigete és te kegyes és boldog vagy, hogy boldogítón és megmenten rámemeled tengerszemedet, égszemedet és síma, meleg tenyereddel végigsimítod az én kezemet, az én arcomat. Ismét nem látszanak partok, mi úgy emlékszünk vissza, mint egy másik életre, melyből kijutottunk, élvezzük a boldog perceket, a megújulást, a születést, az első sikító tudatot, az első fényt, az első hallgatást és hallgatjuk erünkön a végtelenség ütemét, mert most közel voltunk hozzá, mert most benne élünk. Örök és bölcs vagy, édes testvér, fenkölt és nagyszerű, mily megnyugvás ez, hogy együtt hajózhatunk, mily derűs és bölcs a kék szemed, mily fehér az életed, mily hosszú lesz az életem. Jóságos vagy és kegyes és halkan beszélsz és mindig szólasz hozzám, szavad pereg édes esővel, mint az imádság és lelked biztos mutatással kijelöli a helyet, ahol mindvégig rezegni fogok. És már feltűnik Ika két partján a hegykoszorú, elhagyott kocsma leselkedik a kavicsos parton és reánk vár a

langyos víz és könnyű lakoma. És, édes, örök testvér — —»

A Semmeringre rohant a kép. . . . «ügye, jó itt, drága nővér? A hűs hó, az éles levegő, a gördülő szánok, röpülő skik, mily boldogok vagyunk! Nézd, azt a barna kabátost, ilyent láttunk egyszer Guilbransson rajzán. Nézd, mint röpülő feszület, a karja kecsesen kitarva, lábán a ski és kéjes magasságban fent . . .»

Egyet fordult a kép. ...«Holland festmények tájai ezek, édes nővér. Azok a Teniers, van Steen és más jóízű hollandus festők képei, melyeket a világ minden múzeumában magunkba szívunk, erre elevenen nyájaskodnak és mi megértőn járjuk végig őket, kelten. Más embernek hűs tavasza van, mi forró télbe lépünk, ügye, jól van így, felejthetetlen nővér?»

«És — —»

Így ment Hermann Rudolf végig az Erzsébet-körúton, mikor a körút vége felé megzavarták. Egy esernyő, barna esernyő ütött a vállára. Érezte, mint hatalmasodik el rajta valami szokatlan, dühös elkeseredés, oly indulat, melyet eddig nem nagyon ösmert. Megállították boldog útjában. Lassanként megösmerte Molnár Paula kisasszonyt. A kisasszonyon a múltkori öltözet volt, csak most sokkal rendtelenebbül s arcán is, a félretűzött kalap alatt, bizonyos kuszátság tűnt szembe. Rekedtes volt a hangja.

Kedves Hermann, — kezdte lihegve — mi van veled? Mondd kérlek. Már öt perce szólogatok utánad és nem vagy kegyes megfordulni.

— Kérlek szépen . . .

— Legalább tíz perce futok már a szó szoros értelmében utánad és nem tudtalak elérni, úgy rohansz itt az utcán. Mi van veled?

— Megbocsáss, kérek . . .

— Tudom, tudom, hagyd el. Mindig mondtam én, hogy a szerencsétlen emberek úgy járnak, mint akik dögvőásra kerültek. Én velem is úgy van. Mindenki kerül engem, te is futsz előlem. Te, megtudtam. Hedvig holnap esküszik.

Rudolf zavartan pillantott rá.

— Ki az a Hedvig?

— Jézusom! Mi van veled! Mi van ezzel az emberrel! Hát az én Hedvigem, nem tudod? A Cinkám...

— Az más.

— Az más? Tudod, most mi következik? Meg fogom ölni magam. Neked elmondom, egyedül csak neked.

— Megtisztelő, — felelte Rudolf szárazon és rá se tekintett. — Egyébként ne tedd azt.

— Miért ne?

— Bolondság. Minek siettetnéd azt, ami néhány év múlva ismert biztosságával úgyis utolér s akkor is csak az lesz, ami most?

Molnár kisasszony hevesen, sértődötten felelt:

- Ez tipikus polgári gondolkozás. Már többször észrevettem rajtad, hogy közönséges polgár vagy. Az a lassú, unalmas hanghordozásod, az az elvonult életmódod, az a vegetálás, az a semmittevés, az mind a pénzes polgáremberre vall. Ezért megvallom, mert most már megvallhatom, néha utáltalak is.

— Szép. Ezt akartad tudtomra adni?

A kisasszony lecsüggesztette a fejét és fátyolos hangon szólt:

— Eh, mily rossz vagy ma te is hozzám . . .

Szótlanul mentek néhány lépést. Rudolf szeretett volna magára maradni. A kisasszony azonban most már nyájasabb hangon újra kezdte.

— Délelőtt is nálad voltam, kerestelek. Ha nem vagy otthon, miért nem zárod le az ajtót, így akárki bemehet.

— Azt akarom már egyszer.

— Miért?

— Miért ne?

Molnár kisasszonynak megcsuklott a hangja:

— Mily kurtán, mily szívtelenül bánsz te el velem. Nem hittem volna, hogy utolsó utam elején te is így bánj velem. íme, benned is csalódtam, mint mindenkiben.

Ne mondd. Tudod, nem harap az a kutya, amelyik ugat. Ne vedd komolyan, az az áldott jó, okos nép mondja ezt.

— Szóval, te nem hiszed, hogy ma öngyilkos leszek?

— Ha akarod, hát nem. — Örvendett Rudolf a beszélgetésnek e goromba fordulatán, legalább, reménykedett, így bizonyosan elhagyja őt.

— Mily szerencsétlen vagyok . . . Mily nevetséges az ember, ha fájdalma van. Nálad hagytam egy csomagot, még ma érte megyek, legalább méregre nem kell pénzt kiadnom. Eellopóztam Sommerékhez. Megvesztegettem az inasukat, hogy engemet mindenről értesítsen és tegnap lakodalmi meghívói adott át nekem a sarkon, «...és Sommer Hedvig . . .» holnap, vasárnap van az esküvő a Dohány-utcai templomban. Vagy, zsíros lagzi! Először arra gondoltam, hogy megzavarom ezt az

átkos menyegzőt. Azután mást határoztam ...
 Ugye, téged nem érdekel az én sorsom?

— De kérlek szépen . . .

— Igen, látod. Végső elhatározásomon nem tudtál volna változtatni. De módodban állott volna még két-három naphoz az életből segíteni, ha azzal a meleg barátsággal vagy hozzám, amelyet reméltem és amelyet olykor régebben tanúsítottál is néha irántam. Nem tudom, mi van ma veled. Mily szerencsétlen vagyok én, mindenkiben csalódtam, te is hozzájárultál, hogy még ma véget vessek életemnek. Mily fájdalmas volt az életem, mily szerencsétlen vagyok és milyen kémikus, hogy mindezt felpanaszlom neked. Hova mégy te most?

Megálltak.

— Én? Egy bankba.

— Melyikbe?

— Amelyik az évjáradékom fizeti ki.

— Hát jó. Isten önnel, Hermann úr.

Rudolf meggyöngült egy kissé.

— Mégy már? Hová mégy?

— Csak megyek, fiam. Elviszem tőled a csomagomat is. Ne legyen az se terhedre, az emlékem se lesz az.

Elsietett az Andrássy-út felé. Rudolf az ellenkező irányban folytatta megzavart sétáját s mosolyogva gondolt erre a gyerekes hangra, amellyel a kisasszony a tragédiájáról beszélt.

*

Azután minden jól ment ma ...

Este tíz felé fordult be az utcájába. A házmester már a kapuban állott kulcsaival és leste a tízórás

harangütést, hogy becsaphassa a hazasietők előtt a kaput. Rudolf szándékosan jött ma ily későn haza. Az ébrenlét eddig több-kevesebb gyötrelmet okozott neki s hogy e napon ily véglegesen, minden akadályon át megmenekült tőlük, a testi fáradság zsibbadásából egyszeriben, minden átmenet nélkül akart bejutni az álom bódult, bánatos megvalósulásának tökéletességébe.

— Drága, örök nővér, suttogta, amint befordult.

Azonban szobájának ajtaja, mely a lépcsőházból nyílott, zárva volt, belülről. Meg szerette volna takarítani a fáradságot, hogy háziasszonyát felkeresse s össze-vissza emelgette a kilincset, az ajtót és forgatva a zárbán kulcsát, mindenképpen azon ügyeskedett, hogy a belülről elhelyezett kulcsot kilökje a zárból. Végre is kénytelen volt háziasszonyához fordulni. Ez idős, kövér asszony volt, fekete csipkeruhát viselt, a fején kis fekete főkötőt, csipke— és bársonydíszítéssel és . bő, barna papucsban csoszogott elő Rudolf csöngetésére. Az arca most kipirult, nyilván az ijedelemtől, az ajka vonaglott és arcának kövérsége hullámokat vetett a bőrön.

— Mi tetszik? — kérdezte rekedten. — Ily késő este . . .

Miután Rudolf előadta a helyzetét, beengedte az ajtón és megadta a felvilágosítást.

— Ó, Hermann úr, *az* a kisasszony van a szobában. Délután jött ide, úgy hat órakor. Behivatta a cselédemet és két levelet vagy hármat? magam se tudom már, küldött vele a postára. Én, kérem, nem szóltam az itt tartózkodása ellen semmit se, miután már többször járt itt, Hermann úrral is, meg ön nélkül is. Még egy koronát is adott az Erzsinek.

Valóban be van zárva az ajtó belülről? És miért nem nyitja ki az a hölgy?

— Valószínűleg lefeküdt és félt talán nyitott ajtónál aludni.

— Elég furcsa ez, kérem, idegen lakásba bemenni és ott elaludni. Nagyon furcsa ez, kérem, és ha nem Ön, aki régi lakóm és jó ösmerősöm . . .

— Igen, talán lenne kegyes, asszonyom, egy-két kulcsot kihozni, azokkal esetleg sikerülhet kilökní a kulcsot, vagy mindjárt ki is nyitni az ajtót. Lenne kegyes . . .

— Igazán, Hermann úr, nem tudom eléggé kifejezni csodálkozásomat és . . . és . . . mégis, ily késő este, az nem járja, hogy . . . azután, előbb talán tessék az ön kulcsával megpróbálni, majd én is mindjárt hozok kulcsokat, csak egy kendőt veszek magamra. Talán még majd fel kell feszíteni az ajtót. Ilyesmi. Igazán . . .

— Elnézését kérem, asszonyom. Kegyeskednék . . .

Rudolf haragja folyton nőtt. Ez a szóváltás a háziasszonyával felrázta bódulatából és az éberségnek pusztá beállta már ingerültté tette. Megrázta az ajtót, bekiabált, kérőn és parancsolón felszólította a kisasszonyt, nyissa ki az ajtót, forgatta a kilincset és lökdöste a kulcsot. Amikor a háziasszony közeledő lép-teinek a csoszogását meghallotta, még ingerültebben szorította be kulcsát a zárba, egy erőszakosat főr-, dított rajta és valahogyan sikerült kiröpítenie a belső kulcsot. A gáz égett a szobában. Hirtelen elzárta a háziasszony közeledtére.

— No, mi az, Hermann úr?

— Megvan már, asszonyom, köszönöm, bocsá-

nat. — S be akarta zárni az ajtót. De az asszonybetolta a fejét.

— Hát sikerült, hál' Istennek? No, maga csak ügyes ember, mondhatom. Hát a kisasszonnyal mi van?

— Hm, igen . . .

— Tessék? hű, de hideg van ma, csak nem akar kimelegedni az idő. Mi van a kisasszonnyal?

— Alszik, kérem.

— Igazán? Milyen furcsa. Oly mélyen aludhatott a kisasszony. Hol alszik?

— A divánon, asszonyom. Jó éjszakát kívánok.

— Jó éjszakát, Hermann úr. A divánon? Nem is látom. Aha! De milyen furcsán fekszik. A feje egész be van fúrva a diván sarkába. Hisz így megfulladhat! Milyen különös, igazán. Az ember még valami rosszra gondol. Aliért nem gyújt lámpát, Hermáim úr?

— Gyújtok, kérem. Jó éjszakát, asszonyom. — És bezárta a háziasszony előtt az ajtót. Beszketett ingerültségében. Nem nyitotta meg a gázt, nem akarja látni ezt az embert. Ali lesz ezen az éjszakán? Álmaid, boldogságát, mint leküzdhetetlen súly, fogja ide a szobához kötni ez az ember. Ha nem szól semmit, ha meg se mozdul, ha lélegzete se haitik, ha él, ha holt, mindegy, de hogy itt van, nem, ez iszonyatos. Él-e? Halott-e? Valóban megölte-e magát? tí mily rafiinált, perverz, mily gyilkosán bosszúálló, hogy épp az ő magányos, áhítatos szobáját kereste ki utálatos cselekedetének! Mit tegyen? Keltse talán fel? Küldje el? Úgy se fog eltávozni. Egyébként is hova mehetne? Mily jó volna szabadulni tőle ... Ma úgyis annyi embert látott, oly szokatlan

sokkal váltott néhány, rövid szót, mily jó lett volna magára maradni és átúszni a tiszta álomba. Nem nyitja fel a gázt, nem. Látása még elevebben hozná tudatába a jelenlétét. Megpróbálja elfelejteni, hogy itt van, igyekszik kiszorítani magából ezt a tudását, le fog feküdni, betömi a füleit, a száját, leszorítja mind a két szemét, — így; magára húzza a takarót, hátha elfelejti.

. . . Mennyi idő múlt el, hogy lefeküdt? Suhogni érzi a levegőt, zúgni az időt, álmosan szórakoznak a percek. Gondolatai, melyek eddig szervesen összeforrottak, szétválnak és felelgetnek egymásnak. Elgondolt gondolatok jutnak eszébe a lélekről, a gondolatról, az anyagról, a halálról és az örökkévalóságról és a rohanó gondolatokban idegesen cikkázik közbe egy-egy emlékkép; feltűnik a drága nővér fehérsége, a hegyi séták zöld üdesége, megint a drága, örök nővér, aki messze elnyúlik a földtől az égig; mindez sorvasztó kavargásnak indul lehunytt szemei előtt. Bolond zavar: a Marsot látja keríteni a térben, pirosán, elhagyottan. Távoli csillagokra szeretné most kitenni a lelkét, hogy megszabadítsa a levegő behatásától: idegesen rohan a Mars-tól a Vénuszhoz, a Merkúrtól a Centaurusra s nem tud lecsillapodni.

Mégis meg kell nézni, mi van ezzel az átkozott emberrel. Megnyitja a világosságot és megközelíti a halott embert. A csomagja felbontva, szanaszét hajtva, a pamlag előtt a fényképezőgép, mindenféle tubusok, fiolák, papircsomagok és üvegek; mindent szétdobált.

Rudolf lábujjhegyen közeledett. — *Ha ez a nő,* — mondta hangosan — *cyankalival megmérgezte ma-*

gát, amint ez ebből a skatulyából kitűnik, *akkor* meghalt s az esetleg alkalmazható ellenmérgek, ha kéznél volnának is, nem jönnek számba. — Végignézte a holtat. Felpuffadt az arca, egész teste felfújódott és mereven szétterült. Súly s és nyúlós test benyomását keltette Rudolfban. — Mily undok, mily utálatos, perverz ringyó, — beszélte Rudolf és felemelte a nő fejét a nyakáról. Kín és hirtelen, meglepő fájdalom látszott viaszos arcán, a kuszáit hajfürtök között. Szoknyája felcsúszott és egyik kövér térde, mely a falhoz támaszkodott, kilátzott a piros harisnyakötő mögül. A harisnyája durva, zöldes pamutból volt, fekete félcipőjéről a felső gomb hiányzott, alsószoknyája kitetsző csücske szennyes volt. — Mily undok, micsoda fürtelem ... — Ide zuhant ebbe az elvonult szobába, az álomnak, a gondolatnak erre a boldog tanyájára és mindent kiszorított innét. Csak Ő terpeszkedik el fölénnyel, hatalmasan és minden bűzőssé válik tőle. A lelkek halk beszélgetését zűrzavaros rikoltás tagadása verte szét. Rudolf járkált a szobában és először érezte életében a kétségbeesést. — Hogy ezt az érzést végig túrték az emberek... — ezen csodálkozott. Papírvágó késnek erős vadászkést használt, most a kezébe tévedt ez a kés az asztalról s görcsösen megszorította a markolatát. Meg tudná ölteni ezt a gazembert, ezt a cinikus gyilkost, beléje tudná döfni ezt a kést, ha ezzel a döféssel egyszeriben eltűnne innét s csak még egy éjjelt, még két órát tölthetne magában, egyedül.

Leült ebben a zilált hangulatban a pamlag végére, a halott lábai mellé és tűnődve tette fel magának a kérdést: — Tehát most egy halott mellett virrasz-

tanék? Tehát Molnár Paula kisasszony délután öt órakor volt és este tizenegy órakor egyszerűen nincs? — Ez fontos kérdéssé lett, most egyszerre, Hermáiuul Rudolf életében és amikor ennek az éjszakának rémes jelenetét kierőszakolta, keserves fájdalommal erre a nehéz kérdésre is választ akart kicsikarni. Így hát, folytatta hangos beszéddel gondolatát, mindaz, ami Paulát kitette, a perverzítése, a ferde nemi ösztöne j a szentimentalitása, az okosága, egyénisége, a gondolata és még sok más, az néhány pillanat alatt valóban megsemmisült? Mindenből tehát ez a viaszos ^habarcs marad, mely jó lesz apró dögök táplálékának és ezzel mindennek vége?

A holttest azt felelte:

— Ez a viaszos habarcs marad, amely jó lesz apró dögök táplálékának és ezzel mindennek vége, bizony.

— Ne mondd! -Rudolf felnevetett, majd halkán kérdezett tovább, mint aki felvilágosítást kér. — És nem tudsz semmi biztatót se mondani?

— Tudok. Mert hisz nincs semmi ketségbeejtő a dologban. Én nem pusztulok el. Egy nagyobb változás mégy bennem végbe, mint aminok eddig történtek velem nap-nap után. Felosztom és millió életben élek tovább örökös körforgásban, sőt El-lán az is megeshetik, hogy közvetlenül belőlem sarjad ki egy új élet. Csak egy változás az egész nagy esemény, semmi több: a szín pillanatra elsötétült, hogy más képet tárjon eléd s légy megnyugodva, hogy ezt az új képet is ugyanazok a rendezők forgatják.

Rudolf így szólt:

— Nem hihetem, hogy ez volna minden. Az én

gondolatom mást láttat velem, tökéletesebb és megnyugtatóbb képet.

— A te gondolatod! . . .

A fájó pont. Rudolf melegebben rezgő hanggal fogta el a szót. — Miért nevensz azon? Mi nevelés van abban? A gondolatomat tartod nevelésnek, vagy azt, hogy vannak gondolataim?

— A gondolatodat nevetem. Én csak egyszerű, majdnem parasztian egyszerű mondatokban tudok beszélni. Csak úgy mondom, hogy bolond vagy te, ' fiam. Te azt hiszed, hogy valóság az és az a valóság, amit gondolsz. Te egynek veszed, fiam, a valóságot a 'gondolattal és mindenféle tündéri képeket festesz a falra, arra a falra, amely nincs is s így képeid sincsenek.

Rudolf visszafojtott indulattal folytatta a beszélgetést.

— Ügyetlen beszéd ez, Molnár Paula kisasszony. Talán te is meg fogsz győződni róla, ha kissé gondolkozol. Azt hiszem, könnyen be fogod látni, hogy minden, amit látsz, azaz minden, amit te valóságnak, rajtad kívül eső valaminek tartasz, mindez a te gondolatod. Hogy túlozva mondjam, minden, ami van, azaz, amit te létezőnek ösmersz, az mind te vagy. Egy példával megvilágítom neked, Molnár Paula kisasszony. Ide teszek eléd három, úgynevezett tárgyat: az egyiket üvegnek nevezed, a másikat fényképezőgépnak, a harmadikat skatulyának. Jó? Most te mit látsz?

— Nevetek rajtad. Látok skatulyát, amiből mérget ittam, látok üveget és látok fényképezőgépet. No, most mit akarsz?

— Azt akarom tőled kérdeni; csak nem gondolod

azt, Molnár Paula kisasszony, hogy ez a három, úgynevezett tárgy benne van a fejedben?

— Nem.

— Valamint, azt hiszem, azt se gondolod, hogy ennek a három tárgynak úgynevezett képe keletkezett az agyadban, amikor rájuk ismertél? Úgy-e, ezt se mondod? Lám. Hanem azt fogod mondani, Molnár Paula kisasszony, hogy mindenekelőtt képzetek vannak és csakis képzetek vannak, melyeket azután igyekszel hiányos eszközeiddel kivetíteni az űrbe, hogy meg ne botolj és hogy mindennapi, hamarosan eltűnő életed lebonyolíthasd.

— Jó. De most arra adj nekem feleletet, Hermáim Budolf, hogy akkor mi kelti a képzeteket? Mert, ugye, ezer és ezer képzetem van és mert, ugye, van ok és van okozat?

— Van. A gondolat kelti a képzeteket. Én is egyszerű nyelven szólok.

- És ez mi?

— A lélek. Mindez végtelen s ezért lehet a képzetek száma is határtalan.

— Most, aztán mindent megmagyaráztál . . . Büszke lehetsz erre a magyarázatra, öregem. Vagy talán tudsz-e még valamit mondani arról a te telkedről? Milyen tulajdonságai vannak? erre felelj. Mert ha van, tudsz is róla szólni valamit.

- Mindenesetre: nincsenek anyagi tulajdonságai. Örök, elpusztíthatatlan. Az anyagi világ megértésének eszközei semmiesetre se alkalmazhatók itt. Például nem mérhető.

— Ne mondd! Hiszen a gondolat nőhet, gyarapodhat, mélyülhet, perspektívásabb lehet, Egy

Goethe gondolata egyszerűen több is, mint az én gondolatom.

Rudolf felugrott a chaiselongueról. — Zavarsz ezekkel az értelmetlen ellenvetéseiddel, kérlek. Kénytelen vagyok azt mondani, hogy nem tudod a legkisebb mértékben sem felfogni egyáltalán nem új véleményemet. Arról van itt szó, hogy egy gondolatot nem mérhetsz súlyra, nem mérhetsz centiméterre és nem határozhatod meg idővel. Erről van szó. S ezzel vedd össze, hogy minden, ami anyagi, térben és időben van, tehát súlya van, kiterjedése és mérhető élettartama.

— Dehát a gondolatnál is csak mennyiségekről van szó, legalább is lehet szó s ezt nem cáfoltad meg előbbi példámban . . .

— Talán hagyjuk ezt inkább, kérlek.

Az ablaknak támaszkodott Rudolf és kinézett az utcára. Lassan szemezett az eső.

A holttest ellene vetette: — Szükségtelen abba hagyni ezt a megbeszélést addig, amíg csak az egyik is azt érzi, hogy neki van igaza. Mondd, arra felelj nekem, hol van az a lélek? Bennem, vagy rajtam kívül?

— Ha úgy tetszik, bennem is. Egyébként nem érteni, hogy miért erőszakolod ezt a vitát. A végső kérdésekről nem szokták meggyőzni egymást az emberek.

— Te akarsz meggyőzni engem, ravasz barátom. Jól ösmersz te engem. És hol van bennem a lélek?

— Ha úgy tetszik, mindenhol, ha inkább tetszik, az agyban. Mindegy.

— És hogy volna lehetséges az, hogy két dolog

egy helyen legyen, vagy pedig az, hogy két ily teljesen különemű dolog egyesüljön egymással?

Rudolf teljesen elfordult a holttesttől. — Gyenge kérdések ezek, kérlek. Az áthatlanság hibás tétele semmit se zavar meg. Tudhatnád, hogy nemcsak kettő, de számtalan gáznemű test is lehet egyugyanazon térben. Egyébként pedig talán nincs különemű dolgokról szó itt. Lehetséges, hogy az egész természet anyagtalan, mert súlytalan apróságokból áll, amelyek végtelen sebességüknek és elektromos töltésüknek köszönhetik testi jellegüket. Végül pedig: miért volna szükséges lokalizálni a lelket! Ha akarom, ebben a percben a Sírison vagyok és még ugyanabban a percben ismét a földön s egy óra alatt bekalandozom az egész világmindenséget. Ebből világosan . . . egyébként minék folytassam ezt a céltalan vitát. Nyugodni szeretnék.

A holttest epésen vette át a szót. — Most aztán rendbe vagyunk, úgy-e, vén gazember! Felállítottál magad ellen hosszú, festett papiroskatonákat, aztán lelövöldözted őket borsószemekkel. Nagyszerű!

Rudolf elsápadt. Reszketett. — Alit mondasz?

— Azt mondom, hogy ilyen agyafúrtan altattad el mindig a lelkiismeretedet. A lelkiismeretet, mely néha egyet jelent a tények, a valóságok, a realitások világos, tiszta látásával, az Őszinteséggel, a jóhiszeműséggel és az igazságérzettel. Hiszen igaz, hogy mindezek nem valósíthatók meg tökéletesen, de aki egészen elfojtja őket, az vagy gazember, vagy beteg.

Rudolf szája megvonaglott, de szavak helyett tájtékot hányt. Összeroskadt, mintha kirántották volna belőle a csontjait. Csak később mormolt az

ablakra hala vány szavakat: — Az én szegény, bús életem . . .

Hiszen jól tudod, ki vagyok. A megfejtő vagyok, aki kézzelfogható okokra vezetem vissza egyszerű sorsodat, az emlékeztető vagyok, aki megért etem veled magadat, hogy megvethesd magadat. A felébredés vagyok, aki egy-egy átkozott percben még ilyen embert is meglep, elfojtott emlékeid élete vagyok, mindennek a sújtó szava, amit sötét utadon figyelmen kívül hagyta. Tudod, ki vagyok. Egy egzaltált óra után jön egy józan perc, melyben eltűnnek a hazug célok. A napkelte vagyok, amely még ilyen férges lélekbe is bevilágít és fájó sugaraival megöli a rothadást. A biztos, csillogó kés a gennyes sebbe. Jól tudod, hogy te vagy a gennyes seb, te vagy a férges lélek, a te életed volt az egzaltált élet, melyben te bekötött szemmel jártál.

El fogom némítani, — dünnyögte Rudolf.

Lehet, hogy végül megint el fogsz némítani, gazember, de most még neked kell hallgatnod. Párját ritkító gazember vagy, szép virágszál. Hogy hol kezdted förtelmes históriádat, azt hosszú volna elmondani. Az a sok undok bűn, amit gyerekkorodban játszva elkövettél, neveztesse a te őskorodnak. Azonban egyszerre csak kiböktél két embert az életből s a leghalványabb tudomást se akartál venni arról, hogy azok éltek is, hogy tovább akartak élni; tovább mentél és nem érezted meg két életnek azt a rémes, csikorgó nyögését, amivé az életakaratus egy perc alatt leomlott. Te tovább mentél, derűsen, önfeledten, a nyugodt álmok ködébe, ami hihetetlen jó találmány. Olyan, mint

a régi mesék ködsapkája, ugye, jól mondom? Az ember alábujik, senki se látja és ő mindenütt van, csak ott nincs, ahol van. Az anyád, úgy-e, arról ne is essék szó? Hiszen meghalt miattad, szegényen, elhagyottan, kint a nyomorgók közt. Béke poraira. Nyugodjék áldásban.

Rudolf elrejtette az arcát. — Le fogom szúrni ezt a gyilkost.

— Azt megteheted, gazember, eggyel több, vagy kevesebb. Én azonban bevégzem. Amint nem törődél a legbecsesebb emberi jóval, az étellel, éppen úgy túltetted magadat egyéb emberi tények létezésén és semmibe se vetted örökké tiszteletben tartott emberi intézmények és szokások végzetes komolyságát. Mi az neked: temetés! Egy anya temetése! Hogy az emberiség mindvégig halálos közösséget érzett a halottjával és ezt kifejezésre juttatja ma is, abban, hogy a kihült teteget csoportosan kíséri el a sírhoz, mi az neked! Hogy egy gyermek, az tény, élő realitás, kinek saját külön élete van, erős vágyai, leküzdhetlen és hasznosítható ösztönei s hogy az édesanyjában is van ily el nem nyomható ösztön, az anyai szeretet, mi az a te beteges hajlamaidnak! Hogy a legnagyobb felelősséggel járó és legkiválóbb emberi tulajdonságokat megkövetelő életpályára minden más választott pályánál mélységesebb tisztelettel kell lépned és ha leghitványabb tagja lennél is, azzal a komoly becsvággal illik élned azon a helyen, mellyel minden tisztességes ember választja a hivatását, mi az a te bűnös idegeidnek! Hiszen mindenén átsegít a hazugság, hiszen mindent át lehet álmodni, széppé, mássá... A gyermekből

fantasztikus nevelési rendszer kísérlete lesz, az orvostudomány elmélet nélküli kuruzslás s a holtak ártatlan árnyakká nőnek. így azután minden túljutunk. Megöljük a nővérünket, esztendőkön át elnyomjuk az emlékét s végül a drága testvérré szublimáljuk, aki távoleső hegyeken sétál, Frans Hals iránt érdeklődik s mindent megbocsájtott már a világ teremtése előtt, mert hiszen nem is történt vele semmi és a pacsirta tovább dalol, a tenger és az ég tovább is kéklik, mint eddig s mily drága dolog együtt utazni a nővérkével az Adrián. Hogy mi az az emberi felelősség, minek arról beszélni!

Rudolf ledült egy percre az ágyra. — Mily rém es hallani mindezt... Hogy rohannak rám ezek és én védtelen vagyok. Ha elnémíthatnám azt az éles száját...

— Ne hogy azt hidd, hogy beteg vagy, édes mákvirág. Egy kellemes emlebetegség talán csak ezután fog megszabadítani problémádtól, hogy nyitva hagyd a kérdést. Inkább gazember vagy, fiam. Kezdetől fogva volt egy célszerűen megválasztott elved: a világ az én gondolatom, az én gondolatom a világ; amit én gondolok, vagy látok, vagy hallok, az tény, az mind van. Mondjuk jóakarattal, hogy ismerettenilag ez az elv legalább is vitás, ha nem teljesen hibás. Hiszen minden ismeretszerzés ott kezdődik, ahol gondolatomat összeegyeztetni próbálom a külvilággal s éppen az az első célja minden gondolkodásnak, hogy kikövesse azt az utat, amely a gondolattól a valóságig elvezet.

Rudolf könnyekre fakadt. Egész testében izzadott és kínzó kéjt égett; — Könyörgök, — sírta. — Könyörgök, hallgassanak el ezek a hamis, gúnyos

szavak. Megtört vagyok, alázatosan fogok meg-
görbedni. Nem fogok többé feltekinteni a napra.
Irgalomért könyörgök.

— Mily könnyű azonban folytatta, a holt-
test — bánatos árnyéknak látni a világot, melyen
borús ködfoltként hosszú léptekkel sétálhatunk
és mindenén átléphetünk. Mily egyszerű kertünk-
nek tekinteni a világot, melyben minden nekünk
terem s ha mindent kipusztítottunk, ha letaroltuk
a füvet, fákat, leöltük az embereket, benépesíteni
a vidéket az álom alakjaival és zavartalan tájaival.

— Ne szólj. Ne gúnyolj. Vérezem.

— Nem mondok újat, csak ismételem a vádat,
gazember. S hogy' megtörsz az első világosságra,
hogy lesújt az első ellenvetés, sírsz, könyörögsz,
nevetséges valóban, hogy Hermann Rudolf . . .

Hermann Rudolf felemelkedett az ágyról. A kés
után kapott.

— Nem bírom tovább ...

— Nem bírod tovább? Ne mondd; ily hamar
felébredtél? Most, ugye, sírsz, mert nem hagytak
tovább aludni és szépeket álmodni. Ja, a tanító
bácsi, ugye, gyermekem . . . Hát ily gyáva fickók
az álomban élők, a hős álomlovagok, Hermann Ru-
dolf?

Hermann Rudolf megállóit a holttest előtt és
megtapogatta a saját karjait, majd a homlokát,
végül a kést. Úgy érezte, hogy ami e rémes beszél-
getés lényegét illeti, ő, Hermann Rudolf, teljesen
józanul gondolkozik és ítélkezik róla.

Így szólott fojtott, csendes hangon: — — Ha értel-
metlen és zavaros ellenvetéseidet abba nem hagyod,
beváltom szavamat.

—Mi az, álmolovag, ső é: betyár?

— Leszúrlak. .

A holttest visszafelelt: Bolond vagy, kisfiú!

Én már megöltem magam, láthatod. Meghaltam néhány órával ezelőtt, ezt te, mint kuruzsló, jól tudod. Azért, azt is te tudod és te mondd, hogy valamennyi élő, diplomás orvos közül te vagy az egyetlen kuruzsló, hős fiú. Ellenben, rikácsolok valamit azokba a sötét füleidbe: Ha te most belém fogod szúrni azt a kést, azt igen alapos okból fogod tenni, fiam. Szegény, rút életedet arra az elvre alapítottad, hogy a gondolatod a valóság és a valóság a gondolatod. Hermáim Rudolf most bizonyítani fogja Hermáim Rudolf gondolatát. Rajta hát! () belé akar szúrni egy holttestbe, hogy egy ember gyilkosául feltűthesse magát, akit nem ő ölt meg. Ezzel bizonyítva lesz Hermann Rudolf gondolata s egyúttal megnyílik ennek az átkos életnek egyetlen lehetséges folytatása: a bűnből a betegségbe, az álomból az örületbe*! Rajta hát, Hermann Rudolf lelkem!

Ekkor Hermann Rudolf felsikoltott. Leírhatatlan kiáltás volt ez. E sikoltással egyszerre, mintegy összerogyva., kétszer egymás után, lezuhanó sújtásokkal, a holttestbe dőfte a nehéz kést. Közben hörgött és eltorzult az arca, sírt és görcsösen kacagott közben. Még harmadszor is le akart sújtani a holttestre, de ez a szúrás megakadt a mellcsontban, amit Hermann Rudolf jó jelnek vett ahhoz, hogy abbahagyja a gyilkolást. Megnyugodva dült el az ágyon s hörgése csendes lihegésbe olvadt. Mosolygott. Megsimogatta szeretettel kezeit és arcát. Látni akarta magát. Előkeresett a fiókból egy ócska

tükröt, abban nézte meg sápadt, enyhülő arcát, kósza szemeknek bágyadt fényét, elvonuló életének kései csillogását, izzadt homlokát. Szenvedőn mosolygott. Majd fel-alá járt a szobában és mélyen lélegzett. Kinyitotta az ablakot. Az eső után hús reggeli levegő áradt be s ő kitérte mellét a megkönnyebbülésnek. Később lecsavarta a gázt. Leült az ágy szélére és kezébe hajtotta a fejét. Néhány pillanat múlva már végtelen, sós sivatag szélén ült, a hatalmas tenger partján s elfáradt lábait lelógatta a hullámokba. Egyszerre, sípolt a végtelenség vonata, a hullámok lejjebb vonultak és a hatalmas tenger kiszáradt. Borzalmas volt, de moccani sem lehetett.

Kint, az utcán egy rendőr kardja csörömpölt végig.

XIX..

Hermann Rudolf letartóztatása simán ment. Nyugodtan leült a barátságatlan kocsiba és nem érdeklődött a rendőrség emberei iránt; egyikről se tudott volna valamit is említeni. Kinézett azon a kis, hosszúkás ablakon, mely a kocsis háta mögött volt, az utcára s a kocsis ide-oda billenő háta mögül figyelte a szürke aszfaltot, amely mint egy végeérhetetlen szalag lassú forgással tekeredett a kocsi kerekeire.

A nacionáléja felvételénél kissé zavarba jött. Bizonyos határozatlansággal emlékezett a nevére és származására s kétkedő tapogatózással ejtette ki e gyanús és többé-kevésbé ösmeretlen szavakat: — Hermann Rudolf. — Budapesten. Ezer-nyolcszáz ...

— Foglalkozása?

Kényszeredetten mosolygott. Hogy mi a foglalkozása? Milyen kérdésekkel kínozzák ... Mit mondjon? Orvos? Orvos volt? Eszébe jutott egy szomorúan kifejezéstelen szólásforma:

— Magánéletet folytatok, — hebegte s végig futott rajta a hideg.

Ami azonban a gyilkosságot illeti, arról határozott felvilágosítást tudott adni.

— A szombatról vasárnapra virradó éjszakán, körülbelül hajnali három és négy óra között öltem meg Molnár Paula kisasszonyt. A gyilkosságot azzal a vadászkéssel követtem el közvetlenül, amelyet önök megtaláltak. Molnár Paula kisasszony, amint háziasszonyomtól megtudtam, már a délutáni órák óta várakozott reám a lakásomban, amint kitűnt, azzal az elhatározott szándékkal, hogy alaptalan vádakkal illesse életemet, oly súlyos vádakkal, melyek, ha sikerült volna őket elhíttetnie velem, aláássák önbizalmam, elveszik önérzetemet és nyugodtságomat, megfosztanak szabad cselekvési képességemtől, egyáltalán teljesen megbénítják az akaratomat. Sőt Molnár Paula még azzal is fenyegetőzött, hogy jórészt alaptalan gyűlölete miatt kész e vádakat el is terjeszteni ösmerőseim közt, majd később nagyobb körben s ezzel kitenni engem oly hajszának, amely minden társadalmi életet lehetlenné tett volna számomra. A vitatkozás közben azután annyira elragadott az indulat, hogy leszúrtam őt, három erős dőfással és a kéznél levő kaliumcyanatból nagyobb mennyiséget töltöttem még vonagló szájába, hogy kínjában és kimúlásában jobban gyönyörködjem. Ily veszedelmes

embernek a kimúlása f It,étien gyönyörűséget szerzett nekem.

— Milyen vádakkal illette önt Molnár Paula?

— Ezekről, kérem, nem nyilatkozhatom.

— Miért?

— Nem akarom kitenni magamat ezentúl mindenféle felesleges felindulásnak. Sorsommal, melyet az ítélet' fog kifejezni, tisztában vagyok s ezen, igazság szerint, semmiképpen se lehet változtatni.

— Folytatott Molnár kisasszonnyal szerelmi viszonyt?

— Egyáltalán nem . . .

*

Rudolf egészségének nem tett jót a vizsgálati fogáság. Erősen lesoványodott, az arca beteges halvány-ságot öltött. Nagy szemei elvesztették gyors játékukat, merevekké és zavarosokká váltak. Gyakran szédült, ha felállt; ilyenkor nekítámaszkodott a vasajtónak, a feje lecsuklott s úgy érezte, hogy görcsösen kapaszkodik valami után, ami a levegőben van, a magasban van, akárhol, de *van*; — a gondolat, a végtelenség után. Félni kezdett a betegségtől. Nem aggódik jövője miatt, de a betegségektől undorodik. Meghalni: semmi; egy pillanat alatt eltűnni: semmi; de lázban, gyöngült öntudattal fetrengeni: visszataszító. Afrikába vágyódott olykor, forró, afrikai sivatagokra, meghalni; ott elszáradna múmiává a holtteste s még a rothadás is megkímélné testét.

Volt egy emléke, amely mindvégig egyenesen tartotta. Életének emléke. Élete is egyenesen, merev becsületességgel lépett előre, a maga irányá-

ban. Amennyire visszaemlékezhetik, mindig az volt, aki most egy megfontolt büntény után itt raboskodik. Valami gyengéd szeretettel nézett vissza s látta magát még bajusztalanul, duzzadt arccal, fénylő'bb szemekkel: kint sétál a budai utakon; nyár van — s ő telet élvez, hócipőben jár, csilingelő szánt hajt, sikos jégen korcsolyázik, disznótoron mulat: rohannak víg társaságban a jégen, csörög a szán, csattog az ostor, nevet a társaság, rohannak, rohannak, mígnem megáll a vigalom egy hollandus képen, a berlini National-Galerieben. Egy képre emlékezett, a képen volt a jég, a szán, *abba* a szánba ült bele, *attól* a melegbundás lánytól kérte el a korcsolyát — s hogy' élte ezt, hogy' megvolt mindez! így volt alig húszéves korában; látja az elnéző szemű ifjút és ösmerősen kezét fog vele. Hideg van e kora tavaszi időben olykor a cellában, Syrakusában mily boldog ragyogással süthet a nap. Nem forrón, nem, mint az afrikai sivatagra, csak szikrázóbb ragyogással *éó* őszi parázslással; mámorosítja a szemet és bizsergeti a bőrt; esteledik. Pirosán lila fátylak borulnak este a távoli hegyekre, a csillogó tenger mézes párát énekel, a nap dús gyümölcsöket érlel s a pajkosan nevető sziklácskák közül diadalmasan emelkedik fel a tenger istene és köszönti az eget. Egy faun, oly b^dog, mint Rubensé, önfeledten szürcsöl vörös bort, asszonya mámorosán nyugtatja szőrös combjára gömbölyű, édes torkát, melyet odaadó szerelem duzzaszt. Rudolf fent ül a kiugró szirten, lábait lelógatja és minden idege együtt rezeg ezzel az örök zenével. Az erdő mögött zajos lesz a tér; egy hegyi utcáról festői öltözetű görögök özönlenek a térre, finom lármával, kimért jókedvvel

s Aischylos hatalmas színháza benépesül. Énekelnek a bársonyos színek, zavartalan szimfóniába teljesülnek a boldog örömrádások s tenger és ember egy ritmikus nevetéssé olvadva, mely a föld melléből fakad ki, kezdetét veszi az ünnep ... Az erek kitágulnak Rudolf homlokán, a cellában, piroslik a bőr, — hogy' lesütötte a syrakusai nap! — Az egyéniség állandóságában és más ilyen dolgokban most sem hitt; de látnia kellett, hogy van valami, ami benne húszéves korában ugyanaz volt, mint most harminckétéves korában s ezt most jól esett tapasztalnia. Nála a gondolat mindig együtt fakadt a képpel s ezt olyképpen fejezte ki, hogy, a tükör benne mindig egy-ugyanazon szögben volt elhelyezve; hogy az ő ritmusa mindig egyenlő sebességgel és egyforma irányban mozgott s ez a szög az, ez a ritmus az, ami elveszhetetlen. Annak kell lennie! Ami ezt a ritmust kiteszi, képiesen szóivá: akár az éter, akár-miféle anyag, mindegy, akár atomokból, akár súlytalan elektronokból tevődik össze, mindegy, ez az egyéniség s ez alakítható, ez pusztítható, ez teremthető, ez lényegtelen, de a mozgás, a ritmus, az az övé! Egyenesen tartja e napokban az az érzése is, hogy mindig boldog volt. Boldog volt, mert érezte a ritmusát, mert mindig fogta a tükröt, hogy ki ne billenessen állásából. Mindig a ritmusa szerint mozgott, mindig élt benne a gondold, melynek egyenes iránya volt az az út, amely a börtönbe elvezette. Nincs min csodálkoznia, nincs mit felpanaszolnia.

A törvény szerint kinevezett védője fiatal, kiváló ügyvéd volt, akinek határtalan ambíciója arányban állott tehetségével és tudásával. Alacsony, vézna termete volt ennek a piroshajú ügy-

védnek; idegesen vibráltak beszélgetés közben az arcizmai, sűrűn pislogott és hosszú, keskeny iratáskáját akkor is kezében tartotta, ha gesztikulált. Kopottan öltözködik; szemüvegét gyakran igazítja... efféléket figyelt meg Rudolf az ügyvéden, amikor az többször is meglátogatta. Mert egyébként terhére volt a látogatás s ha a védő olykor, bár igen kíméletes hangon, ellenvetéseket tett a megfigyeléseire, az emlékezésre vonatkozólag, ingerülten állt fel a lócáról s feleleteit udvariatlanul kurtára szabta. Mit akar tőle ez a fiatalember? Mit akar segíteni az ő ügyén? Minek vágta ily hálátlan dologba a tehetségét?

Néhány nappal a tárgyalás előtt éppen ebédjét költötte el Rudolf megjelent ismét cellájában az ügyvéd, egy másik úrral. Az ügyvéd bemutatta ezt a magasra nőtt, fekete, felfelé fésült hajú urat, a királyi törvényszéki orvosszakértőt. Talán az orvos tekintélyét akarta növelni a védő', amikor ily hosszan ejtette ki az orvos címzését, — gondolta Rudolf s nem látta be, miért tartják ily naivnak, befolyásolhatónak. Majd megdöbbsent. Hirtelen felémlett előtte a meggyilkolt Paulának egy borzalmas állítása: ő a gazemberségét betegségbe akarja bujztatni, hogy életének abszurditása elől az örületbe akar menekülni s oly reszkető kézzel fogózott erre a rémes emlékre az asztalba, hogy a barna cserépkorsó megrezgett az asztalon. Mit akar nála az orvos? Nem beteg, . . .

— Nincs semmi panaszom, orvos úr, — hebegte.

Az orvos, azzal a nyájassággal és mosolygó jóindulattal, amely némely orvosnál beidegzett pose, simogatta meg a kezét és a szeméibe nézett.

— Tudom, fiam... Ne is féljen tőlünk, mi nem tartozunk ellenségei közé, azt láthatja rólunk.

«Az ellenségei közé ... gondolta utána Rudolf. Miért beszél vele így ez az ember? Borzalmas! Ezek örültnek tartják . . . Azt hiszik talán róla, hogy üldözési mániában szenved. Borzalmas kilátások nyílnak meg előtte. Tönkre teszik, meg se mocsanhat!»

Az ügyvéd ideges hanghordozása verte fel rémlátásából.

— Örömmel tudatom magával, hogy ügyében jó fordulat állott be, nagyon jó fordulat, mondhatom.

— Hogyan? kérdezte Rudolf riadtan. Szorongó érzéssel figyelte, hogy mily fürkészve nézik felkiáltása után.

— Úgy, hogy sikerült elérnem a tárgyalásnak néhány nappal való elhalasztását olyan bizonyítékok alapján, olyan nyomós bizonyítékok alapján, melyek a maga ártatlansága mellett szólnak. Ezek igen nyomós bizonyítékok.

Rudolf hátrább lépett egy lépéssel.

— Azt hiszem susogta — önök engem zavarba szándékoznak ejteni s én nem bírom belátni ennek a célját.

Ismét az orvos lépett hozzá:

Ne féljen tőlünk, fiam. Mi nem akarunk ártani magának, mi a maga oldalán küzdünk. Meglátja, nem fog csalódnni bennünk.

Már megint ez a gyanúsítás!

— Eltekintve — folytatta az ügyvéd — a háziasszonyának fontos vallomásától, amely máris befolyásoltg a törvényszék ítéletét, a tegnapi nap folyamán egy fiatal hölgy, Sommer Hedvig nevű, egy

levelet szolgáltatott át, igen fontos levelet. Ezt a levelet a meggyilkolt Molnár Paula írta a hölgynek, egy levél ez, melyben búcsút vesz tőle, a szerelemtől, az élettől, mindentől és bejelenti öngyilkosságát, búcsúlevél ez. És ez a levél hiteles, ezt a háziasszonya révén adták postára, órákkal a maga hazaérkezése előtt és ez a levél oly meggyőző részletekkel van tele, hogy ebbe a rejtélyes ügybe fordulatot, váratlan fordulatot hozott. Az orvos úr meg akarja vizsgálni magát.

Az orvos megvizsgálta a szokott módon Rudolfot, akit nagyon megviselt ez a jelenet.

— Mondja, barátom, — kérdezte aztán az orvos, — miért ölte meg maga Molnár kisasszonyt?

Rudolf hangja határozottá vált;

— Az erre vonatkozókat elmondtam már a vizsgálóbíró úr előtt. Ehhez s.nnmi hízóit Jini valón nincs, orvos úr.

Az orvos szeme megvillant.

Akkor, most arra feleljen: miért állítja maga azt, hogy megölte Molnárt?

Az ügyvéd is közelebb lépett. Az irattáskájára Űtött:

— Igen. Erre feleljen.

Rudolf testét ellepte a veríték. Leült. Felállt.

— De, uraim! Ne vigyenek engem kísértésbe. Az igazságról van szó. Én emlékszem. Én tudom. Én tettem, senki más. Ez tény. Tény, hogy tettem. Tény, hogy tudom. Lelki tény ez a tudásom, benső tény, amely *van*, amelynek létezését nem tagadhatom. Könyörgöm, ne őrjitsenek meg! Értsék meg, uraim: az én gondolatom az, hogy én megöltem

Molnár Paulát. Mit óhajtanak hát, ha ez az én gondolatom!

— Soha nem kételkedett az emlékeiben? — kérdezte az orvos.

Rudolf szemei előtt színes fénybogarak röpködtek. Szórakozottan kapott utánuk.

— Az emlékeimben? Soha, uram. Miért kételkedném? Ez benső meggyőződés, ez csak elég s ennél többet, ha nem is tudok, nem kell mondanom ...

Az orvos megsimogatta az arcát.

— Nézze, fiam. Ne legyen ingerült, ha ellentmondók. Én jóbarátja vagyok. Nézze: évszázadokon át hitt az emberiség különböző sajátosságú személyes istenek létezésében. Ma körülbelül ugyanannyi nem hisz egy ilyen Istenben. Voltak-e azok az istenek, vannak-e valóban és ha ...

Rudolf nevetve vágott közbe:

— Kétségtelenül, voltak!

Az orvos elgondolkozott.

— No, igen. Hiszen semmi különösebb céloom nem volt vele. Csak éppen kérdeztem. A véleményét... És ... Szóval maga azt gondolja, hogy maga ölte meg Molnár Paulát?

— Egy van, orvos úr.

— A gondolatán kívül azonban van-e valami pozitív bizonyítéka is erre? Mondja.

Nyilván vannak. De világos, hogy az emlékem, a gondolatom a legfontosabb dokumentum erre.

— Szóval — az orvos keményen a szeme közé nézett — maga minden körülmények közt kitart amellest, hogy amit gondol, az megtörtént, az van.

— Természetesen, orvos úr. Minden tudásunk ezen alapszik. Nincs másom, nem is lehet, mint

amit gondolok. Azt hiszem, semmi kétség se férhet ahhoz, hogy én öltem meg Molnár Paulát.

Az orvos pillanatnyi szünetet tartott.

— Volt már az idegrendszerének valami különösebb betegsége?

— Nem volt semmiféle bajom, orvos úr.

— Biztosan tudja ezt? Jól emlékszik?

— Magam is orvos voltam, uram.

— Tudom. Családjában nem fordult elő semmiféle rendellenesség?

— Talán, egy kevés. Az apám alkoholizmusban szenvedett, anyám pedig hajlott talán egy kissé a melankóliára.

— Úgy, na látja.

— Mi az, kérem?

— Semmi, semmi . . .

Az orvos abbahagyta a vizsgálatot s félrevonult az ügyvéddel az ajtó felé. Néhány percig elmélyedve beszélgettek. Azután visszatért az orvos s egy levelet tartott a kezében. Az ügyvéd az ajtóból figyelte a jelenetet.

Az orvos, hangjában némi szürke hivatalossággal, felolvasta a levelet.

— Nézze, fiam. Molnár Paula a következő tartalmú levelet intézte Sommer Hedvighez. E két nő közötti viszonyt ismeri, úgye? Olvasom tehát: «Búcsúzom tőled, Kedvesem. Most én leszek az, aki elhagylak s kettőnk közt csak az a különbség, hogy én tudom is, ki az, akit örökre elhagyok. Nem magasztallak többé, ez a levél ne legyen egy levél abba a koszorúba, melyet szebb órákban fontam boldog fejed köré. Egy kissé még meg is könnyíti válasomat, hogy te nem is tudtad, ki voltál nekem. Talán hallottad, hogy vannak mű-

vészek vagy művészelelkűek, akik két életet folytatnak: egy reálisat és egy álombélit. Az egyik a szép, a másik a közönséges, mindennapi; az egyik a fény, a másik az árny; az egyik a Rembrandt szakácsné-szeretője, a másik az a nagyszerű kép, melyet egy vízióban róla fest. Én most tovább akarok álmodni, kedvesem. Azt álmodom, hogy volt egy álmom, dús álmom a napos paradicsomból, amelyet oly magasra eresztettem, hogy kisiklott az ujjaim közül és elszállt. Volt és nincs többé ez az álom, boldogságom: ezt álmodom én, hogy tovább álmodhassak és hogy boldog legyek, amikor meghalok az álomért. Ne hogy kinevess engem! A halál, a halál nagy realitás, az első és az utolsó, amelyet tudomásul kell vennünk. Az életnek nincsenek realitásai; az élet *úgy* jön, *úgy* elfolyik; jött-ment s amíg itt volt, az egy tiszta vagy zavaros álom, amíg meg nem halunk. Akkor valami felráz, akkor szétrebben az álom, akkor észreveszünk valamit, ami van, ami él s már meg is semmisültünk.

«Ezekért az elmélkedésekért különben ne haragudj reám, boldogságom. Tudod, hogy a halál volt mindig a filozófia múzsája s minden ember szeret végrendeletet csinálni a halála előtt. Ezeket az órákat, ezeket a rövid perceket tiszteletben szokták tartani az emberek, — velem megesett az a malheur, hogy halálom előtt a kicsinyes és nevetséges helyzeteknek egész csoportjában láttam magamat. Mily komikus voltam! Egy heti készülődés után sikerült végre egy alkalmas percben belopóznom hozzád, szűzi, fehér szobádba. Le akartam még egyszer borulni eléd, sírni akartam még egyszer az öledben, meg akartam simogatni utoljára felejthetetlen dere-

kadat, el akartam tőled búcsúzni szeretettel s egy hazugsággal az istenekre hárítani az egész katasztrófát. Te azonban ideges voltál, édesem; felsikoltottál; kitűnt, hogy egészen eltérítettek, tőlem és a régi boldogságnak egyetlen emlékét se őrizted meg; menekülni akartál szép szobádból, hol annyi meleg percet éltem át s én tehetetlenül álltam előtted. Ekkor érthetetlen ötletem támadt: arra kértelek, hogy adj nekem valamit. Rémülten tiltakoztál; azt mondtad, semmi sincs. Léptek hallatszottak s én ebben a percben láttam meg egy csomagot az asztalon. Tapintása elárulta, hogy fényképezőgép van benne: ó! hát tetszik nektek ez a sport, melyre én tanítottalak? Felkaptam és kiszöktem vele. Te talán még mindig rémülten állasz a zongora előtt és nem értesz engem. Mondhatom, csak tehetetlen és komikus pose volt az egész, — egy haszonnal azonban mégis járt. Mérget találtam benne, amellyel megölöm magam. Nekem nincs lakásom, a szabadban degouttant az ilyesmi, egy jóbarátom lakásán működöm. Ő van olyan ekszcentrikus, hogy ezt meg fogja nekem bocsájtani s ha némi kellemetlenséggel fog is számára járni az eset, ezt megérdemli azért a hidegségért, mellyel életem utolsó délutánján megkeserített.

Kissé hosszúra nyúlt ez a levél, ne vedd rossz néven. Egy ki nem fejezett érzést takargatott ez a hosszú üzenet, a kételkedést, a habozást. Nem tudom, ugyanis, boldogságom, egyetlenem, hogy mit üzenjek neked: küldjem-e átkomat reád, vagy küldjem-e tömjénezni áldásomat, hódolatomat, a véretem, a telkemet erre a halálos lakodalomra — — —»

Az orvos felemelte a fejét:

— És így tovább . . . Mos, mit szól ehhez a levélhez? Ebben a levélben tehát világosan áll, hogy. . . Szédül? Rosszul van?

Rudolf megtántorodott. Az arca megmerevedett.

— Hallgatom önt, hallgatom ... — susogta.

Az orvos megfogta Rudolf kabátját és kemény hangon folytatta:

— A fontos a boncolási jegyzőkönyv, amely azonban félre nem magyarázhatóan csatlakozik ehhez a levélhez. A boncolás világosan, határozottan megállapította azt, hogy: Molnár Paula halálának oka mérgezés volt, ciankaliumos mérgezés és hogy ez a mérgezés órákkal megelőzte azokat a szúrásokat a nyakon és mellen, melyeket állítólag maga ejtett volna a hullán. Van magának valami megjegyzése?

Rudolf a lócához vánszorgott, ott leült. Megcsóválta a fejét:

— Nem, nem ... A feje járt, mint a tehetetlen inga.

Az orvos azonban nem hagyta abba. Az ügyvéd is előbbre jött.

— Van még más, kisebb bizonyítékunk is. De ez a két legfontosabb dokumentum is arra indít minket , hogy ebben a rejtélyben két megoldást vegyünk fel. Itt minden a maga vallomása ellen szól, itt tények emelik fel szavukat maga ellen, reális tények. Ha nem volna oly borzalmas az ügy, ki kellene nevetnünk magát. Itt csak két megoldás van: vagy rejteget maga valamit, eltakar, elhazudik, valamiről el akarja terelni a figyelmet, érti?

Rudolf mereven biccentett:

— Igenis, uram, igenis.

— Vagy hát, marad az a megoldás, hogy maga beteg. Érti ezt? Rosszul van talán? Feleljen.

Rudolf megtört egy kissé, a falnak dőlt:

— Igenis.

Az orvos sebesen folytatta, mint egy okmány-nak az olvasását:

Egyelőre az én álláspontom győz, az orvosé. A védőjének is ez a felfogása. Én azt a radikális eljárást választottam, hogy szemtől-szembe mondom magának orvosi véleményemet. Ez az ügy nagy zajt csapott, mindenki magáról beszél. Én azt hiszem, hogy maga üldözési és feltűnési mániában is szenved. Én mindenesetre tudatom njagával, hogy az igazság maga ellen szól, hogy senki nem hisz magának, hogy ma már senki se tartja magát Molnár Paula gyilkosának, hogy a műveletlenek kinevetik magát, mint valami felsült bolondot, míg a szakértők hajlandók magát örülnék nyilvánítani. Mi a véleménye erről? Most mit gondol? Rosszul van talán?

Rudolf feje félrezökkent. Szemei megkisebbedtek, majdnem lehúnyódtak. Pislogni kezdett. Az ajka torzán mozgott. Végre kinyögött egy kérdést:

Kérem? Kérem?

Az orvos türelmetlenül kiabált már.

— Azt kérdeztem, mit felelne, ha én azt állítanám, hogy maga örült?

Rudolf féloldalt emelte a fejét és bambán rájuk pislogott. Sápadt arca szenvedőn vonaglott. Az ajka hangtalanul rezgett. Azután elkezdett nevetni. Eleinte csendesen nevetett. Szétvetette a lábait és kezeit összekulcsolva, lógázta közöttük a karjait. Eleinte csak kuncogott és ümgetett, néha köhögött is közbe. Később huzamos nevetésbe fo-

gott, majd hangos hahotába emelkedett a nevetése, még a könnyei is folytak. Végül kékes-vörösre duzzadt az arca, nyakán kidagadtak és lüktettek az erek, kezét a szívére tapasztotta s harsogón és ijesztőn kacagott. Mindenfelől beszaladtak a cellába. Rudolf felemelkedett, előre tántorgott és szabad kezével hadonászott. Zöngött a vasajtó a hatalmas kacajtól. Amikor pedig egy negyedóra múlva hozzányúltak és le akarták fogni, ájultan zuhant karjaik közül a földre.

XX.

Néhány órai bágyadt mosolygással megszakítva hetekig folytatta Hermann Rudolf ezt a rettenetes kacagást az örültek házában. Hetekig: — aztán lassanként lecsillapodott és hosszú, néma tűnődésbe merült. Ekkor nagyon féltették életét a figyelmes, jóindulatú orvosok. De néhány, körülbelül három hónap múlva visszanyerte régi színét, teste fiatalos ruganyosságát, kusza mozgású szemeiben eleven fény foszforeszkált és kedves, meleg rezgésű hangon beszélgetett. Mintha a nem remélt gyógyulás felé ment volna; azonban egy «csodálatos» dolgot állandóan művelt. Körülbelül hetenként egyszer, többnyire reggel, egy-egy levéllel indult el szobájából és sétáló léptekkel végigment a kerten, le, egészen addig a mély, széles árokig, mely a magas, fekete rács előtt nyúlt el. Ott mintha összehajtott volna a levelet, négyfelé tépte s kihajította a rácson át; mialatt pedig ezt tette, domború szemeiben némi zavar felhősödött, a bizonytalanság érzése: vájjon ő van-e a rácson belül, vagy azok, ott kint, vannak-e elzárva? .. . E leveleket titok-

ban összegyűjtötték s amikor növekvő érdeklődéssel átolvasták, egy fiatal orvos úgy nyilatkozott Rudolfról, hogy gondolatokkal küzködő ember, aki e harcban elért eredményeit az egész emberiség tudtára szeretné adni, bár ezt némi kétkedéssel teszi: talán, mert azt hiszi, hogy ebben valamely külső, vagy inkább belső ok akadályozza és méltatlanná teszi őt; talán, mert kilátástalannak tartja akár a küzdelmet, akár a közlést. Akármint is volt: az orvosok fokozott kíváncsisággal lesték e leveleket és legtöbbször tanácstalanul, értetlenül olvasták.

*

«Édes, barnahajú barátom, szólt az első levél — talán nem is remélted, hogy leveledre most ily hamar kapsz választ és mindennemű felvilágosítást. Tudom, hogy ez némi értékkel bír előtted s talán kitüntetésnek is tartod kissé, ha azt a mostoha szeretet'! veszed tekintetbe, mellyel többi barátságaimat gondolom. Magam is elgondolkoztam ezen s azzal a régi, mindig figyelő és boncoló szememmel próbáltam nézni az esetet, amelyet immár, úgy látszik, teljesen kiirtottam magamból; azonban semmi más eredményem nem volt, — vanitatum vanitas — minthogy ez is olyan barátság, amely két ember között szinte minden magyarázható ok nélkül egyszerre kigyullad s az ösztön, ez az ősi tény, lobog, talán napokig, talán mindvégig, mint az örök tűz, amely új tápot kapott s én örömmel dobom oda magam neki, csak ne lássam okát, csak ne tudjam célját, csak ne legyen közöm eredetéhez és végéhez, ne értsék belőle semmit se. Szívesen emlékszem,

édes Feri, barna hajadra, mely jobboldalt mindig lekacérkodott azokra a te tüzes, dióbama szemeidre, amelyek oly okosan és erősen néztek előre. Most nem gondolok arra, hogy te a tengeren élsz, hadihajókon parancsnokolsz, váradsz és hadsereged van a vízen, én még az iskolapadokból emlékezem rád. Együtt ültünk, tudod, nagyon szerettük egymást és sokszor összevesztünk s én legalább sohasem hittem, hogy minden szereteten át, valaha is megértsük egymást. Én most tökéletesen úgy gondolkodom, mint te, aki sohase változtál meg; legfeljebb én szavakba öntöm most azt, amit te mindig éltél. Ez a szó, melyet itt utoljára leírtam, ez a szó megkapott engem. Eltűnődöm: az ember, hál' Istennek, oly korlátolt, hogy mindig kell valamire támaszkodnia s mindig szüksége van egy jelképes valamire, képre, szóra vagy tárgyra, amely sűrítetten jelentse számára a véleményeit: — nekem te lettél volna talán az a csúcs, amelyről öntudatlan perceimben elábrándozhattam az életről ... Mindegy; már tudnillik a megfejtés az; én örvendek, hogy szívdobogással emlékezem fekete zsinóros matróruhádra, melyet a szél messzi lengetett melledtől, míg te mozdulatlan néztél a hegyek fölé; csontos, piros, magyaros arcodra, hajadra, síma hajadra, amint összekuszálta a szél, nyakadra, verej! ékedre, tornászó karjaidra és fekete cipős lábadra, mellyel játék közben földre teperted társaidat; telhetetlen szerelmi vágyaidra, kalandjaidra, csínyjeidre. Mindenki szeretett téged, csak társaid irigyeltek, aztán egyszerre ott hagyta őket, te okos, te merész, te piros arcú, barna, szép fiú s elmentél a tengerre. Onnét írtál nekem pálinkáról,

pipáról és katonai fegyelemről, barátságunkról és guvernánsokról, lustaságodról, büszkeségről és keménységről, majdnem elmaradtál a többiektől a dorbézolások közben, mígnem ismét megemberelted magad és újra az elsők között vagy. Az Isten megáldjon, Feri 1 Az a romantikus, aki mindebben romantikát lát; te józan számítással mentél a katonai pályára és józan érttelenséggel fogsz ott megöregedni; mindig piros lesz az arcod és barna hajad boldogságban fog megőszülni és Isten tudja, hány szép gyereked lesz, az Isten tartsa meg őket sokáig; reggelenként korán fogsz kelni és pálinkát iszol; istenverte erős dohányt fogsz pipázni s okos diószemed akkor is csillogni fog az életörömtől, ha már véresek lesznek héjai az öregségtől, amivel nem akarlak *ma* sérteni, hisz neked úgy se kérdés a halál. Imádlak téged, drága fiú! Boldog vagyok, hogy akarok és fogok hozzád hasonlítani. E levelemben változatlan szeretetemről óhajtottalak biztosítani. A továbbiakban majd részletesen hírt adok sorsomról eltűnésem óta. Addig is, a jó Isten megáldjon, édes barátom!»

*

A második levélből:

«Azután ... Megpróbálom szóval vázolni utamat addig az északi, tót falucskáig. Nem leszek rendszeres, mert nem tudok és nem is akarok az lenni: ténynek veszem a fejlődést s lépcsőfokait nem tartom megállóhelyeknek, ahonnét vissza lehet nézni, hanem ott nyitom fel szememet, ahová az élet letesz s nem nézek többé múltba és jövőbe.

Azután . . . Azután, úgy emlékszem, a budai hegyek közt béreltem magamnak szobát, két-

ablakos, tágas szobát, ahonnét teljes kilátás nyílt le a városra. Itt éltem hetekig és újra születtem a tévedésből, a sötétségből. Nem tettem itt semmit, csak éltem, csak léptem egy helyben s mentem a halál felé. Sokat aludtam itt, barátom, nagyon sokat! Jó volt nagyon. Azután jártam a hegyeket, a mezőket, az országutakat s ha elindultam reggel, visszatértem este s elköltve egészséges, bő vacsorámat, az ablakhoz ültem, nagy, tágas ablakomhoz és néztem a levegőt, az estét, az eget és lenéztem a ködös városra. Ezek az ízletes, pompás vacsorák, barátom, és ezek a hosszú tűnődések . . . ha akarnám, le tudnám írni neked sorjában: hányféle színű estét láttam, milyen színekben láttam este-reggel az eget, a fakósárgától a haragos vörösig s ahol szóval nem bírnám, szemem csillogásával és vérem rebbenésével adnám tudtadra a színek gazdagságát. Hányféle feketében ragyog az éjjel, hány tűzzel fénylik a nap; annyi hangja van a mozdulatlan életnek, hogy ha egész életünkben ezt számolnók, se jutnánk sohasé a végére. De senki se oly örült, hogy ily számlálással töltse napjait, senki oly balga, hogy figyelje e színeket, amikor övé lehet a kék, hogy együtt pompázzon a színekkel, együtt énekeljen e hangokkal és elfeledje önmagát vagy inkább azt a rémlátomást, hogy ő volt és van, vagy azt az elvakult nagyzólást, hogy ketten vagyunk: én és a világ, ketten, uram, ketten vagyunk . . . Látod tehát, hogy már e hetekben is. melyeket a hegyek között, a város fölött töltöttem el, sokat felejtettem, hogy még többet megtudjak; elhanyagtam hiú kincseimet, hogy nagyobb gazdagságot nyerjek; mit mondjak: sírva hallgattam az esték beszédét

bűneimről, tévedéseimről: — azt hirdetted, te ösmered a valóságot, te birtokában vagy az igazságnak, a kozmosz vagy te, mert tiéd a kozmosz képzete: azt hirdetted, nem ember az, aki letagadja önmaga előtt azt a benső érzését, hogy végtelen: azt hirdetted, hogy képzeted a valóság, hogy a kettő egy; — csendes simogatással beszélte így tévedéseimet az este s mint egy ósanya a szárnyak híján lezuhant fiát, tanított, nevelt és büntetett. Ilyképpen: Hidd el, hogy a világ sokkal szebb, mint gondolod, higyj a világ létezésében, egy oly reális világban, mely terajta kívül van; hidd el, hogy ez a világ még annál is szebb, aminőnek te fogod egyszer elgondolni és oly gazdag, hogy a te világod hozzá képest szegény nyomorék csöppség, gügyögős, nyávogó majomfiók, csúszó-mászó kukac, úgy, hogy ez a te külön világod törpesége miatt elvész a világ mellett, beléje esik és eltűnik benne, mintha csak egy világ volna vele. Mégis, ha élni akarsz mindennapos, praktikus életedet, hasznos, ha ezt a lényegileg egy világot kettőre bontod, magadra és a kívülesőre, ha megkülönbözteted magadat és a világot s szorgalmasan kövezed azt a képzeleti utat, amely tőled őhöz vezet, hogy megismerd és igaz ismeretekre szert tégy. *Ez az út a fontos a megismerésnél, — ám, amíg te rajta dolgozol, soha nem fogod elfelejteni, hogy voltaképpen hidat emelsz egy pontra. Merülj el a «világba», melytől semmi- ben se különbözöl, veszítsd el benne magad, légy fa, kő, hang, szín és pattanj ki mindenből, mint maga a ruganyosság s felejtsd a lelket, a végtelenséget, a halhatatlanságot, a gondolatot. Hisz van megoldása is mindennek, csak azt nem nektek tarto-*

gatják s ha számotvetsz, csak azt sajnálhatod, hogy ily nagy későre tudtad elhagyni magadat.

Így szóltak hozzám a hosszú esték, ilyképpen beszéltek. És én lenéztem a városra, lenéztem, mondom. El tudtam nézni fölötte, a házai, tornyai, emberei, füstje, gondolatai fölött. Mély tartalmat kapott nálam az a két szó: szabad természet, mert messzi kilátás nyílt belőle Pest fölé. Éreztem napról-napra, mint emelkedem ki a gondolkodás várából és arcomat, mellemet kitértam az erős levegőnek, az elfogulatlan életnek, a tiszta szemléletnek s megizmosodtam ettől a levegőtől. Egy épp oly atomnak éreztem magam, mint aminőnek a kálium-atomot vagy egy fényatomot tekintek, aki *éppen úgy* betöltöm a világot, mint minden más atom s amiként el tudtam nézni a város fölött, megnövekedett az erőm, hogy elnézzek a gondolkodás és minden világ-szemlélet fölött.

Néhány hét múlva már látni se akartam, barátom, a várost. El innét, kiáltottam, ne lássam kiszabott utcáit, eget daraboló házait, kormos füstjét! Elindultam fel északra, a hűs, erős magyar hegyek közé, a magas csúcsokra, hol a völgyekben apró, tarka falvak tanyáznak, hogy igazul éljek ősi pogányéletet, mely a tényeknek, a realitásoknak él, semmit nem kérdez és soha nem vár és kap feleletet.

Ez a hatalmas pogányság rázza most búcsúzásra a kezedet, pajtás!»

*

(Naiv, félművelt leány az, akit feleségül vettem, talán alig húszesztendő az édes. Egy kis vasúti állomás főnökének a nevelt leánya volt. keresztény

családban nevelkedett szőke zsidóleány a Herta. Nem volt jó dolga a kedvesnek, míg engem meg nem ismert. Nem lehetett semmire se használni; házi munkákat nem akart végezni s amikor felküldték Pestre magasabb leányiskolába, hazament a vizsgák előtt és halálos idegenkedést érzett mindenféle tanulmányoktól. Ideges leány volt a Herta, nem tudtak vele mit kezdeni. Mindenbe belekóstolt, minden érdekelte és szeretett volna mindent tudni — így mondta, — de alig volt könyv, melyet végigolvasott, alig akadt egy legközségesebb gondolat, melyet végiggondolt volna; ruházatán, melyet napról-napra változtatott, egy sereg szint lehetett cikkázni látni, beszédje kapkodó, mondatai mindig befejezetlenek. Bénéé és mindennapos gondja volt a családnak, mely nem tudta megszeretni és nem tudott férjet találni neki. Amikor én megösmérkedtem velük, éppen új, talán utolsó terven küzködtek: gépírás és telegrafálásra óhajtották oktatni, hogy valamelyik vasúti állomáson állást szerezzenek neki; ő édesen, sírva, tiltakozott ellene és elbujdosott az erdőbe, úgy kellett hazahívni ebédre, vacsorára. Téged, aki nem láthatod meg őt, bizonyára érdekel, hogy egyébként milyen. Mielőtt akármit mondanék róla, meg kell említenem, hogy nagyon boldog vagyok, hogy az enyém. Nem magas leány, inkább alacsony, kemény húsa van és helyenként porhanyós zsírja. Szép, hosszú szőke haja, telt, rózsás arca és nem izgató, piros ajkak a határozott nézésű szürke szemek alá, mozgékony, fehér nyak, pompásan ívelő lábak, a többit pedig már megmondtam. El vagyok ragadtatva tőle! Nem tud gondolkozni és nem tud beszélni, de mindent meg-

fejt és mindent megold. Amikor először váltam el tőle, először éreztem életemben, hogy valami van a világon, valami pozitív, valami realitás, valami, ami él. Él, drága, jó Ferim, ez a nő, él! s ez a legtöbb, ez minden. Realitás s én nem tudtam, hogy ilyen is van. Most már tudom, hogy csak ez van.

Hallgass ide: egyszer elbeszélem neki, mint fenyegette életemet a minap egy vasúti szerencsétlenség. Összetorlódtak a vagonok, mesélem, rettenetes jajgatás, sírás, nekem sikerül kiugranom az ablakon, talán az utolsó percben ... a leány, ott előttem, sírásra fakadt és dús, csillogó könnyeket ejtett, nehéz, igaz könnyeket s amint «ejted, két hét múlva a feleségem volt. Hidd el: én megrendülve álltam a zokogó leány előtt; mert azt zokogta nekem, hogy van valami a világon, amit szeretetnek hívnak s ez a szeretet most nékem teremődött; sok más minden közt azt zokogta nekem, hogy én élek, vagyok, hogy emészték, lélegzek, a vér ver az ereimben, hogy vagyok, mert el nem esek, amikor valaki, ez a leány, valami, ez az édes, boldog sírás, reám dül, reám zuhan. Azt zokogta nekem, hogy minden utcának megvan a kiépült iránya s ha én össze-vissza, cikk-cakkban megyek is a járdán, a kocsiuton, mégis egy határozott irányban megyek; hogy az élet mégis szabályos gömb, melyben arányosan vegyülnek el hegyek és völgyek, hogy nem ösmer rangfokozatokat ez a nagy élet, melyben a gondolkodás is csak épp oly, nyilván kisz jelentőségű tény, mint minden más, én, ez a leány, a szeretető, egy folyó, az ég, nem az életnek emberi s nem is az emberi élet-

nek betetőzése. Azt zokogta nekem ez a drága sírás, hogy lelki hangulatok, pszichológiai esetek a gondolkodás problémái és elméleti megoldásaik; a célom: megcsinálnom a lélek tabula rasa-ját, melyben független vagyok a világnézetektől és minden filozófiai eredménytől, mert ezek előítéletek a jövőben; arra indított ez az imádott zokogás, hogy engedjem játszani és csapongani lelkemet a realitások hegyein és völgyeiben, de tartsam vissza, ha úrrá akar lenni és elbizakodottan hangoztatja a megismerés alapelvét az «én egyenlő én» gondolatát, de tartsam vissza telkemet a megismerés fennhézásától, ne engedjem őt, a képzetét kozmoszá növekedni. Lehúzott a földre ez a sírás és én megtapogattam, megnyaltam ezt a földet, melyet eddig nem ösmertem s nagyot haraptam belőle: éreztem parányiságom kapcsolatát ezzel az eltűnő étellel, célomul e kapcsolat megteremtését láttam, ezek a nehéz könnyek megszabadítottak és elmerítettek az életben, hogy megnyugodhassam. Egy dolog van, egyetlen barátom; a realitások szeretető; tudom, hogy te mindig ennek éltél. Boldog, igaz ember!

Bizonyára azt kérdezed te, hogy neveltem-e leányomat? Édes barátom; én, aki őbelőle éreztem ki az élet csendes, örök ritmusát, nem tettem mást, mint hogy tudatossá tettem előtte azt. Ezzel együtt, persze, az ő bájos öröme, igazolást nyert eddigi, annyit gáncsolt életmódja is. Mondhatom neked, hogy az ő régi, ideges élete, nyughatlan telhetlenségé egy kiásó torzan bár, de mégis kifejezte felfogásomat. Nem állapotni meg seholy, örökké megváltozni. kegyetlenül, tekintet nélkül, pogányosan

keresni, soha nem találni, utazni, pihenni, hogy utazhasson, utazni, hogy néhány virágot megsza-
 goljon és egy rég látott eget üdvözöljön, minden
 nap más Istenre esküdni, minden nap megtagadni egy
 hitet, hűséget kötni és új frigy után nézni, elmerülni
 a létbe és imádni a halált, minden nap új falut
 köszöntni, új gondolatot teremtni, más ízeket enni:
 ez volt ő s ebben lett rokonságunk. Most mi sokat
 élünk, hogy szebbek legyenek az álmaink, sokat
 álmodunk, hogy többet éljünk. Én beléje mélyesztem,
 imádot Hertámba, fehér fogaimat, mint egy ham-
 vas, karcsú gyümölcsbe, mely az égről csüng
 és a lecsurgó nedvek alá odatartjuk piros nyelvünk
 hegyét. Mézet iszunk egymásból és piros bort saj-
 tolok az ereiből, melegedem a bőrén és húsát hab-
 zsolom. Kirakom a testét arany pénzekkel és fehér
 selymeket borítok reá, megcsiklandom és sátort
 hímzek kacagásából — fölénk. Élek! Élek! Kéjben
 úszunk és sírásából, nevetéséből gazdagodom, —
 élek!»

*

«Boldog Isten, egyetlen barátom! Oly szavakat ke-
 resek, hogy lesújtsalak a boldogsággal. Tudod-e
 te, tudom-e én, hogy mi a boldogság? Egy szót se,
 egyetlen barát! Semmit se tudok. Te se tudsz semmit,
 senki se tud valamit. Ragyogó sötétségben égünk.
 Nincs szó, amely kifejezzen, nincs nyelv, aki beszél-
 jen, nincs sehol agy, aki gondolkozni tudna. Soha
 nem volt és soha nem is lesz. Mi van? Ha erre nem
 tudsz felelni, azt mondd meg: mire támaszkodj,
 mi segít? A gondolkodás ... fordulj el tőle! Édes
 fiam, mennyit tudnék én erről mesélni neked! Le-

ültethetném magam köré végeláthatlan sorokba az aggokat, csecsemőket és tanulatlanokat és tudósokat és talán soha se tudnám befejezni az én hosszú regémet. Olyan ez, mint egy «Memoires d'outres tombes», amelyben soha sincs pont, hiszen síron túli. Én bölcsnek tartom magam. Én kiszakítom magam az egységes gondolkodás láncából s külön kiélem soha vissza nem térő realitásomat. Minek van jelentősége? A gondolatnak nincs. Vagy nem több, mint a virágszagnak, mint egy íznek, tapintásnak, mint egy csengő hangnak, egy villanásnak s hogy sok elméletet ne küldjék a te boldog otthonodba, csak annyit mondok, hogy a végtelenség például mai érzésem szerint oly űrtartalom, amely nagyobb mindazoknál az — hogy kiélezzem: edényeknél, amelyeket eddig láttunk s hogy minden végtelennél van egy nagyobb végtelen.

Így már kétségbeesem. Mi *van* hát, boldog Isten! Gyermeünk lesz, egyetlen barát, érted ezt? Gyermeünk lesz, mondom újra s ha idetartanád füledet, úgy súgnék és kiáltanék belé, hogy magam is megsajnáljalak, pajtás, édes barát. Reszketek a nagy-szerű valóságtól. Itt ülünk egy asztalkánál, teát tölt az én Hertám a csészembe és én nézem ezt a pompás embert, az én leányomat, az én emberemet, az enyémet. Nézem csillogó szőkeségét, fodros fehér köténytét, szelídségét, nyugodtságát, mosolygó örömet, derűjét. Mozog s ha megmozdul, csilingel a szája, az ujjai, az ajkai, csilingel minden s víg szánkák forognak körül a szobában. Okos, finom, él! Én is élek s rajtam át kilátás nyílik egy új életbe. Nem vagyok korhadt, kihulló fa, új csírákat hajtok még. Nem mozdulatlan és befejezett az élet, nem

nyugodalmas tó, valamerre el kell tolnia: előre vagy le, a mélybe. Egy gyermek hajt ki belőlem, ezekbe a szobákba ismeretlen hangok és mozdulatok költöznek és én áldó nevetéssel fogok leborulni élettemnek új valósága előtt. Érted te azt, boldog barátom, hogy énnekem gyermekem lesz?

Itt ülünk az asztalnál, kényelmesen hátradülök heverőnkön, melyet a mi pénzünkön vásároltam és amelyre szememmel láttam készülni a színes selyempárnákat. Szivarra is gyújtok és boldog vagyok, hogy még érzem ezt a médiát s elnézhetem illatos füstjének szállongását. Néha tréfás is a kedvem; vállamra vonom Hertám fejét és prüszkölő ajkaiba dugom a meleg szivart. Azután eltűnődöm. Azon tűnődöm, barátom, érted-e te, mint találtam meg kapcsolatokat az élettel. Mert megtaláltam s fontosabbnak tartom ezt annál, hogy megismerjem az életet, amire azelőtt törekedtem. Van ugyan egy hitem még erről a megismerésről is, amint már megírtam néked egyszer: megfigyelni és kiépíteni azt az utat, mely elvezet a képzettől az élő valóságig s ha ez a kettő, képzet és valóság, összevág, jutunk oly megdönthetlen eredményhez, amelyet természettörvénynek szoktak nevezni. Valaha, édesem, megkérdeztem volna: hát van képzet és valóság? Nem egy-e minden? Ég, föld, költészet, álom, én magam, nem az én birodalmam-e mindez? De most pulzál az erem: én oly robbanón érzem pulzálni, hogy attól félhetnék, nem beteges-e ez a nagy egészség, ha nem sejteném, hogy ez a pulzus együtt ver az élet ütőerével a keveset gondolkodok arra, hogy megismerjem azt.

Itt ülünk meghitt asztalunknál s néhány kép-

másolatot nézegetünk, melyeket a Kaiser Friedrich-múzeumból hoztunk haza. Talán megszámlálhatlan sok ilyen másolatunk van a képekről... Itt van előttünk egy Jan Steen-kép, a német neve: Dér Wirtshausgarten; aztán egy Dávid Teniers-kép: Puffspieler. Csupa áldott realitás! Lapos lócáról elégedetten mosolyog ránk egy süveges hollandus? egy darab húst markolt a kezébe s folyik utána az ő és kutyája nyála. Pirosruhás testes hölgy mély csöbörből tejet ad gyereküknek s nem nyugszik, míg jól nem lakatta. A szomszéd-asszony jóízüt nevet rajtuk. A szomszéd asztalnál férfiak és asszonyok isznak és kártyáznak, arrébb két összebújt szerelmes igyekszik a szobák felé, izmosak, jóllakottak, mámorosak; a kerítések mögül hangos, olykor vastag diskurzus folyik, egy horihorgas, fekete köpenyes diák szerelmet vall a csinos cselédnek és ravaszul megveregeti. Zöld lombosátor, nyugodt homály, biztos derű, ide leszállhat az este. Errefelé esznek, isznak az emberek, híznak és sűrűvéreűek, el-elhal egyik-másik, de mindig ugyanannyi van ebből a remek fajtából. Itt edények vannak a kutyák közt a földön, a szobában, vizes korsó, boros palack, a Teniers-képen egy éjjeliedény is, papucs, gyapjúköpeny.... Felírják a falra a nyereséget s ravaszul pislantnak a számokra, a játékra, a borra. Piros ing, kék blúz, sárga kabát, barna ruha, ezer élő szín, bogrács, vacsora, lobogó tűzhely, totyogó öreganya, csupa élő ember, csupa boldog valóság, realitás. Hertám hamar felfogta, miért imádja e képeket s azt mondta, hogy minden emberben megvan a képek szeretőre. Most sokáig szemlélünk egy Jan van der Meer-képet: Die junge

Dame mit dem Perlenhals band. Egészen új érzéseink vannak. Mert nem egy kép ez! Annyi kép, ahány perce van a mindenségnek. Más este, más reggel, ahogy' milyen fény esik rá, amilyen hangulatban én vagyok, ahogy' hány évet éltem én, ahogyan ki nézi. Sokáig elnézzük ezt a sárgaprémés, falusi hölgyet a falitükör előtt s egyre más képet látunk. Amint pedig tovább tűnődöm ezen a csodálatos jelenségen, meggyőződöm róla, hisz a saját bőrömen éltem ki, hogy a mi igazságaink csak a mi képzeteink, hogy egyének vannak, de nincsenek igazságok és hogy lélektani problémák a filozófiai rendszerek, az elméleti megfejtések. Kicsinyben is élénk tűnik ez, barátom, mindnyájan meggyőződhetünk róla. Csak egyre figyelmeztetek: figyelj meg kissé tudatosan is, mint alkot mindenki magának oly ésszerű világfelfogást, mellyel életét, egyéniségét, múltját és jövőjét, jellemének és sorsának minden érthetlenségét igazolhassa. A filozófiai rendszerekben is több ez a hasznos önigazolás, ha nagyobb méretű is, mint a tiszta megismerés . . .

Nézem a felhőket, gondolok a városra, emlékezem az édesanyámra, s nem kérдем, mindez mit jelent. Apám határozott jellemű és értelmetlen, anyám értelmes és gyenge jellemű volt. Azt se kérdem, ez mit jelent.

Aztán olvasunk kettőn könyveket, fontos, súlyos iratokat, együtt olvassuk, bizony, mint egy szép, régi románt. Es el is hisszük ám neki, bizony, amit mond! El ám! Vele látjuk a világot, ha úgy jön, mint «akaratot és képzetei» vagy kifejezőjét bármiféle lényegnek, ha kell, tűznek, víznek, ha kell, az értelemnek; ha úgy fordul, látjuk a világot,

mint az emberfelettség küzdőporondját, mint rosszat, mint jót; ha úgy jön, hát minderről megfelejtkezünk s ha magával sodor a könyv árja, kétségbe tudnék vonni a világ létezését, a mi létezésünket s egyáltalán: minden írásnak igazat tudunk adni, amíg mellettünk van. Később elfáradunk; ösmerjük már, mi a fáradtság, mi a nyugalom; egymásba karolunk s melegen összefonódva, szótlanul kimegyünk az esti rétre és megyünk előre a szürkülő úton, arra, ahol a borús ég leér a földre. Ahogy így megyünk, megyünk és annyit elmond a nagy némaság, elszáll belőlünk a sok okos, oktalan gondolat, elszállnak mind ... Bíboros lesz az estétől a levegő. «Képzet és akarat .. .» igaz, igaz, hogyne! De talán *mé/* valamit. Vagy valami egészen *mást*. Mert *ez* itt, ebben van más is; van benne valami, aminek semmi köze sincs ahhoz a gondolathoz, ehhez a gondolathoz, minden gondolathoz, — s ahogy messzi előre megyünk, tudjuk, sejtjük: mindez más.»

XXI.

Így lettek megint szépekké Hermann Rudolf nappalai, mialatt álmai ismét össze kuszálódtak. Kezelőorvosa néha megfigyelte az éjszakáit s az itt hallott álmokat sehogyse tudta beleilleszteni a nappal megnyugodott hangú leveleibe. Hermann Rudolf néha megvonaglott a lapos, kemény ágyon s ajkai mögül olykor csendes, állatias sírás ömlött elő, izgatott hangszíneiben hasonlatos a kutyák halk, éjjeli vonításához.